

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'E
GELENEKSEL VE DİNİ BAYRAMLAR
(1908-1938)

YÜKSEK LİSANS

MİNE İBİŞ

İZMİR – 2022

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'E
GELENEKSEL VE DİNİ BAYRAMLAR
(1908-1938)

MİNE İBİŞ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. FEVZİ ÇAKMAK

İZMİR – 2022

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Geleneksel ve Dini Bayramlar (1908-1938)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

04 /02/2022

Mine İBİŞ

Özet

Her milletin kendi gelenek ve göreneklerini yansıtan, birlik ve beraberlik içerisinde kutlanan, ortak duyguların paylaşıldığı, özel günleri ve bayramları vardır. İslamiyet öncesi Türk devletlerinde daha çok tabiat olaylarını kutlamak için bayramlar ve törenler yapılmıştır. Eski Türk toplumlarında tabiatın yeniden dirilmesi demek olan ilkbahar ve yazın gelişi, büyük merasimlerle kutlanmıştır. Kökeni çok eski zamanlara inen, baharın ve yazın habercisi olan Nevruz ve Hıdırellez geleneği, zaman içerisinde değişime uğrayarak günümüze kadar gelmeyi başaran köklü bayramlarımızdan olmuştur. Türk toplulukları, İslamiyet’i kabul ettikten sonra bu iki bayrama dini mahiyet kazandırılmış ve kutlamalarda yapılan adetler İslami anlayış içerisinde devam ettirilerek, günümüze kadar ulaşmayı başaran geleneksel bayramlarımızdan olmuştur. Osmanlı Devleti içerisinde ise, en çok öne çıkan bayramlar Ramazan ve Kurban Bayramları olmuştur. Bu iki dini bayram, Osmanlı geleneğinde devlet düzeyinde ve devlet erkânının katılımıyla kutlanmıştır. Ramazan ve Kurban Bayramları zaman içerisinde değişime uğramışsa da günümüze kadar değerini korumaya devam etmiştir.

Meşrutiyet devriyle birlikte dini bayramların yanında milli bayram kavramı ortaya çıkmıştır. Bu dönem ile birlikte milli duyguları öne çıkarmak ve yeni rejimi topluma daha çabuk benimsetebilmek için bayram kutlamaları önemli bir vasıta haline gelmiştir. Bu devrin ilk milli bayramı İyd-i Milli (Hürriyet Bayramı) olmuş ve 1909 yılından itibaren her yıl Meşrutiyet’in ilan tarihi olan 10 Temmuz (23 Temmuz) gününde halkın coşkulu katılımıyla kutlanmaya başlanmıştır.

Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemi ile birlikte yaşanan tarihi olaylar etrafında birçok milli bayram resmi olarak hayatımıza girmeye başlamıştır. Bu bayramlardan ilki ise 23 Nisan Hâkimiyet-i Milliye Bayramı (23 Nisan kutlamalarında mekteplilerin ön plana çıkması ile bu tarih 1925 yılında “Çocuk Günü”, 1926 yılında ise “Çocuk Bayramı” olarak görülmüş ve Hâkimiyet-i Milliye Bayramı ile Çocuk Bayramı bir arada kutlanmaya başlamıştır. 27 Mayıs 1935 yılında çıkarılan kanun ile 23 Nisan “Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” olarak kabul edilmiştir.) olmuştur. Cumhuriyet Bayramı, Gençlik ve Spor Bayramı ve Zafer Bayramı Cumhuriyet’in ilk yıllarıyla birlikte kutlanmaya başlanmış ve günümüze

kadar kutlanmaya devam etmişlerdir. Tezimizin ana çerçevesini bahsedilen bu bayramlar oluşturmaktadır. Tezimiz bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde, bayram kavramı açıklandıktan sonra tezimizde bahsedilen bayramların ortaya çıkışı ve gelişim aşamalarından kısaca bahsedilmiştir.

Birinci bölümde, Meşrutiyet'in ilanına kadar olan süreçteki törenlere ve bayramlara değinilmiştir. Devlet geleneğinde önemli bir yere sahip olan resmi ve dini törenlere değinildikten sonra dini bayramlar ile Nevruz ve Hıdırellez Bayramlarının nasıl kutlandığı hakkında bilgilere yer verilmiştir.

İkinci Bölümde, İttihat ve Terakki dönemi ve Milli Mücadele döneminde kutlanan bayramlar incelenmiştir. Tezimizin esas bölümünü oluşturan bu bölümde, II. Meşrutiyet'in ilanı sürecine değinilmesinin ardından Osmanlı'da milli bayram anlayışının oluşmasının ilk aşaması olan Meşrutiyet Bayramı ele alınmıştır. Ardından, Türk geleneği için oldukça önem arz eden dini bayram kutlamalarının II. Meşrutiyetten Cumhuriyetin ilanına kadar olan süreçte halk ve devlet nezdinde ne şekilde kutlanıldığına ve bu devirle birlikte dini bayram kutlamalarında yaşanan değişimler incelenmiştir. Geleneksel bayramlarımız olan Nevruz ve Hıdırellez kutlamaları ise ayrı bir alt başlıkta ele alınmıştır.

Üçüncü Bölümde ise, Cumhuriyet dönemindeki bayramlar ele alınmıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesine değinildikten sonra bu dönemde kutlanmaya başlayan Cumhuriyet Bayramı, Gençlik ve Spor Bayramı ve Zafer Bayramları 1923-1938 yılları arasında ele alınarak, araştırılmıştır. Dini Bayramlar alt başlığı altında ise, yeni rejimin Ramazan ve Kurban Bayramları üzerindeki etkisine, dini bayramlar için yapılan bayram hazırlıklarına, törenlere ve resmî kabullerin nasıl gerçekleştiğine dair incelemeler yapılmıştır. Ayrıca Cumhuriyet devrinde kutlanmaya devam eden Nevruz ve Hıdırellez Bayramlarının bu devirle birlikte nasıl kutlandığı ve kutlamalarda yaşanan değişimlere dair bilgilere yer verilmeye çalışılmıştır.

Abstract

Every nation has special days and holidays that reflect their traditions and customs, are celebrated in unity and togetherness, and share common feelings. In the pre-Islamic Turkish states, festivals and ceremonies were held to celebrate natural events. The arrival of spring and summer, which means the resurrection of nature in old Turkish societies, was celebrated with great ceremonies. The tradition of Nevruz and Hıdırellez, which has its origins in ancient times and is the harbinger of spring and summer, has been one of our deep-rooted holidays that have survived to the present day by changing over time. After the Turkish communities accepted Islam, these two festivals were given a religious character and the traditions made in the celebrations were continued in Islamic understanding and became one of our traditional holidays that managed to reach the present day. In the Ottoman Empire, the most prominent holidays were Ramadan and Eid Qurban. These two religious holidays were celebrated at the state level and with the participation of state officials in the Ottoman tradition. Although Ramadan and Sacrifice Holidays have changed over time, they have continued to preserve their value until today.

With the Second Constitutional Era, the concept of national holiday emerged alongside religious holidays. With this period, feast celebrations have become an important tool in order to bring national feelings forward and to adopt the new regime to the society more quickly. The first national holiday of this period was İy-d-i Milli (Freedom Day) and it has been celebrated with the enthusiastic participation of the people on July 10 (23 July), the date of the declaration of the Constitutional Monarchy, every year since 1909.

Many national holidays have officially started to enter our lives around the historical events that took place with the National Struggle and the Republic period. The first of these holidays is the 23 April National Sovereignty Day (April 23 celebrations, when the students came to the fore, this date was seen as "Children's Day" in 1925 and as "Children's Day" in 1926, and the National Sovereignty Day and Children's Day were celebrated together. With the law enacted on May 27, 1935, April 23 was accepted as "National Sovereignty and Children's Day"). Republic Day, Youth and Sports Day and Victory Day started to be celebrated with the first years of

the Republic and have continued to be celebrated until today. The main framework of this thesis is these feasts. This thesis consists of an introduction and three parts.

In the first part, the ceremonies and holidays in the process until the proclamation of the Constitutional Monarchy are mentioned. After mentioning the official and religious ceremonies that have an important place in the state tradition, information about religious holidays and how Nevruz and Hıdırellez Holidays are celebrated are given.

In the second part, the holidays celebrated during the period of Union and Progress and the National Struggle were examined. In this section, which constitutes the main part of our thesis, after the proclamation of the Constitutional Monarchy, the first stage of the formation of the understanding of the national holiday in the Ottoman Empire, the Constitutional Day is discussed. Then, the religious holiday celebrations, which are very important for the Turkish tradition, were carried out in the II. In the process from the 2nd Constitutional Monarchy to the proclamation of the Republic, how it was celebrated by the people and the state, and the changes in religious holiday celebrations with this era were examined. The celebrations of Nevruz and Hıdırellez, which are our traditional holidays, are discussed in a separate sub-title.

In the third part, the holidays in the Republican period are discussed. After mentioning the proclamation of the Republic, Republic Day, Youth and Sports Day and Victory Days, which started to be celebrated in this period, were studied between 1923-1938. Under the Religious Holidays sub-title, the effects of the new regime on Ramadan and Eid Qurban, the preparations for the religious holidays, the ceremonies and the official acceptances were examined. In addition, it has been tried to give information about how Nevruz and Hıdırellez Holidays, which continued to be celebrated in the Republican era, were celebrated with this period and the changes in the celebrations.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	VI
ÖNSÖZ	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM:

II. MEŞRUTİYET'İN İLANINA KADAR OSMANLI DEVLETİNDE

BAYRAM KUTLAMALARI

1. II. Meşrutiyetin İlanına Kadar Osmanlı Devlet'inde Törenler ve Dini Bayram Kutlamaları	6
1.1. Osmanlı Devletinde Törenler	7
1.1.1 Cülus Törenleri	7
1.1.2.Kılıç Kuşanma Törenleri	8
1.1.3.Cuma Selamlığı	9
1.2.Dini Bayramlar (İyd-i Fıtr – İyd-i Adha)	10
1.3. Osmanlı'da Geleneksel Bayramlar (Nevruz ve Hıdırellez)	19
1.3.1. Nevruz	19
1.3.2. Hıdırellez	21

İKİNCİ BÖLÜM:

II. MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'İN İLANINA KADAR

GELENEKSEL VE DİNİ BAYRAMLAR

1. II. Meşrutiyet'in İlanı ve Sonrası Bayram Kutlamaları (1908-1923)	23
1.1. 10 (23) Temmuz Meşrutiyet Bayramı (İyd-i Milli)	26
1.2. Dini Bayramlar (İyd-i Fıtır – İyd-i Adha)	35
1.3. Geleneksel Bayramlar (Nevruz ve Hıdırellez)	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

CUMHURİYET'İN İLANI İLE BİRLİKTE DEĞİŞEN REJİM VE

BAYRAM KUTLAMALARI

1. Cumhuriyet'in İlanı ve Cumhuriyet Dönemi Bayram Anlayışı (1923-1938)	60
2. Milli Bayramlar	62
2.1. Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı	62
2.2. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı	69
2.3. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı	76
2.4. 30 Ağustos Zafer Bayramı	82
3. Dini Bayramlar: Ramazan ve Kurban Bayramı (1924-1938)	87
4. Geleneksel Bayramlar: Nevruz (Ergenekon) ve Hıdırellez Bayramı	99
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	107
EKLER	116

ÖNSÖZ

Türk milli kültürü içerisinde şekillenen ve eski çağlardan beri hayatımızın içerisinde olan, önemli günleri ve olayları anmak için kutlanan bayramlar, devlet için siyasi bir güç göstergesi olarak kutlanırken, halkı da birbirine kenetleyerek toplumdaki birlik ve beraberliği sağlayan önemli manevi değerlerimizden olmuşlardır.

Meşrutiyet'in ilanına kadar Osmanlı Devleti'nde Nevruz ve Hıdırellez Bayramlarının dışında en çok önem verilen ve kapsamlı bir şekilde kutlanan bayramlar Ramazan ve Kurban Bayramları olmuştur. Meşrutiyet ile birlikte dini bayramların yanında milli bayram kavramı ortaya çıkmış ve Cumhuriyet devrinde kutlanacak olan bayramların altyapısı bu dönemde oluşmaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ise birçok milli bayram hayatımıza girmiştir.

Geleneksel ve Dini Bayram kutlamaları Osmanlı devrinden Cumhuriyet devrine kadar, süreç içerisinde yaşanan değişimler ve gelişmeler ile birlikte günümüze kadar kutlanmaya devam etmiştir. Bu tez çalışmasında Meşrutiyetin ve Cumhuriyetin ilanı ile birlikte geleneksel ve dini bayram kutlamalarında yaşanan değişimler ve bu bayramların devlet ve halk nezdinde ne şekilde kutlandığı incelenmiştir.

Araştırma süreci boyunca, yapıcı eleştirileriyle, bilgi ve deneyimiyle beni yönlendiren sayın hocam Doç. Dr. Fevzi Çakmak'a teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca çalışma konusunu seçmemde bana yardımcı olan enstitü arkadaşım Nazlı İnceburun'a teşekkürlerimi sunarım. Yine daima yanımda olan, bu zorlu süreçte beni destekleyerek motive eden değerli ikizim Merve İbiş'e teşekkür ederim. Son olarak çalışmam esnasında maddi ve manevi desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen sevgili aileme teşekkürlerimi sunarım.

Mine İBİŞ, İzmir, 2022

GİRİŞ

Bayramlar, milletlerin yaşantılarında önemli bir yer tutmakta olup dini ve milli karakter taşımaktadırlar. Bayramlar aynı zamanda milletlerin kültür ve geleneksel hayatlarının en güzel ifadelerindedir.¹ Toplumların dini ve milli inanışlarından, toplumu ilgilendiren önemli bir hatıradan, geleneklerden ve ortak duygulardan bayramların ortaya çıktığı bilinmektedir.² Özellikle Türk bayramlarının oluşumunda tabiat, iklim, milli olaylar gibi, toplumu ilgilendiren unsurlar etkili olmuştur.³

Milli kültür içerisinde şekillenen bayramlar, köklü ve asırlık bir tarihin ürünü olmuştur. Bu sebeple geleneksel nitelikte olan bayramlar, halkın tarih içerisinde geçirmiş olduğu sosyokültürel gelişim ve değişim sürecine uyum sağlayarak günümüze kadar ulaşmayı başarırlar, ancak aksi olduğu takdirde bayramlar zamanla yok olmaya mahkûmdurlar. Bazı bayramlar ise tarihi süreçte toplumlar tarafından daha da benimsenerek geleneksel bir görünüme kavuşurlar.⁴ Eskiden yaşanan bir olayın gelecekte tekrardan yaşatılması ve mazide kalan bir olayın bir araya gelerek kutlanması ile bayramlar bir milletin birliktelik, bütünleşme ve dayanışma aracı haline gelmiştir.⁵

Bayram kutlamaları milletler için dini ve milli duyguların, inanışların, geleneklerin tazelenmesi; nesilden nesile ulaşması ve canlı tutulması açısından en doğal yol olmuştur. Birlik ve beraberlik içerisinde kutlanan bayramlarda vatan, millet, kıvanç gibi duygular toplumların yaşama gücünü kuvvetlendirmek için önemli bir vesiledir.⁶

Birliktelik içerisinde kutlanan pek çok değişik bayram vardır. Abdulhaluk M. Çay bayramları üç kategoride toplamıştır: Bunlar ferdi bayramlar, milli bayramlar ve dini bayramlardır. Sünnet, evlenme ve çocuğun doğumu ferdi bayramlar

¹ Kemal Polat, “Kırgızlarda Ramazan Ve Bayram Etkinlikleri”, **Uluslararası Ramazan Sempozyumu: Ramazan Ve Oruç**, Ümraniye Belediyesi, İstanbul (2015) , s.460.

² Abdulhaluk M. Çay, **Nevruz - Türk Ergenekon Bayramı**, İleri Yayınları, İstanbul, 2012, s.41.

³ Salim Koca, **Türk Kültürünün Temelleri II**, Kültür Yayınları, Ankara, 2010, s. s. 137-138.

⁴ Tuğba Gönel Sönmez, “Geleneksel Bayramların Halk Hayatındaki Rolü”, **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, S. 7. (2016), s. 143.

⁵ Ramazan Karaman, **Türk Dünyasının Bayramı - Yeni Gün (Nevruz)**, Bilge Kültür Sanat yayınları, İstanbul, 2014, s. 30.

⁶ Gökten Ay, **Kültürümüzün Manevi Değerleri Olan Bayramları Yaşatabiliyor muyuz? - III. Uluslararası Türk Kültürü Kurultayı 21-23 Mart 2011**, Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayınları, Fethiye, 2011, s.41.

içerisindedir. Ramazan ve Kurban Bayramı dini bayramlar arasındadır. Topluma mal olmuş halkın hayatından ve vicdanından ortaya çıkmış olan milli bayramlar ise belli zamanlarda yapılan veya tesadüfi bir şekilde ortaya çıkmış bayramlardır.⁷ Bunlar arasında geleneksel olarak kutlanan Nevruz ve Hıdırellez ile resmi bayramlar olarak kutlanan Cumhuriyet, gençlik ve çocuk bayramları örnek gösterilebilir.⁸

Pertev Naili Boratav ise bayramların çeşitli yönlerini belirtmek amacıyla bayramları yedi ana kategoriye ayırmıştır. Dinlerine göre bayramlar, resmi bayramlar, etnik bayramlar, kadın ya da erkek gruplarına göre bayramlar, yaş gruplarına göre bayramlar, ekolojik bayramlar ve köy bayramları olarak gruplandırma yapmıştır.⁹

Kaşgarlı Mahmut 11. yüzyılda yazmış olduğu Divan-ı Lügat’it Türk adlı eserinde bayram kavramını ve kökenini çözümlenmiştir. Fakat kelimenin kökeni konusunda net bir sonuca ulaşamamış, hangi dilden geldiği ve tam olarak anlamı bulunamamıştır. Kaşgarlı Mahmut’un yapmış olduğu tespite göre kelimenin aslı Farsça “*bezrem*” olup “*sevinç ve eğlence günü*” anlamına gelmektedir. “*Beyram/bayram*” telaffuzu ise Oğuzlara aittir. Bayram kelimesi Arapçada ise “*bir araya toplanma günü*” anlamına gelen “*id / iyd*” dir. Bu kelimenin kökeni ise “*ıvd*” olup “*tekrar dönme*” anlamını taşımaktadır.¹⁰

XI. yüzyıl toplumunda bayramlar, “*bayram yeri*” olarak isimlendirilen büyük bir meydana kutlanmaktaydı. Kaşgarlı’nın ifadesiyle bayram yerleri “*gönül açan*” bir mekân olmaktadır. Bayram yerleri çiçeklerle süslenip, meşalelerle aydınlatılırdı. Bu da kutlamaların gece de devam ettiğini göstermekteydi. Ancak Kaşgarlı Mahmut burada dini bayramlardan değil, milli bayramdan söz etmektedir.¹¹

Türklerin tarih sahnesine çıkmalarından itibaren kutlamış oldukları birçok bayramları vardır. Türklerde yapılan çeşitli bayramlar, törenler, şenlikler, İslamiyet öncesi dönemden beri kutlanmaktadır. Kayıtlara göre Türklerin Hunlardan beri yapmış oldukları bayram ve tören faaliyetleri vardı. Hunlar inançları gereği

⁷ Çay, a.g.e., s. 42.

⁸ Enver Kapağan, “Karabük’te Hıdırellez İle İlgili İnanış Ve Kutlamalar”, **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, S.13 (2019), s. 35

⁹ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru Bütün Eserleri-2**, Bilge Su Yayınları, Ankara, 2016, s.s. 233-234-235.

¹⁰ Sargon Erdem, “*Bayram*”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 5, (1992) , s.257.

¹¹ Koca, a.g.e., s. s. 137-138.

bayramlar düzenleyerek şenlikler yapmakta ve adetlerini yerine getirmekteydi. İlbaharda “*Lung-Cıng*” adı verilen bir yerde topluca büyük bir bayram düzenlenirdi. Bu bayramda “*gök tanrı*” ve kutsal sayılan “*yer*” için at kurban edilmekteydi. Bu dini ritüelin ardından, bayram şenlikleri ve eğlenceleri başlardı ve bu şenliklerde Türklerin en çok sevdiği at yarışları yapılırdı.¹²

Önemli Türk topluluklarından biri olan Kök-Türklerde (Göktürk) ise yılda üç defa, birisi ilbaharda olmak üzere tekrarlanan törenleri vardı. Törenlere devlet ileri gelenleri katılırdı. Kök-Türklerin (Göktürk) en büyük bayramları ise Mayıs ayına gelmekte olup, Ötüken bölgesinde Tamir Irmağı kaynağında gök tanrıya ve Yer-Sulara kurbanlar sunulurdu.¹³ Bu bayramlar Orta Asya için “*bahar bayramı*” mahiyetindeydi. Hem Hunlarda hem de Göktürklerde bu bayramlarda at yarışları yapılarak, şarkılar söylenirdi. Yapılan kurban törenleri ise bu bayramların en önemli olayı olmuştur.¹⁴ Aynı ritüel Uygur Türkleri tarafından da uygulanmıştır. Bir Çin elçisinin 981 yılında Uygurlara yaptığı seyahatte, ilbaharın belirli aylarında kutlamalar yapıldığından bahseder ve en önemlisinin ise beşinci ayda yapılan ve bütün yöneticilerin bu bayrama katıldığından bahseder. Hazar yakınlarındaki Dokuz Oğuz Türkleri ise ağaçlık yerlere çıkararak, ağaçlara kurban sunar ve bayram yaparlardı.¹⁵

Görüldüğü gibi, eski Türk topluluklarında kutlanan bayramlar daha çok tabiatla ilgili olmuştur. Uzun süren kış mevsiminin ardından havaların ısındığı, ağaçların yeşerip çiçek açtığı ve hayvanların yavrulamaya başladığı ilbahar döneminin gelmesi, tüm toplumu olumlu bir şekilde etkileyen mevsim geçişlerinden olduğu için bu durum bayramlar ve törenler yapılarak kutlanmıştır.¹⁶

Eski Türk toplulukları ilbaharın gelişini Mart ayında kutlamaktaydılar. Mart ayı ise yeni yılın başlangıç ayı olmuştur. Kaşgarlı Mahmut’un ifadelerinden anlaşılacağı üzere Türkler, büyük ihtimalle bayram yaptıkları günü “*yeni gün*” (yengi/yangi kün) şeklinde adlandırmışlardır. Farsçada bu kelime “*Nevruz*”

¹² Koca, **a.g.e.**, s. s. 137-138.

¹³ Çay, **a.g.e.**, s.47.

¹⁴ Bahaeddin Ögel, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s.775.

¹⁵ Mehmet Naci Önal, **Türk Halk Kültüründe Bayram Kavramı - III. Uluslararası Türk Kültürü Kurultayı 21-23 Mart 2011**, Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayınları, Fethiye, 2011, s. 245.

¹⁶ Ahmet Pirverdioğlu, “Türklerde Yılbaşı ve Bahar Geleneği”, <https://www.altayli.net/turklerde-yilbasi-ve-bahar-gelenegi.html>, (05.02.2020)

kelimesine karşılık gelir.¹⁷ Türkler için Nevruz, Türklerin kurtuluşunu simgeleyen “*Ergenekon*” efsanesi ile özdeşleşmiş ve uzun zaman boyunca bugün Nevruz olarak kutlanmıştır.¹⁸ Hıdırellez Bayramı ise; kökü İslam öncesi döneme dayanan kışın bitip yazın geldiği bir zamanda kutlanan bahar bayramı niteliğindedir. Türkler İslamiyet’e geçtikten sonra Hıdırellez, dini bir nitelik kazanmıştır. Hızır ve İlyas Peygamberin yılda bir defa bir araya geldikleri gün Hıdırellez Bayramı olarak kutlanmaya başlanmıştır.¹⁹ İnanişâ göre bu iki peygamber bir araya geldiklerinde her yer yeşillenir, sular çoğalır ve tabiat güzelleşirdi. Halk ise bu buluşmayı 6 Mayıs’ta toplanarak kutlarlar ve eğlenirlerdi.²⁰

Nevruz ve Hıdırellez Bayramı kutlamaları Türk boylarında, Selçuklularda ve Osmanlı Devleti tarafından da büyük bir coşkuyla kutlanmış ve günümüze kadar da geleneksel bir şekilde kutlanmaya devam etmiştir.

Türkler, toplu bir şekilde Müslümanlığı kabul ettikten sonra İslam dünyası içerisinde birçok devlet kurmuşlardır. İslam medeniyeti içerisine giren Türkler, buna rağmen kendi milli değerlerini ve geleneklerini devam ettirerek Arap etkisi altına girmemişlerdir. Bilhassa bayram, doğum, düğün ve ölüm olaylarında eski Türk adetlerini devam ettirmişlerdir.²¹

İslam dininde Ramazan ve Kurban olmak üzere iki ayrı bayram vardır. Arapçada “*İdü’l fıtr*” ve “*İdü’l adha*” olarak adlandırılan bu iki bayram Hicretin 2. yılından itibaren kutlanmaya başlanmıştır. Ramazan Bayramında müminler bir önceki ayı ibadetle geçirmenin ve Allah’ın rahmetine nail olma sevincini taşırlar. Kurban Bayramı ise Hz. İbrahim’in oğlu İsmail’i kurban etmek istemesi ve İsmail’inde buna razı olması ile birlikte nihayet Allah’a gösterilen sadakatin karşılığı olarak İsmail’in yerine hayvan kurban edilmesinin hatırasına binaen müminler bu günlerde kurban keserek, bu iki peygamberin Allah’a karşı verdikleri başarılı imtihanın sevincini yaşarlar.²² İslami dönemde sevinç içerisinde kutlanan bayramlar “*dini*” ve “*sosyal amaçlı*” olmak üzere iki ayrı şekilde kutlanılmıştır. Hz. Peygamberin önderliğinde kılınan bayram namazı ile başlayan dini kutlamalar, tebrik

¹⁷ Koca, a.g.e., s.144.

¹⁸ Karaman, a.g.e., s. 15.

¹⁹ Ahmet Yaşar Ocak “*Hıdırellez*”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 17, (1998) , s.313.

²⁰ Orhan Acıpayamlı, “Türkiye’de Bahar Bayramı: Hıdırellez”, **Antropoloji Dergisi**, S.8 (1973-1974), s.22

²¹ Koca, a.g.e., s. s. 137-138.

²² İbrahim Bayraktar, “*Bayram*”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 5 (1992) , s. 259.

ve ikramlarla devam ederdi. Sosyal amaçlı kutlamalarda ise karşılıklı ziyaretler gerçekleşir, sohbetler yapılır, kimsesiz ve yoksul ailelere yardımda bulunulurdu. Kutlamalar çeşitli törenlerle üç gün boyunca devam ederdi.²³ Bayram günleri en güzel kıyafetler giyilir, yarışlar düzenlenir ve karşılıklı danslar edilirdi. İslamiyet ile birlikte kadınlı erkekli karışık eğlenme adetleri yasaklanmış fakat bu tür bayram şenliklerine izin verilmiştir.²⁴

Ramazan ve Kurban Bayramları Emevilerde, Abbasilerde, Selçuklu ve Osmanlılarda da büyük merasim ve törenlerle kutlanmıştır.

Osmanlı Devleti içerisinde bayram denildiğinde özellikle kutlanan Ramazan ve Kurban Bayramları olmuştur. Bu bayramlara ek olarak Anadolu'nun bazı bölgelerinde Nevruz Bayramı da kutlanmıştır.²⁵ Dini bayramlar dışında bazı önemli olayları ve günleri anmak ve kutlamak içinde çeşitli törenler yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet devri ile birlikte Ramazan ve Kurban Bayramlarına ek olarak milli bayramlar da kutlanmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin çözülmeye başladığı bir dönemde toplumu bir arada tutabilmek ve milli birlikteliği sağlayabilmek amacıyla milli bayramlar gündeme gelmiştir. Böylece II. Meşrutiyet döneminden günümüze kadar hayatımıza birçok önemli milli bayram girmiştir. Bunların isimleri cumhuriyetin ilanı ile birlikte değişerek kutlanmaya devam etmiştir.²⁶

²³ Hamdi Mert, **Osmanlı'da Bayramlar ve Bayram Kutlamaları - III. Uluslararası Türk Kültürü Kurultayı 21-23 Mart 2011**, Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayınları, Fethiye, 2011, s. 217.

²⁴ Nebi Bozkurt, "Bayram", **İslam Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul, 1992, s. 261.

²⁵ Zeynep Tarım Ertuğ, **Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2006, s.574.

²⁶ Yasemin Doğaner, "Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamaları", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, S. 9 (2007), s.119.

BİRİNCİ BÖLÜM:

II. MEŞRUTİYET'İN İLANINA KADAR OSMANLI DEVLETİNDE

BAYRAM KUTLAMALARI

1. II. Meşrutiyetin İlanına Kadar Osmanlı Devlet'inde Törenler ve Dini Bayram Kutlamaları

Osmanlı Devleti'nde devletin tüm ihtişamını gösteren ve herkes tarafından önem verilerek kutlanan, zaman içerisinde ritüel haline gelen çeşitli törenler ve dini bayramlar vardır.²⁷ Düğün ve doğum şenlikleri, cülus töreni, kılıç kuşanma, padişahların yemek yeme törenleri, sefere çıkış merasimleri, namaz merasimi, hırkai saadet merasimi ve bayram merasimleri bunlardan birkaçıdır.

Osmanlı Devleti'nde en kapsamlı yapılan törenler dini bayramlar olmuştur. Cülus ve kılıç kuşanma gibi önemli günler için yapılan törenler ise bayram olmayıp, siyasi yapılanmaya bağlı olarak önerilen ve gelenek haline gelen kutlamalardandır.²⁸ Törenler ve bayramlar, Osmanlı Devleti'nin debdebesini ve kudretini göstermek için önemli bir vesile olmuştur.²⁹ Gösteriş içerisinde kutlanan törenler ve dini bayramlar teşrifat³⁰ adı altında, belirli kurallar çerçevesinde kutlanmaktaydı.³¹ Teşrifatın bir gösteriş olduğunu dile getiren Ali Seydi Bey, bu gösterişin yapmacık bir gösteriş olmadığını aksine imparatorluk içerisinde tatbik sahası bulduğunda azamet kazandığını dile getirmiştir.³²

Törenlerin ve bayramların siyasi, ekonomik, dini, birleştirici ve bütünleştirici gibi birçok önemli işlevi mevcuttur. Özellikle Padişahlar tarafından gücünü diğer devletlere göstermek için ihtişamlı ve gösterişli törenler hazırlanır, hiçbir masraftan

²⁷ Mimar Türkkahraman, “Siyasal İktidarların Meşrulaşmasında Sembollerin Rolü ” , **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya, 1997, s. 44

²⁸ Ertuğ, **a.g.e.**, s. 574.

²⁹ Dündar Alikılıç, **Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler – İmparatorluk Seremonisi**, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul, 2004, s. 26.

³⁰ Filiz Karaca, “Teşrifat”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 40 (2011), s. 570; Sözlükte “şereflendirme, bir kimsenin ziyaretiyle bir yeri veya kişiyi şereflendirmesi” anlamına gelen teşrifat, teşrif kelimesinin çoğulu olup “protokol/merasim” manasını gelir. Osmanlı Devleti'nde protokol anlamında kullanılan terim.

³¹ Bengül Salman Bolat, **Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923- 1960)** , Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012, s.18.

³² Ali Seydi Bey, **Teşrifat ve Teşkilatımız**, Tercüman 101 Temel Eser, İstanbul, 1973, s. 7.

kaçınılmazdı. Fakat Bu durum Osmanlı Devleti'nin ekonomisi açısından olumsuz sonuçlar da doğurmaktaydı.³³

1.1. Osmanlı Devletinde Törenler

Osmanlı Devletinde tören ve merasimler, belirli bir protokol çerçevesi içerisinde kutlanmış ve bu kurallara riayet edilmiştir.³⁴

1.1.1 Cülus Törenleri

Resmi törenler içerisinde en fazla öne çıkanı, Osmanlı Devleti'nin yapısına ve devlet anlayışına işaret eden cülus törenleri olmuştur. Tahta çıkış törenlerine “*cülus merasimi*”, “*biat merasimi*”, “*cülus-ı hümayun*” ve “*iclas*” adı verilmektedir. Ölen bir padişah ya da saltanattan uzaklaştırılan bir hükümdarın yerine ailesinden bir şehzadenin geçmesi usuldendi ve bunun için tahta çıkma merasimi (cülus) düzenlenmiştir.³⁵ Padişahların cülusları hiç vakit kaybettirilmeden yapılır ve hemen o gün içerisinde biat edilirdi.³⁶

Tahta çıkış esnasında merasim düzenleyen ilk padişah sultan II. Murat olmuştur. Babasının tahttan çekilmesiyle birlikte küçük yaşta tahta geçen II. Mehmet'e merasim düzenlenmemiştir. Fakat ikinci defa tahta geçmesiyle birlikte, tahta geçiş merasimi düzenlenerek bağlılık ve biatları esnasında askerlere bolca bahşiş dağıtılmıştır.³⁷ Biat etme cülus töreninin en önemli aşamasıdır. Padişahın elini, tahtın ayağını ve yeri öperek yapılan biat, tam anlamıyla iktidarın onaylanması demektir.³⁸ Padişahın cülusu, teşrifatçı tarafından gün ve saati merasime katılacak olanlara bildirilirdi. Sadrazam ve şeyhülislam hırka-i şerif odasında ilk biatlarını tamamladıktan sonra divanı hümayuna gelip törenin başlamasını beklerlerdi.³⁹ Padişah, babüssaade⁴⁰ önünde kurulmuş olan tahta otururken mehterhane çalardı.

³³ Ebru Baykal, “Osmanlılarda Törenler”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, Edirne, 2008, s.s. 9 - 12

³⁴ Alikılıç, **a.g.e.** s. 27.

³⁵ Alikılıç, **a.g.e.** s. 39.

³⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s. 175.

³⁷ Ali Seydi Bey, **a.g.e.**, s.s. 147-148.

³⁸ Bolat, **a.g.e.** s. 21.

³⁹ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 176.

⁴⁰ Semavi Eyice, “Babüssaade”, **İslam Ansiklopedisi**, C.4 (1991), s. 408; Akağalar Kapısı ya da Arz Kapısı olarak da isimlendirilen Babüssaade, Topkapı Sarayı içinde padişahın özel ikamet yeri olan

Avlunun içerisini dolduran askerler hep birlikte “*Aleyke Avnullah-Maşallah*” diye alkış tutarlardı.⁴¹ Padişahın tahta oturmasıyla birlikte tören başlamış olurdu.⁴² Teşrifat sırasına göre biat edilmesinin ardından tören sonlandırılmış olurdu.⁴³ Yeni padişahın tahta çıkışı, bütün Osmanlı memleketlerine fermanlarla ilan edilirdi. Yeni padişah adına cami ve mescitlerde hutbeler okutulur ve hükümdar adına para bastırılırdı.⁴⁴

1.1.2.Kılıç Kuşanma Törenleri

Osmanlı Devletindeki bir diğer resmi tören ise kılıç kuşanma töreni olmuştur. Bu tören cülus töreninin devamı niteliğindedir.⁴⁵ Cülus töreniyle birlikte padişaha biat edildikten sonra kılıç alayı düzenlenirdi. Kılıç “*iktidarı*” temsil ettiği için, kılıç hediye etme ve kılıç kuşanma töreni iktidara gelen yeni hükümdarın hükmü devralmasını simgeler.⁴⁶ Kılıç kuşanma geleneğinin kökeni asrısaaadete⁴⁷ kadar uzatmak mümkündür. Fakat Osmanlılarda kılıç kuşanma merasiminin ne zaman başladığı tespit edilememiş olsa da kılıç kuşanan ilk padişahın Yıldırım Bayezid olduğu kaynaklarda belirtilmiştir.⁴⁸

Tören iki safhada gerçekleşirdi. İlk safhası törenin yapıldığı alana gidiş gelişler için yapılan kılıç alayı; ikinci safhası da kılıç kuşanma (taklid-i seyf) safhasıdır.⁴⁹ Kılıç kuşanma töreni hem eğlence, hem ibadet yeri olan Eyüp’te yapılırdı. Törenin burada yapılmasının nedeni ise Ebu Eyyubül Ensari’nin türbesinin burada bulunması ve ona duyulan saygıdan dolayıdır.⁵⁰

Enderun-ı Hümayun ’un girişini oluşturur ve birçok törenin yapıldığı ikinci avludan üçüncü avluya geçişi sağlar.

⁴¹ Abdülkadir Özcan, “Alkış”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 2 (1989), s. 470; Türkçe alkamak “*övmek, şükretmek, hamdetmek*” kökünden gelir. Kaşgarlı Mahmut tarafından salavat anlamında da kullanılmıştır. Türk - İslam tarihinde devlet büyüklerine karşı törenlerde söylenen övgü, şükür ve iyi dilek sözlerine alkış adı verilmiştir. Osmanlı teşrifat geleneğinde ise merasimlerde padişah ve vezirler için söylenen güzel sözlere verilen genel addır.

⁴² Alikılıç, **a.g.e.**, s. 46.

⁴³ Bolat, **a.g.e.**, s. 21.

⁴⁴ Alikılıç, **a.g.e.**, s. 49.

⁴⁵ Bolat, **a.g.e.**, s. 23.

⁴⁶ Hakan T. Karateke, **Padişahım Çok Yaşa! – Osmanlı Devletinin Son Yüzyılında Merasimler**, Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 63.

⁴⁷ Abdülkerim Özyayın, “Asr-ı Saadet”, **İslam Ansiklopedisi**, C.3 (1991), s. 501; Hz. Peygamberin yaşadığı devir hakkında kullanılan “ mutluluk dönemi, insanların en bahtiyar olduğu çağ” manasını taşıyan bir terimdir.

⁴⁸ Abdülkadir Özcan, “Kılıç Alayı”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 25 (2002), s. 408.

⁴⁹ Alikılıç, **a.g.e.**, s. 52.

⁵⁰ Ali Seydi Bey, **a.g.e.**, s.173.

Kılıç kuşanma töreninin yapılacağı gün önceden belirlenirdi. Tören padişahlar tahta oturduktan ikinci ya da yedinci günü arasında Eyüp'te düzenlenirdi. Buraya hareket esnasında alay yapılır ve buna kılınc alayı adı verilirdi. Alay, türbe ziyaretleri ve alkışlar eşliğinde devam eder, tören mevkiine gelindiğinde ise dualar eşliğinde şeyhülislam kılınc kuşatır ve aynı zamanda dışarıda kırk ya da elli adet kurban kesilirdi.⁵¹

1.1.3.Cuma Selamlığı

Osmanlı Devleti'nde resmi törenler dışında dini törenler de coşku ile kutlanmıştır. Bunlardan birisi de selamlık törenidir. Osmanlı Devlet geleneğinde önemli bir yere sahip olan selamlık töreninde padişah ve halk bir araya gelmektedir. Padişah ve halkın bir araya gelmesi Cuma namazlarında gerçekleşmişti.⁵² Padişahın camiye gidişi ve camiden dönüşü Cuma selamlığı veya selamlık resmi adı verilen merasimlerle gerçekleşmişti. Padişah ve halkın bütünleşmesini sağlayan Cuma selamlığı sadece dini yönüyle değil hukuki, sosyal ve kültürel yönüyle de büyük bir önem taşımaktaydı.⁵³

Başlangıçta Cuma namazları, saray camilerinde veya Selatin Camilerinde saray mensupları ile kılınırdı. Yavuz Sultan Selim devrinde hilafetin Osmanlı Devleti'ne geçişinden sonra Cuma namazı resmiyet alınca Selamlık Merasimleri tertip edilmeye başlanmış ve adet haline gelmişti.⁵⁴ Padişahlar, Cuma namazlarını Ayasofya başta olmak üzere Süleymaniye, Bayezid, Sultan Ahmet ve Eyüp Sultan gibi selatin camilerinde kıldıkları bilinmektedir. Cuma namazı merasimi teşrifat dâhilinde yapılır ve teşrifatın dışına çıkılmazdı. Cuma Selamlığında, gidilecek cami önceden tespit edilir ve Yeniçeri Ağası camiye önceden giderek padişah için seccade serdirip kontrol ederdi. Padişahın camiye gideceği yollardaki bozuklular kum dökülerek düzeltilmeye çalışılırdı.⁵⁵ Merasime katılacak olan resmi ve sivil erkân, yabancı temsilciler ve misafirler protokol yerlerini alırlardı. Padişahın görülmesiyle beraber halkın tezahüratları eşliğinde camiye ulaşırdı.⁵⁶ Cuma selamlığını önemli

⁵¹ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.s. 184-188

⁵² Bolat, **a.g.e.**, s. 21.

⁵³ Mehmet İşpirli, "Cuma Selamlığı", **İslam Ansiklopedisi**, C. 8 (1993), s. 90.

⁵⁴ Ali Seydi Bey, **a.g.e.**, s. 158-159.

⁵⁵ Alikılıç, **a.g.e.**, s.103.

⁵⁶ Bolat, **a.g.e.**, s. 21.

kılan husus, halkın görüş ve şikâyetlerini sözlü ya da yazılı şekilde bizzat padişaha iletebilmeleri olmuştu.⁵⁷

Cuma selamlıkları, 19. yüzyılda Avrupa örneklerinden esinlenerek, yeni bir törensel gösteriş kazanmıştır.⁵⁸ II. Abdülhamit döneminde selamlıklar, etkili birer güç gösterisi ve etkileyici birer geçit resmi haline gelmiştir. Selamlık Alayları, en gösterişli askeri birliklerin ve kıtalarının bir araya toplandığı etkili merasimler haline dönüşmüştü.⁵⁹ II. Abdülhamit saltanatının ilk yıllarında Dolmabahçe Sarayının yakınındaki camilere gitmişti. Yıldıza taşınmasının ardından törenler daha çok Yıldız Camisinde yapılmaya başlanmıştır. 1886 yılında sarayın karşısına Hamidiye Camisini yaptırdıktan sonra Cuma Selamlıkları sürekli burada yapılmaya başlanmıştır.⁶⁰ Cuma selamlığı, padişah alayının, Arnavut kökenli muhafız birliği eşliğinde Yıldız Sarayından büyük bir gösteriş ile ayrılarak Yıldız Camisine yönelmesiyle başladı. Namazın eda edilmesinin ardından, özel memurlar tarafından halktan Arzuhaller toplanırdı. Cuma Selamlığına yabancı milletlerinde katıldığı görülür. Bu konuklar için bir çeşit platform kurulur ve yapılan bu platformda törenler izlenerek, padişahı selamlamalarına izin verilirdi.⁶¹ Özellikle törene diğer milletlerin temsilcilerinin katılması, yapılacak olan merasimi daha ehemmiyetli hale getirmişti. Sarayın dışına çok çıkmayan Abdülhamit, gücünü ve kudretini her yerde hissettirebilmek için törenleri bir güç gösterisi olarak kullanmıştı.⁶²

Osmanlı Devleti'nin kutlamış olduğu iki bayram vardır. Bunlar Ramazan ve Kurban bayramlarıdır. İslam dünyasında coşku ile kutlanan Ramazan ve Kurban bayramları Osmanlı Devleti'nde de törenlerle kutlanmıştır.

1.2.Dini Bayramlar (İyd-i Fıtr – İyd-i Adha)

Ramazan ve Kurban Bayramı Asr-ı Saadetten beri kurulan bütün Müslüman devletlerde büyük bir coşku ve sevinç içerisinde kutlanan iki önemli bayram

⁵⁷ İşpirlı, **a.g.m.**, s.91.

⁵⁸ Selim Deringil, **İktidarın Sembolleri ve İdeoloji-II. Abdülhamit Dönemi (1876-1909)**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2014, s. 36.

⁵⁹ Karateke, **a.g.e.**, s.127.

⁶⁰ Karateke, **a.g.e.**, s. 130.

⁶¹ Deringil, **a.g.e.**, s. 36.

⁶² Bolat, **a.g.e.**, s. 23.

olmuştur.⁶³ Bu iki önemli bayram, Osmanlı geleneğinde devlet düzeyinde ve devlet erkânının katılımıyla kutlanmıştı.⁶⁴

Osmanlıda “*bayram*” sözcüğü kullanılmamıştır. Bayram sözcüğü yerine “*İyd-i Sa’id-i Fitr*”, kutlu Ramazan Bayramı; “*İyd-i Sa’id-i Adha* “ kutlu Kurban Bayramı demek olan bu iki sözcük kullanılmıştır.⁶⁵

Bayramın Müslüman Türklerde resmi bir mahiyet alması Fatih Sultan Mehmet zamanında olmuştu.⁶⁶ Fatih Sultan Mehmet Han tarafından yasa haline getirilen bayramlaşma merasimlerinin belirlenmiş usul ve kaideleri vardı. Bu sebeple bayram merasimleri çok büyük önem ve itina ile gerçekleşirdi. Namazın kılınacağı mevkiden bayramlaşma merasimine; hediye ve ihsanların dağıtılmasına kadar bu kaideler tespit edilmişti.⁶⁷

Osmanlı sarayında cülus tebrikinden sonra en önemli merasim Ramazan (İyd-i fitr) ve Kurban (İyd-i Adha) bayramlarında yapılan tebriklerdi. Bayram tebriki Ramazan ayının yirmi beşinci günü, padişah dışındaki en üst makamı olarak sadrazam konağında başlardı. Belirli bir teşrifat çerçevesinde yapılan karşılıklı ziyaretler dört gün boyunca sürerdi. Bayramdan bir kaç gün önce devlet adamları arasında başlayan bayram tebrikleşmelerinde on altıncı yüzyıldan önce şeyhülislam sadrazamı ziyaret ederken, on yedinci yüzyıldan sonra, önce sadrazamın şeyhülislamı ziyaret etmesi adet olmuştu. Sadrazam tören için süslenip, donatılmış ata binerek bayramlaşmanın ilk büyük töreni olarak şeyhülislama tebrik ziyaretine giderdi. Sonraki gün ise şeyhülislam bir alay düzeni ile sadrazam konağını ziyaret ederdi. Konaktan konağa yapılan bu ziyaretler şehirde de bayram heyecanını yaşatmaya başlardı.⁶⁸

⁶³ Necati Döğüş, “Arşiv Belgeleri Işığında XIX. Yüzyılda Dini Bayramlar”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimle Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)** İstanbul, 2001, s. 16.

⁶⁴ Mimar Türkkahraman, “Siyasal İktidarların Meşrulaşmasında Sembollerin Rolü”, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi**, Sakarya, 1997, s. 53.

⁶⁵ Necdet Sakaoğlu, “Bayramda Gelenek Farkı”, **Popüler Tarih**, S. 7 (2000), s. 32.

⁶⁶ Feridun Fazıl Tülbentçi, Bayram ve Eski Bayramlar, **Hürriyet**, 09.04.1959.

⁶⁷ Ömer Faruk Yılmaz, “Osmanlı Sarayında Bayram Merasimleri”, Osman Doğan ve Soner Demirsoy (Ed.), **Nerede O Eski Ramazanlar**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2018, s. 141.

⁶⁸ Ertuğ, a.g.e., s.s. 578-579.

Sarayda yapılan bayram tebrikine “*Muayede*” denilirdi.⁶⁹ Bayramdan bir gün önce sarayda yapılan merasime ise “*Arife Divanı*” adı verilirdi.⁷⁰ Arife Divanına İkinci namazının ardından Fatiha duası ile başlanırdı; mehterhane ve çavuşlar arada bir alkış yaparlardı; bir süre devam eden alkışın ardından Duacı Çavuş⁷¹ dua eder, çavuşlar âmin der ve sonunda arife merasimi bir Fatiha ile son bulurdu. Duacı Çavuşa ise yaptığı dua nedeniyle bahşiş verilirdi.⁷² Duanın ardından padişah Babüssaade önüne kurulan tahta oturarak merasime katılan ricalin tebriklerini kabul ederdi.⁷³ Arife günü hem halk için hem de saray için oldukça önemli bir gün olmuştur. Bayram için yapılacak tüm hazırlıklar arife günü bitirilerek her şey hazırlanmış olurdu.⁷⁴ Arife günü giydirilip süslenen çocuklara ise “*Arife çiçeği*” adı verilmiştir.⁷⁵

Arife Divanından sonra sıra bayramın en büyük merasimi olan Muayede-i Hümayuna gelirdi.⁷⁶ Muayede-i Hümayun güneş doğmadan önce sarayda yapılır, padişah devletin ileri gelenlerinin tebrikini kabul ederdi.⁷⁷ Bayram gecesinden itibaren Bab-ı Hümayun açılır ve tebrik merasimine katılacak olanlar yavaş yavaş gelmeye başlardı.⁷⁸ Padişahlar, bayramın birinci günü, sabah namazını Hırka-i Saadet Dairesinde kılardı.⁷⁹ Bundan sonra padişah Has Odaya geçer; kanun olduğu üzere her vazife sahibi hizmet görüp, Hünkârı giydirip muayede merasimi için hazır hale getirirlerdi.⁸⁰ Has Oda da muayedeye dâhil olan Musahipler padişahın bayramını tebrik ederlerdi.⁸¹ Padişahın hazırlanması sırasında Hazine Kethüdası⁸² diğer saray ağaları hünkâr tahtının süslemelerini yaptıktan sonra Babüssaade önüne koyarlardı.⁸³

⁶⁹ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.191.

⁷⁰ Alikılıç, **a.g.e.**, s. 118.

⁷¹ Mehmet İspirli “Duagü”, **İslam Ansiklopedisi**, C.9 (1994), s. 541. ; “*Duagü*” olarak da adlandırılan bu terim, Osmanlılar ’da saray, merkez ve esnaf teşkilatlarında dua ile ilgili görevleri yerine getirenler için kullanılan resmi bir unvandır. Bu görevliler, belirli merasim ve şenliklerde duruma ve zamana uygun dualar okurlardı.

⁷² Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 191.

⁷³ Ertuğ, **a.g.e.**, s.581.

⁷⁴ Ertuğ, **a.g.e.**, s. 581.

⁷⁵ Leyla Saz, **Haremın İç Yüzü**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1974, s.127.

⁷⁶ Döğüş, **a.g.t.**, s. 42.

⁷⁷ D’Ohsson, “Türkiye’de Dini Bayramlar”, **Hayat Tarih Mecmuası**, C. 1, S. 2, 1968, s.166

⁷⁸ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 192.

⁷⁹ Ali Seydi Bey, **a.g.e.**, s. 28.

⁸⁰ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.193.

⁸¹ Döğüş, **a.g.t.**, s. 45.

⁸² Enderun-ı Hümayundaki değerli mal ve eşyaların muhafaza ve idaresine memur olan Enderun ağalarına verilen isimdir.

⁸³ Ali Seydi Bey, **a.g.e.**, s.s. 28-29.

Babüssaade Ağası⁸⁴ tarafından tahtın hazır olduğu padişaha bildirdikten sonra padişah tahtı hümayuna gelip otururdu. Padişah geldiğinde alkışlanarak mehter çalmaya başlardı ve ilk önce Nakibüleşraf etek öperdi.⁸⁵ Alkışa memur olanlar tarafından “*Aleyke Avanullah, uğrun yüksek olsun, ikbalin füzun olsun, padişahım devletinle bin yaşa*” diye dualar edilirdi.⁸⁶ Tebrikleşme merasimi Nakibüleşrafın⁸⁷ gelip, dua etmesiyle başlardı. Daha sonra sıra ile Kırım hanzadeleri el öperek tebrikte bulunup ayrılırlardı. Daha sonra sırayla şehzade hocaları, çarşnigirler⁸⁸ tahtın önüne gelerek bayram tebriklerini bitirirlerdi. Ardından divanhanede bulunanlar merasime katılırdı. Önce Sadrazam etek öperek padişahın sağına geçerdi. Şeyhülislam ise tebrik için el öpüp dua da bulunarak hiç beklemeden giderdi. Kazaskerlerinden sonra sıra ulema sınıfına gelirdi. Padişah adı geçen bütün mevki sahiplerine ayağa kalkar, tebrik bitiminde otururdu. Ardından sıra Yeniçeri Ağası başta olmak üzere askeri sınıfa gelirdi.⁸⁹ Teşrifatçı ağanın etek öpmesi bayramlaşma merasiminin bittiğine işaret etti.⁹⁰ Padişah bayram tebrikatının ardından Has Odaya geçerek, bayram namazına gitmek üzere hazırlanırdı.⁹¹

Bayram tebrikinden sonra Bayram Alayı düzenlenir ve genellikle bayram namazı için Sultan Ahmed veya Ayasofya Camilerine gidilirdi.⁹² Bayram törenlerine elçiler veya yabancı misafirler davet edilmezken, bayram alayında şehrin sokaklarına çıkılarak camiye gidilirdi.⁹³ Şehirdeki en cazip seyirliklerden biri olan bayram alayında, bir taraftan bayram için toplar atılır, bir taraftan da halk seyre çıkardı. Saraydaki bayramlaşma, ardından bayram alayı ve namazı ve alayın tekrar saraya

⁸⁴ Osmanlı Sarayında, akağalar sınıfına mensup olan Babüssaade Ağaları, bütün Enderun ve Harem görevlilerinin amiridir Osmanlı Sarayında, Enderun bölümünün başladığı yer ile Babüssaade kapısında görevli olduklarından kendilerine Babüssaade ağaları unvanı verilmiştir..

⁸⁵ Esad Efendi, **Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifat-ı Kadime)**, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1979, s.59.

⁸⁶ Mehmet Zeki Pakalın, “Eski Bayramlarda Bayram Tebriki”, **Selamet Dergisi**, C. 62, S. 3, (1948), s.12

⁸⁷ Ş.Tufan Buzpınar, “Nakibüleşraf”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 32 (2006), s.s. 322-323; Sözlükte “vekil, bir topluluğun başkanı” anlamına gelen “*Nakib*” kelimesiyle Peygamberin soyunu ifade eden “*eşraf*” kelimesinin birleşiminden oluşan bir tamlamadır. Peygamber soyundan gelenlerle ilgilenmek üzere kurulan teşkilatın sorumlusu için kullanılmıştır. Osmanlı devletinde özellikle merasimlerde, Nakibüleşrafların önemli bir yeri vardır. Cülus töreni, kılıç kuşanma gibi törenlerde, şeyhülislam ile birlikte ön sıralarda yer alır ve tören duasını yaparlardı.

⁸⁸ Saray büyükleri arasında yer alan Çarşnigirlerin görevi Sultanın sofrasını hazırlamak ve sofraya konulan yemekleri sultandan önce tatmak suretiyle onun zehirlenme ihtimalini önlemektir.

⁸⁹ Ertuğ, **a.g.e.**, s. 586.

⁹⁰ Esad Efendi, **a.g.e.**, s. 61.

⁹¹ Ertuğ, **a.g.e.**, s. 586.

⁹² Karateke, **a.g.e.**, s.s. 96-97.

⁹³ Ertuğ, **a.g.e.**, s. 587.

dönmesi ile beraber bütün şehirde bayramlaşma başlamış olurdu.⁹⁴ Sabah erkenden yapılan bayram alayları bütün ihtişam ve gösterişle herkesi hayran bırakırdı. Yapılan bu seremoni imparatorluğun bir gövde gösterisi halini alırdı.⁹⁵ Fransız seyyah Gerard De Nerval Abdülmecid döneminde bayram alayına şahit olmuş ve gördüklerini satırlarına şu şekilde aktarmıştır:

“... Bayramın ilk günü olan ertesi gün, İstanbul, Üsküdar ve Pera'dan gelen ve sayıları belki de bir milyona varan insan, Sarayburnu'nda sona eren koskoca üçgeni dolduruyordu. Kaldığım yerin yakınlığı sayesinde, At Meydanı'na giden alayı görebildim. Ayasofya çevresindeki sokaklarda gözlemlenen resmi geçit en az bir saat sürdü. Askeri birliklerin kıyafetlerinde bir Frenk için ilginç gelecek hiçbir yan yoktu; yeknesak bir başlık olan kırmızı fes sayılmazsa, çeşitli müfrezeler aşağı yukarı Avrupa üniformaları giymişlerdi. Mirlivaların (generallerin) bizimkilere benzeyen kıyafetleri altın hurma dalı işlemelerle donatılmıştı. Özellikle, her tarafta, mavi redingotlar görünüyordu, ama tek bir frak bile yoktu... Bayram günlerinde, her dinden insan, Müslümanların neşesini paylaşıyordu. İslam törenlerine dinsel inançlarından dolayı katılamayanlar için bu, en azından sivil bir şenlikti. ... Alayın en ilginç yanı, başlarında, tepeleri, mavi tuğlalarla süslenmiş çok iri sorguçları olan tolgalarla geçen içoğlanlarıydı, yani padişahın muhafızlarıydı. Macheth'in sonunda görüldüğü gibi, insan sanki yürüyen bir ormanı seyrediyordu... Daha sonra çok sade giyinmiş olan ve başlığında sadece parlak bir sorguç bulunan Sultan göründü. Ama atı, altın işlemelerle ve elmaslarla öylesine kaplanmıştı ki, bakan herkesin gözü kamaşıyordu. ... At meydanına ulaşan alay, biraz sonra caminin geniş avlularında ve bahçelerinde adeta eridi. ... Konstantinopolis'in bütün seçkin hanımları, orada toplanmıştı ve arabaların kapı perdelerinin yaldızlı kafesleri arkasından, töreni seyrediyorlardı. En seçkin olanlar, caminin yüksek balkonlarında yer alma ayrıcalığını elde etmişlerdi...”⁹⁶

Devirler değiştikçe yapılan bu tür bayram merasimlerinin hafifleyerek basitleşmeye başlamış olduğunu görüyoruz.⁹⁷ II. Mahmut döneminden itibaren yüzünü batıya dönen Osmanlı Devleti'nde özellikle Avrupa'daki uygulamalar model

⁹⁴ Zeynep Tarım Ertuğ, “Osmanlı İstanbul’unda Merasim ve Teşrifata Dair Kaynaklar”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 8, S. 16, 2016, s.132.

⁹⁵ Tolga Uslubaş, **Böyleydi Osmanlı'nın Ramazanı**, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2006, s.123.

⁹⁶ Gerard de Nerval, **Doğu'da Seyahat, Doğuda Seyahat**, Çev. Selahattin Hilav, Yapı kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2004. s.s. 737-738.

⁹⁷ Refi Cevat Ulunay, “Bayram ve Tarih”, **Milliyet**, 29.03.1960, s.3

alınmış, diplomasiye dair merasim ve resmi kaidelerinin teşkilinde Avrupa'daki uygulamalar örnek alınarak düzenlenmeye başladığı yukarıda verilen örnekle de net bir şekilde görülmektedir.⁹⁸ 1829 tarihindeki muayede de alkışların yanına mızıkanın dâhil olması, törene Sultan dâhil herkesin başında fesler olmak üzere yepyeni kıyafetlerle katılmaları ve birkaç grup sola ve peykinde törene katılmaları ile bayram muayedesinde değişimler yaşandığı görülür.⁹⁹

Padişahlar bazı bayramlarda halka açık büyük şenlikler düzenletmişlerdi. Bu bayram şenliklerinden birisi de Sultan Abdülaziz'in 1866 yılında düzenlediği şenlikti. Haliç'te, Galata Köprüsü ve Sarayburnu'nda düzenlenen gösterilerde İstanbul esnafı çeşitli hünerler göstermiş, orta oyuncular, usta hayalbazlar ve meddahlar muhtelif semtlerde halkı eğlendirmişlerdi.¹⁰⁰

Bayram kutlamalarının devlet ve saray teşkilatında olduğu gibi hususi hayatta da mühim bir önemi vardı.¹⁰¹ Bayram gecesi selatin camilerinin minarelerine kandiller asılırdı. Bununla birlikte mahya olarak düz bir çizgi ile ramazanın yolcu olduğuna işaret edilirdi.¹⁰² Bayram telaşı bayrama bir hafta kala başlardı. Evlerdeki ve çarşılardaki bayram hazırlığı hummalı bir faaliyet halini alırdı. Evlerde dikiş makineleri durmadan işler, bütün ev halkına yeni elbiseler dikilirdi. Bu itibarla bayram hazırlıkları, Müslüman ailelerinin en sevinçli günlerini teşkil ederdi. Bayram arifesinde şekerçi dükkânlarının da faaliyetleri artardı. Halk bayramdan önce şeker alışverişini de yaparak bayrama hazır bir şekilde girerdi. Bayram öncesinde en önem verilen şey temizlikti. Bu nedenle hamamlar bayram hazırlığının önemli merkezleri olmuştu. Yapılan bayram hazırlığından sonra bayramı erken karşılayabilmek için akşam erkenden yatılır ve o heyecanlı güne uyanılırdı.¹⁰³

Müslüman Türklerin tek bayramı olan Ramazan ve Kurban Bayramlarında dükkânların, mağazaların ve çarşıların kapatılmasına izin verilirdi. Bayram günlerinde her türlü çalışma dururdu. Özenle kutlanan bu bayramlarda ailelerin durumu ne olursa olsun yeni elbise giymeyen kalmazdı. Akrabalar, dostlar birbirlerini ziyaret ederek bayram tebrikinde bulunurlardı. Bayramlar el sıkışmak,

⁹⁸ Döğüş, **a.g.t.**, s. 55.

⁹⁹ Karateke, **a.g.e.**, s.99.

¹⁰⁰ Özdemir Nutku, **a.g.m.**, s.264.

¹⁰¹ Feridun Fazıl Tülbentçi, "Ramazan Bayramı", **Hürriyet**, 20.04.1958. s. 2.

¹⁰² Gürlek, **a.g.e.**, s. 14.

¹⁰³ Ziya Şakir, **Osmanlı Döneminde İstanbul Ramazanları**, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2013, s. 154.

kucaklaşmak ve karşılıklı duyguların belirtilmesi için bir fırsat yaratırdı.¹⁰⁴ Evlerde yapılan bayramlaşma merasiminin ardından bayram sevinci sokaklara da taşardı. Bayram günleri ülkenin her yerinde eğlencelerle kutlanmıştır fakat en ihtişamlı kutlamalar İstanbul'da yapılırdı. İstanbul'da çocukların bayram günlerinde eğlenebilecekleri birçok bayram yeri bulunmaktaydı. Bunların en meşhurları Fatih Meydanında ve Şehzade Cami avlusunda kurulanlardı. İstanbul'un her semtinde, Beyoğlu, Üsküdar ve Kadıköy'de, mahalle mahalle birçok bayram yerlerinde çocuklar bayramın tadını çıkarırlardı.¹⁰⁵ Bayram meydanlarının etrafı çadırlarla çevrilirdi. Bu çadırların içinde hokkabazlar, ip cambazları, halkın denizkızı dediği mahlûk, toparlak kafalı iki yanında ele benzeyen kanatçıkları ile yarı belden aşağısı pullu balık denizaygırı diye çoluk çocuğa para karşılığı seyrettirilirdi. Meydanın orta yerinde ise salıncaklar kurulurdu.¹⁰⁶ Küçük çocuklar için asma salıncaklar, delikanlılar için ise daha kuvvetli halat ile kurulan kolon salıncakları kurulurdu. Çocukların cıvıltılarına neden olan atlı karıncalar ve dönme dolaplar ise çocukların vazgeçilmez eğlencelerinden olmuştu. Tatlıcı, hacıbabalar, şerbetçiler, gazozcular gibi seyyar esnaf bayram yerlerinden eksik olmazdı.¹⁰⁷

Birçok yabancı seyyah Osmanlıda kutlanan bayram tebriklerine ve yapılan bayram kutlamalarına şahit olmuştu. Salomon Schweigger, Osmanlıda yılda iki defa kutlanan bayramları büyük bayram ve küçük bayram olarak ifade etmiş ve şehirde gördüklerini şu şekilde aktarmıştır:

“... Böyle bayramlarda büyük caddelerin kenarlarında yüksek direklerden oluşan bir ya da iki iskele kurulur ve bunlara yerden bir adamın yarı beline gelecek kadar yüksekliğe kadar uzanan ipler bağlanır. Halk buralara gelir ve insanlar bu iplere tutunarak keyiflerince sallanırlar, yükseklerle uçarlar... İskelenin üzerine tente biçiminde bir halı serilir, çevresine de süs olarak narenciye meyveleri, mendiller, şeker külahları ve yapraklı ağaç dalları asılır. Yüksek konumdaki efendilerin ve itibarlı kişilerinde kendi evlerinde böyle eğlenceler düzenlediklerini söylüyorlar. Hatta padişah bile zaman zaman böyle gülünç oyunlarla vakit geçirir ve kadınlar da evlerinde bazen bu biçimde eğlenirlermiş... Bu eğlence sırasında bir yandan sazlar

¹⁰⁴ Tülbentçi, “**Bayram ve...**”, s. 2

¹⁰⁵ Halit Fahri Ozansoy, **Eski İstanbul Ramazanları**, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul, 1968., s. 106.

¹⁰⁶ Musahipzade Celal, **Eski İstanbul Yaşayışı**, Devlet Tiyatroları Yayınları, Ankara, 1968., s.9.

¹⁰⁷ Gürlek, **a.g.e.**, s.131.

çalınır. Bayramlarda genç, yaşlı, herkes baştan ayağa kadar yeni giysilere bürünür, en azından yeni ayakkabı edinir. ¹⁰⁸

Müslüman Türklerin kutladıkları dini bayramlar ile Avrupa şehirlerindeki Hristiyanların kutladıkları bayramların çok farklı olduğunu dile getiren D ‘ Ohsson farklılıkları şu şekilde dile getirmiştir:

*“... Türü münasebetlerle başka milletlerde görülen aşırı neşe tezahürüne, Türk halkı arasında, hele ileri gelen kimseler de asla rastlanmaz. Müslümanlar ne dans, ne içki ne de başka bir eğlence bilir. Şeriat bütün bu eğlenceleri yasak etmiştir. Bu bakımdan dini bayramların kutlanışında aşırı gösteriler, gürültü, patırtı olmaz. Halkın bütün eğlencesi, sükûnetle ve daima vakarını muhafaza ederek, şehirde ve civarında gezinmekten ibarettir. Akraba ve dostlar bayram vesilesiyle buluşur, sekiz on on beş kişilik gruplar halinde, tanıdıkları ziyaret ederler. Bu arada bazen meydanlarda, caddelerde, durup sigara yahut kahve içer, büyük bir ciddiyetle günün olaylarını konuşurlar. Ciddi karakterli Türk milletinin adetleri bundan ibarettir.”*¹⁰⁹

Ramazan Bayramından yaklaşık iki ay sonra aynı törenle Kurban Bayramı (İyd-i Adha) kutlanırdı.¹¹⁰ Kurban Bayramlarında, Ramazan Bayramlarından fazla bir madde vardı: Sarayda kesilecek kurbanlardan bir veya birkaçını bizzat padişahın kesmesi gelenek olmuştu.¹¹¹ Kurban Bayramlarında padişah adına dokuz kurban kesilirdi. Hayvanlardan ikisi arife günü akşamı Topkapı Sarayında kesilip adandığı medreseye gönderilir, diğer kalanlar ise bayramın birinci günü sabahı, padişahın merasimden saraya dönüşünde, binek taşı önünde merasim ile kesilirdi.¹¹² Kurban kesildiğinde padişahın huzurunda Darüssaade Ağasına hil’at giydirilirdi. Bayramda padişah tarafından hizmetli saray kadınlarına ipek elbiselik ve çeşitli hediyeler verilirdi. Sultanlara çok pahalı yapılmış elbiseler, broşlar, firketeler ve birbirinden değerli taşlarla süslenmiş bilezik ve hediyeler verilirdi. Kesilen ilk kurbanın böbreği çıkarılarak, ızgara yapılırdı. Padişah dua ederek kurban etinin tadına bakardı. Diğer

¹⁰⁸ Salomon Schweigger, **Sultanlar Kentine Yolculuk**, Çev. S. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004, s.194.

¹⁰⁹ D’Ohsson, “XVIII. Yüzyılın Sonlarında Türkiye’de Dini Bayramlar”, Çev. Orhan Yüksel, **Hayat Tarih Mecmuası**, C. 1, S. 2 (1968), s.s. 167-170.

¹¹⁰ Alikılıç, **a.g.e.**, s. 134.

¹¹¹ Gürlek, **a.g.e.**, s. 31.

¹¹² Ali Seydi Bey, **a.g.e.**, s. 35.

kurbanlıklar iki gün içerisinde Darüssaade Ağası tarafından kesilerek, sadakalarla birlikte fakirlere dağıtılırdı. ¹¹³

Kurban Bayramından bir gün önce arife gününde, ölmüşlerin ruhu için kurban kesme âdeti vardı. Padişah adına arife günü Hırka-i Şerif yakınlarında iki kurban kesilirdi. Bu şekilde besmeleler ve dualarla kesilen kurbanlık etinin tamamı medreselere, cami hademesine, mahalle ve civar fakirlerine, bekâr amele ve acizlere dağıtılırdı. ¹¹⁴

Ramazan Bayramına göre daha ağırbaşlı olarak kutlanan Kurban Bayramında, hali vakti yerinde olan her Müslümanın bir kurban kesmesi önemli bir vecibe idi. ¹¹⁵ Kurbanlık olarak getirilen hayvanların neredeyse tamamı koyun ve koç olurdu. ¹¹⁶ Bayrama bir hafta, on gün kala çoğunlukla Anadolu'dan ve Rumeli'den getirilen koyun sürüleri İstanbul meydanlarını doldururdu. Beyazıt, Fatih ve Yeni Cami gibi meydanlarda ve cami avlularında kurban alışverişi yapılırdı. ¹¹⁷

Evlerde Kurban Bayramı hazırlıkları, Ramazan Bayramındaki gibi hararetili olmazdı. Fakat buna rağmen giyim kuşam ve alışveriş için kesenin ağzı açılırdı. Elbise, kundura, çamaşır, fes alınırdı. Hali vakti yerinde olan aileler çocuklarını tepeden tırnağa giydirirdi. Çocuklar bayramı iple çekerdi. ¹¹⁸ Bayram namazının ardından kurban kesme merasimi başlardı. Geliri yüksek olan evlerde kurban kesme işlemi daha şatafatlı yapılırdı. Kurban kesme işleminin ardından bayramlaşma faslına geçilirdi. ¹¹⁹ Kurban Bayramının çocuklar için en heyecanlı kısmı ise bayram meydanlarında düzenlenen eğlenceler olmuştu. Gerard de Nerval kurban kesimin ardından meydanlarda yaşananları şu şekilde aktarmıştır: “*Meydanın her yanında, oyunlar, eğlenceler, her çeşit satıcı vardı. Kurban kesiminden sonra herkes, yiyeceklerin ve serinletici içeceklerin başına üşüştü. Poğaçalar, şekerli kremalar, kızartmalar, halkın çok sevdiği, yanında maydanoz ve mayasız ekmek dilimleriyle yenen ızgara koyun etinden oluşan kebaplar, belli başlı önemli kimseler tarafından, herkese bedava dağıtılıyordu. Ayrıca herkes, bir eve gelebilir ve kurulmuş sofraya katılabilirdi. Yoksul ya da zengin olsunlar, evleri olan bütün Müslümanlar, Tanrı*

¹¹³ Alikılıç, a.g.e., s.s. 134-135.

¹¹⁴ Döğüş, a.g.t., s. 131.

¹¹⁵ Tülbentçi, “Bayram ve...”, s. 2

¹¹⁶ Döğüş, a.g.e., s. 127.

¹¹⁷ Tülbentçi, “Bayram ve...”, s.2

¹¹⁸ Tülbentçi, a.g.e., s.2

¹¹⁹ Döğüş, a.g.e., s. 131-132.

misafiri olan herkesi mevkilerine ya da dinlerine bakmaksızın ellerinden geldiğince ağırıyorlardı... Bayramın ikinci ve üçüncü günü, ilk günün halk şenliklerinin devamından başka bir şey değildi.”¹²⁰

1.3. Osmanlı’da Geleneksel Bayramlar (Nevruz ve Hıdırellez)

1.3.1. Nevruz

Günlerin uzamaya, gecelerin kısaltmaya, havaların ısınmaya başladığı ve tabiatın canlandığı bir gün olması nedeniyle Nevruz Günü baharın başlangıcı ve yılbaşı olarak kabul edilmiştir.¹²¹ Gecenin ve gündüzün eşit olduğu 21 Mart gününü yılın ilk günü olarak kabul eden Türkler bu günü, “*Yeni Gün* “ , “*Ergenekon Günü*” veya “*Ulusun Ulu Günü* “ gibi farklı isimler altında kutlamışlardır.¹²² Türklerin tarih boyunca yaşattığı geleneksel bir bayram olan Nevruz, Orta Asya-Selçuklu-Osmanlı- çizgisinde devamlılık göstererek, kutlanmaya devam etmiştir.¹²³

Osmanlı Devleti’nde Nevruz geleneği hemen hemen her dönemde görülmüştür. Sarayda veyahut halk arasında Nevruz coşku ile kutlanmıştır.¹²⁴ Osmanlı Devlet görevlileri Nevruz’a “*Nevruz-i Mübarek*” adı vermişlerdi. Görülüyor ki; baharın gelmesi ve baharın başlangıcı olan Nevruz, mübarek bir gün olarak kabul edilmiş ve bu gün için çeşitli şenlikler ve etkinlikler düzenlenmişti.¹²⁵ Halk arasında çeşitli etkinlikler düzenlenerek kutlanan Nevruz günü için özellikle saray çevresinde bazı adetler ortaya çıkmıştı. Divan edebiyatında Nevruz Gününe özel yazılmış “*Nevruziyye*” isimli şiirler, Musikide “*Nevruz Makamı*”, “*Nevruziyye*” adıyla özel macunlar ve saraylılar arasında Nevruz hediyesi anlamına gelen “*Nevruziyye Pişkeşi*” gibi hususlar ortaya çıkmıştı.¹²⁶

¹²⁰ Nerval, **a.g.e.** s. 738.

¹²¹ Fatih Köse, “Osmanlılarda Nevruziyye Geleneklerine Tarihsel Açıdan Bakış”, **Ekev Akademi Dergisi**, S. 51 (2012) , s. 94.

¹²² Ali Kafkasyalı, “Türk Dünyasında Nevruz Geleneğine Toplu Bakış”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 6, S. 2 (2005), s. 149.

¹²³ Emrah Çetin, “Türk Dünyasının Ortak Kültür Mirası: Nevruz”, **The Journal Of Academic Social Science Studies International Journal Of Sosial Science**, Volume. 2, Issue, 1 (2009) , s. 66.

¹²⁴ Muzaffer Tepekaya, “Nevruz ve Osmanlıda Yaşatıldığına Dair”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, S.4 (2000) , s. 213.

¹²⁵ Karaman., **a.g.e.**, s. 70.

¹²⁶ İsmail Özçelik, “Geçmişten Günümüze Bozkır Kültürü Çerçevesinde Nevruz Geleneği”, **Bilge Dergisi**, S. 20 (1999) , s. 10.

Osmanlı sarayında Müneccimbaşılarının en önemli görevlerinden birisi, her yıl hazırladıkları takvimi nevrüz sabahı padişaha ve diğer devlet ricaline sunmaları idi.¹²⁷ Buna karşılık Müneccimbaşıları “*Nevruziyye*” adıyla çok değerli hediyeler alırlardı. Müneccimbaşılara on yedinci yüzyılda bin akçe, on sekizinci yüzyılda ise altı bin gümüş para hediye edildiği kaynaklarda belirtilmişti.¹²⁸

Nevruziyye Pişkeşi geleneğinde ise Eyalet valileri, başta hükümdar olmak üzere, Sadrazam ve Kubbealtı Vezirlerine “*Nevruziyye Pişkeşi*” olarak çeşitli armağanlar sunarlardı. Başta Sadrazam ve devlet ricali de, padişaha hediyeler takdim ederler ve bunun karşılığında kendilerine çeşitli armağanlar verilirdi.¹²⁹

Yeni sene dolayısıyla padişaha, sadrazama, devlet büyüklerine takdim edilen macuna “*Nevruziyye*” denirdi. Eczacılar ve bazı büyük doktorlar da “*Nevruziyye*” macunu hazırlayarak müşterilerine sunarlardı. Nevruziyye macunu hekimbaşı tarafından Enderun erkânına, sadrazama, devlet erkânına, şehzadelere ve kadın efendilere sunulurdu. Macunlar, akamber, misk, gülkurusu, zencefil gibi çeşitli baharatlardan yapılırdı.¹³⁰ Bu lezzetli Nevruz macunlarının sabah erkenden aç karnına yenilmesinin şifa kaynağı olacağına inanılırdı. Hekimbaşları, başta hükümdar olmak üzere devlet erkânına bir gün önceden hazırlanmış macunları, 22 Mart gecesi renkli kurdele ve tüllerle süslenmiş kaplar içerisinde takdim ederlerdi.¹³¹

Nevruz Bayramına Osmanlı şehir halkı da oldukça önem vermişti. Halk Nevruz da kırlara çıkar, 41 çeşit ot toplayarak bunları kaynatıp içermiş. Şehirlerde eczacılar yaptıkları macunu varlıklı kişilere satarak bahşiş alırlarmış.¹³² Evlerde ise özel bir merasimle kutlanan Nevruz Bayramında, dini bayramlarda olduğu gibi hazırlıklar yapılır, kesenin ağzı açılırdı. Temizlik yapılır, güzel elbiseler giyilir, hazırlanan tatlılar ve yiyecekler tepsi ile ortaya getirilir, evin reisi yiyecekleri ev halkına dağıtırdı. Ev sahibinin izni ile tatlılar, macunlar yenilirdi. Ardından dualar edilir ve tören son bulurdu.¹³³

¹²⁷ Çay, a.g.e., s. 294.

¹²⁸ A.Nalbantoğlu, “Nevruz ve Nevruziyye”, **Tarih Hazinesi**, S.8(1951) s.368. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/25680> (Erişim: 01.07.2021).

¹²⁹ Çay, a.g.e., s. 100.

¹³⁰ Nalbantoğlu, “**Nevruz ve...**”, s. 368.

¹³¹ Çay, a.g.e., s. 298.

¹³² Hüseyin Bal, “Kültürlerin Ortak Bayramı-Nevruz”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 3. (1998), s. 124.

¹³³ Karaman, a.g.e., s. 70.

1.3.2. Hıdırellez

Hıdırellez Bayramı, Türklerin İslamiyet'e girdikten sonra, kışın bittiğini ve yazın başladığını haber veren, tabiatın geçiş döneminin törenlerle kutlandığı önemli bir gündü.¹³⁴ Halk arasındaki yaygın olan inanışa göre Hıdırellez, Hızır ile İlyas'ın bir araya geldiği günün önemine binaen kutlanmakta olup, kelimenin telaffuz edilişi de Hızır ve İlyas kelimelerinin birleşmesiyle halk arasında almış olduğu bir biçimi ifade eder.¹³⁵ Halka göre Hızır, zorda kalanlara yardım eden, İnsanlara bereket, huzur, kâinata yeniden hayat veren mübarek bir zattır. İlyas da Hızır gibi darda koşanlara yardım eder.¹³⁶ Hıdırellez günü Osmanlıda 6 Mayıs (23 Nisan) halk arasında yaz mevsiminin başlangıç günü sayılmaktaydı.¹³⁷ Eskiler, yılı yaz ve kış olarak iki kısma bölmüşlerdi. Yaz ayı 6 Mayıs'ta başlar ve 7 Kasım'da biter, 186 gün süren bu bölüme *Ruz-u Hızır* (yeşil, yeşeren gün) adı verilmişti. Kış ise 8 Kasım'da başlar, 5 Mayıs'ta sona ererdi. 179 gün süren bu sürece *Ruz-u Kasım* denirdi. Yazın ilk gününü halk Hıdırellez, aydınlar ise Hızır-İlyas olarak telaffuz etmişlerdi. 6 Mayıs'ta toprağın bereketlenmesi ile birlikte ağaçların yeşermesi, çiçek ve meyve vermesi ve kış ayının baskısının azalması bugün için şenlik yapılmasının en önemli sebebi olmuştu.¹³⁸ Osmanlı sarayındaki atlar çayırların ve otların yeşermesi ile birlikte, törenlerle çayıra salınırdı.¹³⁹

Ahmet Yaşar Ocak, Anadolu Selçukluları döneminde gelenekselleşmeye başlayan Hıdırellez'in Osmanlı Döneminde de çok yaygın bir şekilde kutlanıldığını dile getirmişti. Bu kutlamaların İslam dini açısından sakıncalı olup olmadığı dönemin ünlü şeyhülislamı Ebussuud Efendinin çıkarmış olduğu bir fetvadan anlaşılmaktadır. Ebussuud Efendinin fetvasına göre, “ *Hıdırellez günü gezinti ve eğlenceye çıkan Müslümanlar, özel olarak bugüne saygıları sebebiyle bunu yapmıyorlarsa dinen bir sakınca olmaz.*” ifadelerine yer verilmişti.¹⁴⁰ Eski hayatın hüküm sürdüğü, İnkılapların yapılmadığı, kadınların saklı ve kapalı kaldığı zamanlarda Hıdırellez Bayramına, özellikle bu dönemlerde çok ihtiyaç duyulmuştu. Yılın bir gününü

¹³⁴ Lütfi Sezen, “ Türk Folklorunda Hıdırellez” **Milli Folklor**, C. 2, S. 14 (1992), s. 32.

¹³⁵ Ahmet Yaşar Ocak, **İslam Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019, s. 151.

¹³⁶ Lütfi Sezen, “ İlk yaz Bayramları (Nevruz-Hıdırellez)”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.12 (1999), s. 83.

¹³⁷ Ocak, “**Hıdırellez...**”, s. 313.

¹³⁸ Kerim Yund, “ Türkiye’de Hıdırellez”, **Vatan**, 12.05.1959.

¹³⁹ Tuncer Baykara, “Türklerde şenlikler, Kutlamalar, Toylar ve Eğlenceler” , **Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, C. 12, S. 36, (2000), s. 877.

¹⁴⁰ Ocak, **İslam Türk...**, s. 158.

dolduran Hıdırellez eğlencesi; yıl boyunca dillere destan bir şekilde gerçekleştirilmiştir.¹⁴¹

¹⁴¹ Yund, a.g.m.

İKİNCİ BÖLÜM:

II. MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'İN İLANINA KADAR GELENEKSEL VE DİNİ BAYRAMLAR

1. II. Meşrutiyet'in İlanı ve Sonrası Bayram Kutlamaları (1908-1923)

Osmanlı Devleti'nde Mutlak Monarşiye karşı geliştirilen Meşrutî yönetim, iktidarı kurullarla ve kurumlarla kısıtlamayı hedefleyerek anayasayı da kapsamına alan anayasacılıkla özdeşleşir. 18. yüzyıl Osmanlı Devleti için askeri, idari, siyasi ve hukuki alanlarda batı etkisinin giderek yayıldığı bir dönem olmuştur. Meşrutiyet kavramının da Osmanlı Devleti'ne Avrupa ile teması ve etkileşimi sonucunda Osmanlı literatürüne kazandırıldığı olasıdır.¹⁴²

19. yüzyıl ile birlikte dağılma sürecinin içerisine giren Osmanlı Devleti'nde, Meşrutî yönetim kabul edilerek, İstanbul'daki iç siyasal durum tamamen değişmiştir. Aralık 1876 da seçimler yapılmaya başlanmış ve meclis, 19 Mart'ta resmen açılmıştır. Açılan meclis kısa bir süre sonra II. Abdülhamid'in Rus ordularının İstanbul kapılarına dayanmasını sebep göstererek 1878 yılında süresiz olarak tatil edilmişti.¹⁴³ I. Meşrutiyetin son bulması ile II. Abdülhamid'in 30 yıl süren Mutlak yönetimi başlamıştı. Abdülhamit'in kuruntulu doğası bir polis hükümetini ortaya çıkarmıştı. Başta basın olmak üzere, özgürlükler büyük ölçüde kısıtlanmıştı. Kendi bünyesinde çalışan bir hafiye teşkilatı kurulmuş, keyfi tutuklamalar ve sürgünler yapılarak herkes sindirilmeye çalışılmıştı. Yaşanan baskıcı rejim, Yeni Osmanlıların başlatmış oldukları hürriyetçi mücadelenin yeniden canlandırılmasına zemin hazırlamıştı. Özellikle toprak kayıplarının yaşanması ve bu olaylara Abdülhamit'in sessiz kalması, devletin kurtarılması gerektiğini savunanları tekrardan harekete geçirmişti.¹⁴⁴ Genç Osmanlılar tarafından Meşrutî rejimi tekrardan II. Abdülhamid'e kabul ettirebilmek amacıyla başlatılan mücadele fikri, Jön Türk¹⁴⁵ hareketinin

¹⁴² Ayhan Ceylan, "Meşrutiyete bir dayanak olarak Meşveret Düşüncesi", (Ed. Zekeriya Kurşun vd.) **100. Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri**, Marmara Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 51.

¹⁴³ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 99.

¹⁴⁴ Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2017, s.s. 47-48.

¹⁴⁵ Akşin, **a.g.e.**, s. 46 ; Avrupa'da, I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet üyelerine Jön Türk denildiği halde, Türkiye'de Jön Türk denilince daha çok 1889'dan sonraki dönemde II. Meşrutiyet için çaba gösterenler anlaşılmalıdır. İlk devrimci kuşak ise Türkiye'de daha çok Genç Osmanlılar diye tanınmaktadır.

doğmasına ve buna paralel olarak gelişen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşuna sebep olmuştu.¹⁴⁶

Makedonya sorunu ve Reval görüşmeleri Meşrutiyet'in ilan sürecini hızlandırmıştı. 1908 yılında Meşrutiyetin ilanına etki eden esas neden Makedonya sorunu olmuştu.¹⁴⁷ Yapılan bu görüşmede Jön Türkleri ve hatta Abdülhamit'i de tedirgin eden mesele, Osmanlı topraklarının paylaşılması ve Makedonya hakkında alınan kararlar olmuştu.¹⁴⁸ Özellikle Makedonya meselesinde İngiltere ve Rusya'nın birlikte hareket edecek olmaları İttihat ve Terakkiyi harekete geçirmişti.¹⁴⁹ Reval görüşmelerinde alınan kararların duyulması ve bu duruma hükümetin göstermiş olduğu kayıtsızlık Meşrutiyetin ilanını hızlandırmıştı.¹⁵⁰ 3 Temmuz 1908 tarihinde gerekli olan silah, cephane ve para sağlandıktan sonra Niyazi Bey ve yanında yaklaşık 200 kadar asker ile dağa çıkarak ayaklanmışlardı.¹⁵¹ Ayaklanmaya Rumeli halkının da destek vermesi ve Meşrutiyet yönetiminin geri gelmesi gerektiğine yönelik telgraflar çekilmesi Abdülhamit'i oldukça sarsmıştı.¹⁵² Rumeli'den gelen telgraflarda veliahda biat edileceği ve İstanbul'a askerlerle gelineceği hakkında tehditler, Abdülhamit'i Kanun-i Esasinin ilanına mecbur bırakmıştır. 10 Temmuz 1324 (23 Temmuz 1908) tarihinde İttihat ve Terakki tarafından ilan edilen Meşrutiyet, padişah tarafından ise bir sonraki gün, 11 Temmuz 1324 (24 Temmuz 1908) tarihinde kabul edildi.¹⁵³

Meşrutiyet'in ilanı 24 Temmuz sabahı İstanbul gazetelerinde renksiz ve heyecansız bir şekilde herhangi bir resmi ilan gibi çıkar. Sansür uygulandığı için Rumeli'deki yaşananlardan habersiz olan halk, gazetelerde Meşrutiyet haberleri ile karşılaşınca şaşırır. Meşrutiyet padişahın lütfu gibi gelir.¹⁵⁴ Yaşananlara tanıklık eden Falih Rıfki Atay o günü şöyle anlatır:

¹⁴⁶ Nevzat Artuç, " II. Meşrutiyet'in İlanı ", **Doğu Batı Dergisi**, S. 45 (2008), s. 67.

¹⁴⁷ Zürcher, **a.g.e.** s.115.

¹⁴⁸ Necmettin Erkan, "1908 Jön Türk İhtilalinin Başlamasında Reval Buluşmasının Önemi", **Toplumsal Tarih**, S. 175, (2008), s.s. 50-52.

¹⁴⁹ Kansu, **a.g.e.**, s.s. 118-119.

¹⁵⁰ Ahmet Bedevi Kuran, **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000, s.308.

¹⁵¹ Ahmad, **a.g.e.**, s.27.

¹⁵² Akşin, **a.g.e.**, s.128.

¹⁵³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne Suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar", **Bellekten**, C.20, S. 77 (1956), s. 147.

¹⁵⁴ Akşin, **a.g.e.**, s.s. 130-140.

“... Bir sabah sevinç mi korku mu, ne olduğunu pekte kestiremediğim bir hava. Bir şey var, ama ne olduğunu açıkça anlayamıyoruz. Bütün gözler başındaki küçük bir ilana saplı. Bu sütunlarda padişah her gün bir kuluna ya nişan ya madalya yahut rütbe verir ya, o gün de millete Kanun-i Esasiyi vermiş. Bir lütuf. Ne Rumeli İhtilali’nden ne İttihat ve Terakki Cemiyeti’nden bahis var... Okulca sokaklara dökülüyoruz... İlk işimiz Beyoğlu’na, Tepebaşı’na çıkmak!.. Henüz ne marş var ne hürriyet türküsü. İki de bir biz çocuklar ve bütün halk göğsümüzün bütün gücü ile “padişahım çok yaşa!” çığılığı koparıp dükkânlara ürküntüden kepenk indirtiyoruz.”

155

İttihat Terakki Cemiyeti, Meşrutiyet rejiminin yeniden kurulduğunu ilan etmek ve Meşrutiyet’in yararlarını halka açıklamak için büyük kentlere heyetler göndermişti. Heyetlerin başındaki ittihatçı gruplar, Meşrutiyet’in ilanının gerçek sorumlusunun Sultan değil, cemiyet olduğunu açıklamaya dikkat etmişlerdi.¹⁵⁶ Meşrutiyetin ilanını gazetelerden öğrenen halk, genci, yaşlısı, kadını ve erkeği bir arada sokağa dökülmüştü. Ellerde ay-yıldızlı bayraklar, ağızlarda “Yaşasın Hürriyet”, “Yaşasın Müsavat” ile birlikte, 30 yıldır yasak olan Sultan Aziz marşları söylenerek Meşrutiyetin coşkusu sokaklara taşmıştı.¹⁵⁷

Meşrutiyet’in ilanı nedeniyle yaşanan bu sevinç çok uzun sürmemiş ve kısa bir zaman sonra yaşanan toprak kayıpları ile birlikte bu sevinç yerini üzüntüye bırakmıştı. Osmanlı Devleti’ni içinde bulunduğu bu kötü durumdan kurtarmak için fikir akımları ortaya atılmıştı. II. Meşrutiyet ile birlikte ortaya atılan fikir akımlarından en etkilisi ve Milli bilinci kazandıracığı düşünülen “Türkçülük” akımı olmuştu.¹⁵⁸ Meşrutiyetin ilanı ile birlikte uyanan Türk milliyetçiliği, Balkan Savaşlarıyla birlikte öne çıkarak, cemiyet tarafından kabul gören bir fikir akımı olmuştu.¹⁵⁹ Çeşitli vilayetlerde İttihat ve Terakki Cemiyetinin düşünceleri doğrultusunda eğitim kurumları kurularak yeni nesillerin Türkçülük bilinci ile yetiştirilmesine çalışılmıştı.¹⁶⁰ Milli bilinci oluşturma çabasına giren Türkçüler, çıkarmış oldukları Genç Kalemler ve Türk Yurdu dergilerinde yazdıkları yazılar ile

¹⁵⁵ Falih Rıfkı Atay, **Batış Yılları**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2012, s.s. 36-37.

¹⁵⁶ Zürcher, **a.g.e.**, s.119.

¹⁵⁷ Serhan Ada, “Fotoğraflarla II. Meşrutiyet – Hürriyet Günleri”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, S. 7, (1984), s. 13.

¹⁵⁸ Bolat, **a.g.e.** s. 25.

¹⁵⁹ Yaşar Semiz, “İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 35 (2014), s. 217.

¹⁶⁰ Semiz, **a.g.m.** s. 232.

fikirlerini aktarmışlardır. Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunun, Türk milliyetçiliği ile mümkün olacağını savundukları bu yayınlarda, Türk tarihinin sadece Osmanlı tarihinden ibaret olmadığını, Türk tarihinin daha eski maziye dayandığını, Türkçenin diğer dillerden ayrılarak, sade İstanbul Türkçesi olması gerektiğini, iktisadın millileştirilmesinin gerekliliği üzerinde durularak, fikirlerini savunmuşlardır.¹⁶¹

Eğitim ve ekonomide yapılan milli politikaların yanı sıra sosyal alanda da milliyetçi politikalar gerçekleştirilmişti. Milli kimliğin ön plana çıkartılmasını sağlayacak Milli Kütüphane, Milli Musiki, Milli Coğrafya gibi başında “*Milli*” kelimesinin yer aldığı önemli kurumlar kurulmuştu.¹⁶² “*Milli*” kelimesinin yer aldığı bir diğer oluşum ise, “*Milli Günler*” anlayışının oluşmasıdır. Türk gençleri ve aydınları tarafından milletin büyük bir heyecan ve coşkuyla katılabileceği, milli duygu ve düşüncüyü kuvvetlendirecek ve konuşmaların yapılacağı, yeni genç neslin geleceğe bu duygularla hazırlanacağı “*Milli Günler*” oluşturulmaya çalışılmıştı.

1.1. 10 (23) Temmuz Meşrutiyet Bayramı (İyd-i Milli)

Osmanlı Devleti'nde dini bayram dışında kutlanan kılıç kuşanma, selamlık, cülus gibi törenler, zamanla gelenekselleşmiş ve toplum üzerindeki etkisini yitirmeye başlamıştı.¹⁶³ Var olan törenlerin etkisinin azalması, herkesi sarıp sarmalayacak olan milli günlere ihtiyacı daha da arttırmıştır.¹⁶⁴ Özellikle Meşrutiyetin ilan edilmesi bu ihtiyacın ortaya çıkmasına neden olmuştu.

10 Temmuz 1324 (23 Temmuz 1908) yılında Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle, II. Abdülhamit'in 30 yıllık (1878-1908) istibdat rejimi son bulmuş ve Kanun-i Esasi tekrardan yürürlüğe girerek, meclisin açılması sağlanmıştı.¹⁶⁵ Anayasanın yürürlüğe girmesi, meclisin açılması ve meclis içerisinde tüm Osmanlı unsurlarının temsil hakkının olması ile devletin çöküşünün durdurulabileceğine inanılmıştı. Amaç, “*Osmanlı*” kimliği altında tüm unsurları birleştirmek ve ülkeyi çöküşten kurtararak, “*ilerletmek-geliştirmek*” olmuştu. Bunun için hem yeni rejimin Meşrutiyetini sağlamak hem de “*Osmanlı*” kimliği yaratma amacına ulaşabilmek için milli

¹⁶¹ Bolat, **a.g.e.** s.25.

¹⁶² Semiz, **a.g.m.** s.s. 236-239

¹⁶³ Mehmet Serhat Yılmaz, “Kastamonu’da 10 Temmuz Milli Bayram Kutlamaları”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S. 8 (2008), s. 81.

¹⁶⁴ Mehmet Şahingöz, “Osmanlı’dan Milli Mücadeleye İstiklal-i Osmani Günü Kutlamaları”, **Yeni Türkiye Dergisi**, C.1 (1999), s.s. 194-195.

¹⁶⁵ Sanem Yamak, “Meşrutiyet’in Bayramı: 10 Temmuz İd-i Millisi”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S. 38, (2008), s. 326.

bayramlar bir araç olarak hizmet edecekti.¹⁶⁶ Mecliste milli bayram için iki tarih ön plana çıkmıştı. Birisi 27 Ocak Osmanlı Devlet'inin kuruluş tarihi, diğeri ise 10-23 Temmuz II. Meşrutiyet'in ilanıdır. Bu iki tarih mecliste uzun bir müddet tartışılmıştı.¹⁶⁷

Milli bayram tayin etme konusu Osmanlının kuruluşu olan 14 Kânunusani (27 Ocak) gününün milli bayram olmasını isteyen bir önerenin meclise sunulması ile gündeme taşınmıştı. Maarif Nezareti memurlarından Mehmet Ziya Bey'in başvurusu üzerine,¹⁶⁸ "*Osmanlıların İstiklallerini ilan ettikleri Kânunusani'nin 14'üncü gününün eyyam-ı mahsusa-i milliye meyanına ithaline*" dair önerge 8 Kânunusani 1324 (21 Ocak 1909) tarihinde meclise sunulmuş ve tartışmalar başlamıştı.¹⁶⁹

Milli bayrama yönelik sunulan önerge, 13 Kânunusani 1324 (26 Ocak 1909) yılında mecliste görüşülmeye başlanmıştı. Hüseyin Cahit Yalçın, "*Bizim için en birinci medarı iftihar 10 Temmuz tarihidir!*" diyerek, bu tarihin milli bayram olarak kutlanması gerektiğini öne sürmüştü.¹⁷⁰ Bu teklife karşılık her iki bayramında kutlanması gerektiğini savunanlar olmuştu. Halil Mentеше Bey, "*10 Temmuzun mefahir-i milliye' den, yevmi istiklalin de, mefahir-i milliye' den addedilmesini isterim. 10 Temmuzda bir devri teceddütle Meşrutiyete girdik, o tarihte Devlet dağınık bir halden müstakil bir Devlet şekline girmiştir. Efendim o gün de en mühim mefahiri milliye' den dir. 10 Temmuz gibi onun da mefahiri milliye' den addedilmesi Rey'indeyim*" diyerek hem 10 Temmuzun hem de 14 Ocak tarihlerinin milli bayram olmasının gerekliliğini belirtmişti.¹⁷¹

Diğer mebusların görüşlerinden elde edilen sonuca göre 10 Temmuzun İyd-i Milli¹⁷² olarak kabul edilmesi görüşü daha ağır basmışsa da hangi tarihin milli bayram olması gerektiği ya da her ikisinin de bayram kabul edilip edilemeyeceği

¹⁶⁶ Yamak, a.g.m. s. 326.

¹⁶⁷ Filiz Çolak, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e 10 Temmuz Hürriyet Bayramı**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2013, s.17.

¹⁶⁸ Çolak, **Osmanlıdan Cumhuriyete...**, s.15.

¹⁶⁹ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, C. 1, Devre. 1, 21 Ocak 1909 (8 Kânunusani 1324), s. 285.

¹⁷⁰ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, C. 1, Devre. 1, 27 Ocak 1909 (13 Kânunusani 1324), s. 320.

¹⁷¹ **MM ZC**, a.g.y., s. 320

¹⁷² Filiz Çolak, "II. Meşrutiyet'in Bayram İlan Edilmesi-Osmanlı Başkentinde Hürriyet Bayramı Kutlamaları", **Toplumsal Tarih**, S.151 (2006) s.s. 62-63; Osmanlı Devletinin son zamanlarında ve TBMM'nin açılmasından sonraki günlerde kabul edilen ilk milli bayramlar ve bayram kutlamaları "*iyd*" olarak isimlendirilmiştir. Önemli günler ve kazanılan zaferlerin yıldönümleri için de "*iyd*" kelimesi kullanılmış ve bu tarihler "*iyd-i ekber*" olarak anılmıştır.

konusunda kesin bir sonuca varılamamıştı. Bunun üzerine meselenin çözümü için konunun Layiha Encümeni'ne bırakılmasına karar verilmişti.¹⁷³

Konunun incelenmesi layiha üyeleri tarafından titizlikle yapılmıştı. Layiha üyelerinin vermiş olduğu karar bir mazbata ile Meclis Başkanlığına gönderilmişti.¹⁷⁴ Layiha Encümeninin kararı ile 10 Temmuz gününün “*milli bayram*” olarak kutlanması 19 Mayıs 1325 (1 Haziran 1909) tarihli oturumunda kabul edilmişti.¹⁷⁵ Mazbata da 10 Temmuz tarihinin bayram olarak kutlanmasının, 10 Temmuzun niteliğinin ve öneminin devamlı olarak hatırdada tutulmasına ve böylelikle Kanun-i Esasi'nin yüceltilmesine zemin sağlayacağı görüşü yer almıştı.¹⁷⁶ Mebusan Meclisinin 22 Haziran 1325 (5 Temmuz 1909) oturumunda “*10 Temmuz tarihinin eyyamı resmîye-i milliyeden addiyle her sene tarihi mezkurde icrayı ayin edilmesi hakkında Sadareten mevrut kanun layihasının encümene gönderilmeden müzakeresi karargir oldu ve layiha-i kanuniye okunarak aynen kabul edildi.*” İfadesi ile layihanın kanunlaşması onaylanmıştı.¹⁷⁷ 10 Temmuz tarihinin resmi bayram olması ve her sene 10 Temmuzda kutlamalar yapılmasına dair kanun layihasının 23 Haziran 1325 (6 Temmuz 1909) tarihinde Takvim-i Vekayi gazetesinde yayınlanmasıyla 10 Temmuz'un “*İyd-i Milli*” olarak kutlanacağı herkese ilan edilmişti.¹⁷⁸ Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin resmi olarak kabul ettiği ilk milli bayram, II. Meşrutiyetin ilan edildiği 23 Temmuz 1908 günü olmuştu. “*İyd-i Milli*” olarak adlandırılan bu bayram halk arasında “*10 Temmuz Bayramı*” ya da “*Hürriyet Bayramı*” olarak anılmıştı.¹⁷⁹

1909 yılında 10 Temmuzun İlk sene-i devriyesi için büyük törenler düzenlenmiş ve kutlamalar yapılmıştı. Bu yılda yapılan kutlamalar, büyük sevinç ve heyecan içinde geçmişti. Meşrutiyet döneminde yaşanan acı olaylar nedeniyle, milletçe bayram olarak kutlanması gereken günler acı ve hüznün içerisinde yaşanmaya başlamıştı. Ardı sıra meydana gelen Trablusgarp, Balkan, I. Dünya ve İstiklal Harpleriyle 1911-1922 yılları, Türk halkı için büyük sıkıntıların yaşandığı bir dönem

¹⁷³ Çolak, **Osmanlıdan Cumhuriyete ...**, s.s. 17-18.

¹⁷⁴ Filiz Çolak, “II. Meşrutiyet Dönemi'nde Meclis-i Mebusunda Milli Bayram Tartışmaları ve Osmanlı Başkentinde Milli Bayram Kutlamaları 1908-1918”, (Ed. Feridun M. Emecen - Ali Akyıldız vd.), **V. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu Bildirileri 19-21 Mayıs 2017**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 792.

¹⁷⁵ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, C.4, Devre, 1, 1 Haziran 1909 (19 Mayıs 1324), s.87.

¹⁷⁶ Yamak, **a.g.m.**, s. 328.

¹⁷⁷ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, C. 5, Devre, 1, 5 Temmuz 1909 (22 Haziran 1325), s. 209.

¹⁷⁸ Yamak, **a.g.m.**, s. 328.

¹⁷⁹ Çolak, **II. Meşrutiyet'in Bayram...**, s.62.

olmuştu.¹⁸⁰ Yaşanan savaşlara ve toprak kayıplarına rağmen 10 Temmuz kutlamaları ilk günkü kadar olmasa da kutlanmaya devam etmişti.

Meşrutiyetin ilanını sevinçle karşılayan halk kitlesi, 10 Temmuz Bayramını da aynı sevinç ve heyecan ile karşılamıştı. Yaşanan bu heyecan, dönemin gazetelerinde net bir şekilde görülmektedir. 10 Temmuzun ilk sene-i devriyesine tanıklık eden Abidin Daver, duymuş olduğu heyecanı Tasvir-i Efkâr gazetesinde şu şekilde anlatmıştır:

“... Saadet, hürriyet ve meşrutiyet nâiliyetimizin ilk devresi şerefine icra edilecek resmigeçit için hazırlanan ordumuzun, askerlerimizin, o gayret mütemâdiyesini gördükçe gönlüm sevinçten titriyor, acelesinden çırpınıyor. Hürriyet Ebediye Tepesinde... Mahsus kartlardan birini elde ediyorum ve resmigeçidi görmekten mahrum kalmak endişesiyle ne kadar mağzup oluyordum ve nihayet o kartlardan birini kemali itina ile cüzdanıma yerleştirdiğim zaman en büyük arzusunun nail olan bir adam mes’udiyet ve meserretle ne kadar sevinmişim... Resmigeçide yetişememek korkusuyla kaç defa uyanmış tekrar uyumuştum. Son bir defa daha helecan içinde açılan gözlerim saatin on olduğunu görünce artık bir daha kapanamamıştı. Giyinip dışarı fırladığım zaman güzel bir yaz sabahının kaybolmak üzere bulunan serinliği içinde gittikçe artan bir kalabalık caddeleri dolduruyordu. Hürriyetlerinin ilk sene-i devriyesini idrakinden mütevellit şevk samimi ile mürur ve mesut olan bu Osmanlıların kısmı azası, bil ki hepsi bir an evvel Hürriyet Ebediye Tepesine şitab ediyorlardı.”¹⁸¹

10 Temmuz gününün ilk sene-i devriyesi olmasından dolayı yapılacak olan kutlamalara oldukça önem verilmiş ve hazırlıklara günler öncesinden başlanmış,¹⁸² merasiminin icrası için günler öncesinden komisyonlar toplanarak müzakeratlar yapılmıştı.¹⁸³ 10 Temmuz İyd-i Millisinde icra edilecek merasimin programı tanzime memur komisyon tarafından hazırlanarak padişaha sunulmuştu. 10 Temmuzda icra olunacak şenliklerde Dolmabahçe gibi İstanbul belediyeleri tarafından Kızkulesi ve etrafı birkaç gün öncesinden fenerler ve fanuslar ile donatılması kararı alınmıştı.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Hasan Babacan ve Uğur Üçüncü, “Türk Basımına Göre Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Meşrutiyet Kutlamaları”, *History Studies International Journal Of History*, C. 2, S. 2, (2010), s. 416.

¹⁸¹ *Tasvir-i Efkâr*, 11 Temmuz 1325, s. 3.

¹⁸² Çolak, *Osmanlı’dan Cumhuriyete...*, s.22

¹⁸³ *Sabah*, 1 Temmuz 1325, s.1

¹⁸⁴ *Sabah*, 1 Temmuz 1325, s.2

Hürriyet-i Ebediye tepesinde yapılacak olan şenlik için tertibata başlanmış ve altı yüz metrelik bir alan üzerine çadırlar kurularak, tribünler inşa edilmişti. Çadırların bir kısmı da zat-ı şahaneye tahsis edilecekti.¹⁸⁵ Sultan Reşad döneminde saraya muallim olarak giren Safiye Ünüvar, yazmış olduğu hatıratında ilk milli bayram şenliklerini şu şekilde anlatmıştır:

“ Bu şenlik 10 Temmuz 1325 tarihinde yapılmıştır. Evler, dükkânlar, resmi daireler, müessesat-ı milliye ve ecnebiyye velhasıl şehrin her tarafı bayraklarla süslenmiş, Sultan Reşad dahi resmi üniforması ile maiyetinde Veliahd-i Saltanat, şehzadegân, Mabeyn erkânı olduğu halde iştirak etti. Ve hürriyet şehitlerinin defnolunduğu yerde yaptırılmasına karar verilen Abide-i Hürriyet’in vaz-ı esasını bizzat Sultan Reşad icra etmişti. Bu esnada resmigeçit çok mükemmel olmuş, şehzadegân, vükela, ayan, mebusan, süfere reis-i ruhaniler hazır bulunmuşlardır. Davetliler için kurulan çadırlarda büfeler dahi tertip edilmiştir. Padişah aynı gecede Ertuğrul yatı ile Boğaziçi’nde tenezzüh buyurmuşlar, bu esnada atılan fişenkler, sandalların içinde çalınan sazlar, Boğaz’ın her iki tarafındaki tenvirat ve fener alayları ile ilk defa İstanbul milli bir bayram yapıyordu... ”¹⁸⁶

10 Temmuzun sene-i devriyesi 1910 yılında da aynı heyecan ve neşe içerisinde şenlikler yapılarak kutlanmıştı. Şehrin her yeri süslenmiş ve ışıklandırılmıştır. Işıklandırma gece de devam etmiş ve İstanbul göz alıcı bir hale bürünmüştü. Bu seneki bayram, donanma resmigeçidi ile kutlanmıştı. Resmigeçidin krokisi ve planı İkdâm gazetesinde yayımlanmıştı. Osmanlı Donanması, Haydar Paşa önlerine gelmiş ve orada hususi yatlarında bulunacak olan padişahın huzuru hümayunlarından geçerek beylerbeyi önlerine kadar ilerlemişti. Oradan Dolmabahçe önüne gelip demirlemişti. Gece ise fenerler ve elektrik projektörleriyle her yer aydınlatılmıştı.¹⁸⁷ Yapılacak olan şenliklere iştirak etmek üzere, Edirne ve Selanik’ten de Müslim ve Gayrimüslim iki yüz kişi gelmişti.¹⁸⁸ Bayramı karşılamak ve resmigeçidi izlemek için sabah erkenden sokaklara dökülen halk, bayram heyecanı ile birlikte birbirlerini tebrik ederek resmigeçidin geçişini beklemeye

¹⁸⁵ **Tanin**, 7 Temmuz 1325, s.3

¹⁸⁶ Safiye Ünüvar, **Bir Muallimin Gözünden Sultan Reşad Sarayı**, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s.s. 131-132.

¹⁸⁷ **İkdâm**, 10 Temmuz 1326, s. 2.

¹⁸⁸ **Sabah**, 8 Temmuz 1326, s. 1.

başlamışlardı.¹⁸⁹ Bayram sabahı İstanbul sahilleri insandan gözükemeyecek bir hale gelmişti. Defne dallarıyla ve bayraklarla donatılmış sandallar, kayıklar, istimbotlar, yatlar deniz üstünde bir çiçek tarlasını andırmıştı.¹⁹⁰

İyd-i Millinin üçüncü sene-i devriyesi kutlamaları Abide-i Hürriyet Tepesinde gerçekleşmişti. İlk yıl temeli atılan Abide-i Hürriyet Anıtı¹⁹¹ 1911 yılında tamamlanmış ve açılışının 10 Temmuzda yapılmasına karar verilmişti. Askeri geçidin tamamlanmasının ardından Abide-i Hürriyet Anıtının açılışı gerçekleşmişti.¹⁹² 1912 yılında 23 Temmuz- İyd-i Milli münasebetiyle Bağdat'ta büyük bir resmigeçit yapılmıştı. Beş bin bedevi resmigeçide iştirak etmiş ve bunların destekleri ile resmigeçit pek parlak icra olunmuştu. Huzuru ve sükûnu ihlal edecek hiç bir hadise vukua gelmemişti.¹⁹³ 1913 yılındaki 10 Temmuz kutlamalarında I. Balkan Savaşının etkisi görülmektedir. Edirne ve Kırkkilisenin (Kırklareli) Bulgar işgalinden kurtarılarak geri alınması nedeniyle bu bayram büyük bir coşku ile kutlanmıştır.¹⁹⁴ Servet-i Fünûn da, Edirne ve Kırkkilisenin (Kırklareli) geri alınması Osmanlı ordusunun Millet-i Osmaniye'ye vermiş olduğu İyd-i Milli hediyesi olarak değerlendirilmiştir.¹⁹⁵ 1914 yılında 10 Temmuz Bayramı, Levent Çiftliğinde resmigeçit ile kutlanmıştır.¹⁹⁶ İstanbul'un birçok yeri bayraklarla süslenmiş ve her yer renk cümbüşüne dönmüştü. Sabah erkenden sokaklara dökülen halk gece yarısına kadar eğlenmişti.¹⁹⁷ 10 Temmuz Bayramı şerefine müsamereler ve tiyatrolar düzenlenmişti. Bu yıl İyd-i Milli, Ramazan ayına tesadüf etmesi dolayısıyla Donanma tiyatrosu, Ramazan oyunlarına 10 Temmuz şerefine "*Büyük Gece*" ismindeki ihtilal piyesini sahnelemişti. 10 Temmuz şerefine herkes, Ramazanın ilk gecesine tesadüf ettiği halde tiyatro dolmuştu.¹⁹⁸

1915 yılında yapılan 10 Temmuz İyd-i Millisi, yaşanan I. Dünya Savaşı nedeniyle sönük geçmişti. Savaş halinde bulunduğu için bu yıl resmigeçit töreni

¹⁸⁹ **İkdam**, 12 Temmuz 1326

¹⁹⁰ **Sabah**, 12 Temmuz 1326, s.1.

¹⁹¹ Semavi Eyice, "Abide-i Hürriyet", **İslam Ansiklopedisi**, C. 1,(1988) s. 309; İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından, 31 Mart Vakası ile II. Meşrutiyet'in gerçekleşmesi sırasındaki çarpışmalarda ölenlerin hatıralarını canlı tutmak amacıyla anıt-mezar olarak inşa ettirilmiştir.

¹⁹² Çolak, **Osmanlı'dan Cumhuriyete....**, s.32.

¹⁹³ **Sabah**, 12 Temmuz 1328, s.2.

¹⁹⁴ Yamak, **a.g.m.**, s.339.

¹⁹⁵ **Servet-i Fünûn**, 11 Temmuz 1329, s. 257.

¹⁹⁶ Yamak, **a.g.m.**, s.339.

¹⁹⁷ Çolak, **Osmanlı'dan Cumhuriyete....**, s. 33

¹⁹⁸ **Sabah**, 12 Temmuz 1330, s.3

yapılmamıştı.¹⁹⁹ İyd-i Millinin sekizinci senesi aynı zamanda harbi umuminin de ikinci senesinin son bulduğu yıldır.²⁰⁰ Süregelen savaşa ve yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen 10 Temmuz Bayramı kutlanmaya devam etmiştir. İstanbul'un her tarafı sabah erkenden bayraklar ve yeşillikler ile parlak bir surette süslenmişti. Akşam ise şehir baştan aşağı fenerler ve elektrik lambaları ile aydınlatılmıştı.²⁰¹ 10 Temmuz münasebetiyle Hürriyet-i Ebediye Tepesinde tesis edilmiş olan “İstihkâm Parkının” açılışı yapılmıştı. Törene başta Enver ve Talat paşalar olmak üzere birçok askeri ve rical memurin de hazır bulunmuşlardı.²⁰² 1917 senesi Ramazan Bayramının üçüncü günü ile aynı güne rast gelen İyd-i Milli, İstanbul'da oldukça güzel bir şekilde kutlanmıştı. Sokaklarda büyük bir sevinç hüküm sürüyor, muhtelif alaylar önlerinde mızıklar ile caddelerde gezerek milli bayramımızı kutluyorlardı. Devlet kurumları gündüz ayrı bir şekilde süslediği gibi gecesi de elektrik ile aydınlatılmıştı. Hususi evlerden birçoğu, özellikle İstanbul ve Beyoğlu tarafları aydınlatılmıştı. İyd-i Milli olmasından dolayı Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi Bey Efendi tarafından Nişantaşı'ndaki konaklarında bir ziyafet verilmiş ve ziyafeti müteakip bir resmî kabul icra edilmişti. Ziyafette Sadrazam Talat ve Hariciye Nazırı Enver Paşalar, Meclis-i Mebusan Reisi Hacı Adil, Hüseyin Cahit, Mithat Şükrü ve diğer devlet ricali ile Almanya, Avusturya, Macaristan, İran ve Bulgaristan, Danimarka, İspanya sefirleri hazır bulunmuşlardı. Bu seneki İyd-i Milli olması nedeniyle Osmanlı Donanma Cemiyeti tarafından Barbaros Hayrettin Paşanın türbesinde bir anma töreni düzenlenmişti.²⁰³ 1918 yılı Meşrutiyet'in onuncu sene-i devriyesi olmasından dolayı bayram daha coşkulu bir şekilde kutlanmıştı. Caddeler, hükümet daireleri ve iş yerleri milli bayraklarımızla pek parlak bir surette süslenmiş ve halk İyd-i Milliyi kutlamak için şen ve neşeli bir şekilde sokaklara dökülmüştü. Caddelerdeki kalabalık gece pek geç vakte kadar devam etmişti. Saray-ı Hümayun, devlet kurumları, bankalar, hususi mekân geceleyin elektrik ile aydınlatılmış ve uzaktan göze pek güzel bir manzara arz etmişlerdi.²⁰⁴

¹⁹⁹ İskender Dereli, “II. Meşrutiyet Yıldönümlerinin Milli Bayram Olarak Kutlanması-Hürriyet Bayramı”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, İzmir, 2012, s. 90.

²⁰⁰ **İkdam**, 10 Temmuz, 1332, s.1.

²⁰¹ **Sabah**, 11 Temmuz, 1332, s. 1.

²⁰² **Sabah**, 11 Temmuz, 1332, s. 1.

²⁰³ **Sabah**, 25 Temmuz 1333.

²⁰⁴ **Sabah**, 25 Temmuz 1334, s.1.

Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde ağır şartlar içeren Mondros Anlaşmasını imzalamasıyla Birinci Dünya Savaş'ından çekilmişti. Bu tarihten sonra Türkler için vatan topraklarının ve bağımsızlığın tehlikeye girdiği Mütareke dönemi başlamıştı. İşgallerin yaşandığı bu ara dönemde 10 Temmuz Bayramı savaşın ve işgallerin gölgesi altında kutlanmıştı. Merkez kumandanlığı ile polis müdürlüğünün yayınlamış olduğu bir tebliğ ile 1920 yılında İstanbul'da 10 Temmuz Bayramı için tören yapılması yasaklanmıştı.²⁰⁵ “23 Temmuz İyd-i Millisine müsadif olan bugünkü cuma günü İstanbul’ un İdâre-i Örfiyye altında bulunması hasebiyle yalnız devair-i resmiyye’de bayrak küşad edilebileceği ve herhangi şekil ve suretle olursa olsun içtimâat ve mahal aman ve asayiş her türlü harekâtın kıtanın memnû bulunması ve hilafette hareket edeceklerin şiddetten tecziye edilecekleri ehemmiyetle ilan olunur.”²⁰⁶ 1921 yılı gazeteleri 10 Temmuz neşesiz ve ümitsiz bir şekilde karşılamıştır. Sabah gazetesinde “Bugün Meşrutiyetimizin on üçüncü sene-i devriyesini idrak ediyoruz. 10 Temmuz da Meşrutiyeti ilan ettiğimiz zaman, felaketten felakete sürüklenen bu bedbaht memleket için bir sabah felah ve selamet tulû edeceğini zannetmiş idik. Fakat maalesef bu ümitlerimiz burada serd ve tekrara lüzum gördüğümüz bazı hata yüzünden inkisara uğradı ve on üç senedir bu bedbaht memleketin harbsiz, gairesiz bir gün idrak etmesi meysir olamadı. Bu yıl ise, on üç sene evvel bu kadar zerrin ve mesut ümitler, elemeler ile selamladığımız bu nurlu günü kalbimiz matemler, gözlerimiz yaşlar içinde idrak ediyoruz... Fakat geçirdiğimiz bu elemli gecelerin elbet bir fecri felahı da olacak, bugün hararetli gözyaşları ile gözlerimize, matemler içinde çırpan kalplerimize bir nur meserret serpilecek ve istiklal ve hâkimiyeti için bu kadar azim fedakârlık ihtiyar eden bu yüce millet her vecihle hakkı hayatını, hak istiklalini tanıtacaktır.” İfadesiyle, birçok sıkıntı yaşansa da bu sıkıntıların üstesinden gelineceği vurgusu yapılmıştı.²⁰⁷

Anadolu’da başlatılan kurtuluş mücadelesinin en önemli safhası olan Büyük Millet Meclisinin açılması (23 Nisan 1920) ile bugünün bayram olarak kutlanması kararı alınmıştı.²⁰⁸ 23 Nisan Milli Bayramı 1922 yılında da Ankara’da törenlerle kutlanmıştır. Ankara Hükümeti 23 Nisanı milli bayram olarak ilan etmiş olmasına rağmen, 1922 yılında İstanbul’da kutlanamayan 10 Temmuz İyd-i Millisi Ankara’da

²⁰⁵ Hasan Akbayrak, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Milli Bayramlar”, **Tarih ve Toplum**, C. 8 S. 43, (1987), s.34.

²⁰⁶ **Vakit**, 23 Temmuz 1336, s.1.

²⁰⁷ **Sabah**, 23 Temmuz 1337, s.2.

²⁰⁸ **Çolak**, a.g.e., s. 53.

kutlanmıştı.²⁰⁹ Ankara 10 Temmuz münasebetiyle baştanbaşa donatılmış, Büyük Millet Meclisi, daireler, gazeteler tatil edilmiştir. Askerler tarafından Büyük Millet Meclisi önünde bir resmigeçit yapılmış ve kıtaat şiddetle alkışlanmıştır.²¹⁰ 1923 tarihli İleri gazetesinde “*Halk son senelerde ilk defa bu kadar geniş bir nefes aldı*” başlığı yer almıştı.²¹¹ Mütarekenin fiilen cephede bitmesinin ardından 1923 yılında 10 Temmuz Bayramı misli görülmemiş parlak ve emsalsiz tezahürat ile kutlanmıştır. 10 Temmuz İyd-i Millisinin sene-i devriyesinde cidden muazzam tezahürat ile icra edilmiş ve halk, ev ve ticarethanelerini yeşillikler, kırmızı ve beyaz renklerle süslemiştir.²¹² Bayram münasebetiyle birçok ahali Müdafaa- i Hukuk merkezi önünde toplanmış ve İyd-i Milli burada kutlanmıştır. Nutuklar okunmuş ve oradan Daire-i Hükümete gidilmiştir.²¹³

Cumhuriyet döneminde 10 Temmuz kutlamaları, giderek etkisini yitirmiş ve resmi kutlamalar yapılmamaya başlanmıştır. 1924 yılı Ankara’da 10 Temmuz Bayramı münasebetiyle daireler tatil edilmiş ve her taraf süslenmiştir, fakat merasim yapılmamıştır.²¹⁴ Memurlar ailelerle birlikte bağlara ve sulara eğlenmeğe gitmişlerdir.²¹⁵ İstanbul’da 23 Temmuz Milli Bayramı münasebetiyle vilayette bir resmikapal icra edilmiş ve Vali Raşid Bey, dairesinde sabah saat ondan itibaren ziyarete gelenlerin tebriklerini kabul etmiştir. Şükrü Naili Paşanın ziyaretine müteakip Ermeni, Rum ve Süryani patrikleri ile haham başı makam vilayette tebrikler yapılmıştır. Merasim esnasında vilayette hiç bir fevkaladelik görülmemiş ve kapı önünde fazla olarak iki polis bulundurulmuştur.²¹⁶ Ayrıca bayram nedeniyle yetimler için yardım toplanmış ve kırmızılı beyazlı küçük şirin rozetler dağıtılmıştır.²¹⁷

1927 senesi ve onu takip eden yıllarda 10 Temmuz Bayramı için resmi kutlamalar yapılmamıştır.²¹⁸ Resmi daireler tatil edilmiş ve gece de her yer aydınlatılmıştır. 10-23 Temmuz Bayramı münasebetiyle resmi daireler ve hususi binalar mağazalar, dükkânlar tamamen bayraklarımızla donanmıştır. Caddeler ve

²⁰⁹ Akbayrak, **a.g.m.**, s.35.

²¹⁰ **Vakit**, 24 Temmuz 1338, s.24.

²¹¹ **İleri**, 23 Temmuz 1339, s.1.

²¹² **Tanin**, 23 Temmuz 1339, s.1.

²¹³ **İleri**, 24 Temmuz 1339, s. 2.

²¹⁴ **Cumhuriyet**, 24 Temmuz 1340, s.1.

²¹⁵ **Vakit**, 24 Temmuz 1340.

²¹⁶ **İkdam**, 24 Temmuz 1340, s.1.

²¹⁷ **Vakit**, 24 Temmuz 1340.

²¹⁸ Çolak, **a.g.e.**, s.59.

şehrin eğlence yerleri bilhassa akşama doğru kalabalıklaşmış ve geç vakte kadar halk gezmişti. 23 (10) Temmuz Bayramı dolayısıyla Himaye-i Etfal tarafından kız ve erkek mektep talebeleri tarafından rozetler dağıtılmıştır. Rozet hasılatı ise Himaye-i Etfal Cemiyetine verilmişti.²¹⁹ 1931 yılında 10 Temmuz Bayramı için İstanbul'un muhtelif yerlerinde eğlenceler düzenlenmiştir. Bayram münasebetiyle resmi daireler tatil edilmiş, daireler ve evler bayraklarla süslenmişti. Himaye-i Etfal bebek şubesi tarafından Bebek bahçesinde danslı bir kır eğlencesi yapılmış, Himaye-i Etfal Kadıköy şubesi tarafından da Suadiye'de bir balo düzenlenmiştir. Şehir mızıkası tarafından ise, akşam saatlerinde Taksim abidesi yanında halka bir konser verilmiştir. Ayrıca mektepler tarafından kimsesiz çocuklar menfaatine rozet dağıtılmıştır.²²⁰ 1931 yılı, 10 Temmuz Bayramı için yapılan son büyük etkinlik olmuştur.²²¹ Bu yıldan sonra çıkan gazetelerde 10 Temmuz Bayramına daha az yer verilmiş ve bayramda sadece resmi daireler tatil edilerek, her taraf bayraklarla donatılmıştır.²²² 10 Temmuz Milli Bayramı kutlamalarına resmi olarak 1935 yılında son verilmişti. Bayram kutlamalarına son verilmesine rağmen Anadolu ve İstanbul basınında 10 Temmuz Bayramının önemine değinilerek, yazılar kaleme alınmıştı.²²³

1.2. Dini Bayramlar (İyd-i Fıtır – İyd-i Adha)

Oruç ibadetinin bitiminden hemen sonra ilan edilen ve üç gün süre ile kutlanan Ramazan Bayramı ve hac mevsiminin bitimine müteakip ilan edilen ve dört gün süre ile kurban kesilerek kutlanan Kurban Bayramı, Osmanlı toplumu tarafından coşkulu bir şekilde geleneklere uygun olarak karşılanırdı. Bu önemli iki dini bayram asırlar boyu, yaşanan değişimler ile birlikte devlet erkânı ve halk arasında törenler yapılarak kutlanmıştır.²²⁴

II. Abdülhamid dönemine kadar şaşalı bir şekilde kutlanan dini bayramlar, Sultan Reşad ve Vahdeddin ile birlikte bütün diğer törenlerde olduğu gibi artık eskisi kadar şaşalı bir şekilde kutlanmamıştı.²²⁵

²¹⁹ **Milliyet**, 23 Temmuz 1927.

²²⁰ **Vakit**, 24 Temmuz 1931. s. 1.

²²¹ Çolak, **a.g.e.**, s.59.

²²² **Vakit**, 23 Temmuz 1934, s.1

²²³ Üçüncü - Babacan, **a.g.m.**, s.430.

²²⁴ Türkkahraman, **a.g.t.** s.s. 53- 54.

²²⁵ Karateke, **a.g.e.**, s. 111.

II. Abdülhamid'in saltanatının ilk yıllarında, daha önce adet olduğu üzere bayram namazları Sultan Ahmed Camisinde kılınmıştı. Sonraki yıllarda namaz genellikle Beşiktaş'taki Sinan Paşa Camisinde kılınmaya başlanmıştır. Sultan önce alayla camiye gelip bayram namazını burada kılar, ardından yarım saat sonra aynı alay eşliğinde Sarayı'na giderdi. Alayın güzergâhında bulunan dükkânlar önceden kapatılır, yola bakan pencerelerin perdeleri indirilirdi. Bayramın resmi elbisesi ise kılıçları ile beraber büyük üniforma ve rütbesizler için İstanbul idi.²²⁶

Bayram namazını kılmadan önce kimseyle bayramlaşmayan II. Abdülhamid, kimsenin el öpmesine de izin vermemişti. Bayram sabahı adet edildiği saatten daha erken uyanır, hamama girer, giyinir ve selamlığa çıkardı. Bayram namazını eda ettikten sonra saraya gelip biraz istirahat eder, hafif bir kahvaltıdan sonra muayede salonuna giderek, tahtına otururdu.²²⁷ Padişah salona teveccüh buyurduktan sonra salonun yukarısında yer alan Mabeyn-i Hümayun Mızıkası, ihtişamlı bir selam havası çalardı. Padişah tahta oturunca alkışçılar tarafından; Aleyke Avanullah (*Allah'ın Yardımı üzerine olsun*) namesi ile alkışlanır ve müteakiben nakibüleşraf, mevkiinden biraz ilerleyerek kalbi bir duadan sonra muayede başlardı.²²⁸ Önceki yıllarda muayedelere veliaht ile şehzadeler de tahtın hemen arkasında hazır bulunurlardı. Abdülhamid döneminde jurnallerin artması ile birlikte artık veliaht muayedelerde bulunmaz olmuştu.²²⁹ Muayede son bulunca padişah istirahate çekilirdi. Muayedeye katılan misafir kadınlar için Beşiktaş Sarayı'nda mevsim dolmalarından, reçel ve peynirlerden oluşan bir kahvaltı ikram olunurdu. Ardından misafir kadınlar Yıldız' a getirilir ve merasim dairesinin her tarafı gezdirilirdi. Akşamüzeri ise hanımlar Yıldız'daki tiyatroya götürülür ve buradan sonra musiki dinletisi verilirdi. Tiyatro, bayramlarda yalnız bir gece kadınlara mahsus olup, bayramın sonraki günlerinde tebrik için gelenlerle birlikte Yıldız Sarayı pek kalabalık olurdu.²³⁰

İyd-i Adha (Kurban Bayramı) ve İyd-i Fıtr (Ramazan Bayramı) merasimi birbirinin aynısı olup yalnız İyd-i Adhada kurban kesme merasimi vardır. Padişah bayram namazından sonra Beşiktaş sarayına gelir ve saraya girmeden önce burada

²²⁶ Karateke, **a.g.e.** s., 102.

²²⁷ Dursun Gürlek, **Dersaadet'te Bayram Sabahları**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019, s.46.

²²⁸ Ali Said, **Saray Hatıraları Sultan Abdülhamid Han'ın Hayatı**, Haz. Ahmet Seymen, Volga Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 25.

²²⁹ Gürlek, **a.g.e.**, s. 47.

²³⁰ Ali Said, **a.g.e.**, s. 26.

kurbanlar kesilirdi. Binek taşı önüne, boynuzları altın yaldızlarla varaklanmış ve tüyleri kıralanmış, gayet büyük üç dört koç getirilirdi. Hazine- Hümayun kethüdası üstünde altın işlemeli üç dört tane bıçak olan gümüş bir tepsiyi sultana takdim eder, Abdülhamid de tepside bir bıçağı seçerek müşirlerden(Günümüzde en yüksek askeri rütbe olan mareşale denktir) birine vekâlet vererek uzatırdı. Her Kurban Bayramından üç gün evvel başlayarak, kadın efendilere (padişah hanımlarını nitelemek için kullanılan unvan), saraydan çıkmış ve henüz çıkmamış olanlara, gözde ve şehzadelere, kâtip ve nöbetçi kalfalara, zenci ağalara kurban ihsan olunurdu. Sadaka olarak dağıtılan etlerden binlerce fakara ve hatta Beşiktaşlı bazı ahali bundan nimetlenmiş olurdu. Saray mutfağında binlerce kuzu doldurulup, saray halkı sofralarına verildiği gibi, saray mutfağına yaklaşma imkânı bulan fakir ve zengine sofralar kurulum kuzu dolması ve tatlısına kadar yemek verilmek suretiyle ikram edilirdi.²³¹

İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra bayram törenlerinin uygulamasında değişimler yaşanmıştır. Yaşanan değişimler ile birlikte zaman içerisinde bayram alayları ve muayede törenleri eski ihtişamını ve görkemini kaybetmeye başlamıştır.

Meşrutiyetin ilk bayramı olan Ramazan Bayramı (27-29 Ekim 1908) hürriyet coşkusu içerisinde karşılanmıştır. Meşrutiyetin bu ilk Ramazan Bayramının iyi geçmesinin sağlanması için bayram namazının kılınacağı camilerde gerekli tedbirler alınmış, gerekli görülen yerlerde sık sık devriye ve kollar gezdirilerek, herhangi bir aykırı harekete meydan verilmemesi için gayret edilmişti.²³² Hürriyet coşkusu içerisinde kutlanan Ramazan Bayramında Ali Kemal²³³ duygularını şöyle anlatmıştır; “... Senelerden, hatta asırlardan beri millet-i ma’sûme-i Osmaniye’nin ilk İyd-i mesududur. Çünkü ilk defa olmak üzere Osmanlılar yekdiğerleriyle hür, sevinçli musâfaha ediyorlar. Şimdiye kadar her bayramımızda, El İyd-i Ekber eyledi, biz matem eyledik. Hürriyetsiz bir kavim, ruhsuz bir bedene benzer, hayatımız, hayat-ı

²³¹ Karateke, a.g.e., s. 109 ; Ali Said, a.g.e., s.s. 27-28.

²³² BOA, ZB., 600/147(12.08.1324)

²³³ Mustafa İsmet Uzun, “Ali Kemal”, **İslam Ansiklopedisi**, C.2 (1989), s.s. 405-407.; İstanbul Süleymaniye’de doğan Ali Kemal, gazeteci, yazar, edebiyat ve siyaset adamıdır. 1882 yılında Mekteb-i Mülkiyeye girmiştir. Abdülhamid’e muhalifliği nedeniyle hakkında sürgün kararı çıkınca Paris’e kaçmıştır. Paris’te iken Jön Türk hareketinin içerisinde yer almış fakat İstanbul’a döndükten sonra bu hareketten ayrılmıştır. 1908 yılında İdam gazetesinin başyazarlığını yapmış ve İttihat ve Terakki Cemiyetini eleştiren yazılar yazmıştır. Damat Ferit Paşa Hükümetlerinde Maarif Nazırlığı ve Dâhiliye Nazırlığı yapmıştır. İngiliz Mandasını savunan Ali Kemal, Kuvay-i Milliye aleyhine ve Mustafa Kemal’in aleyhine tamimler yayınlamıştır. Peyam-ı Sabah gazetesinde Milli Mücadele aleyhinde yazılar yazan Ali Kemal, 1922 yılında linç edilerek öldürülmüştür.

kavmiyetimiz o derece sönük idi, düşünmek, te'âlî etmek şöyle dursun, derd-i merdûd-ı esaretle yaşamaktan usanmış idik, esir idik, ale'l-husus zül-i esareti idrak edebilen bir esirin cihandan, ezvâk-ı cihandan ne nasibi olur ki bayramı olsun! ... Bugün, hürüz, fakat bu yüzden mes'uduz, zincirimizi kırdık... Bugün bayramımız hakîkî, samimî bir bayramdır, hatta bu nokta-i nazardan bir İyd-i Ekber dir, çünkü tekrar ederiz, şimdi sade maddiyatımıza değil, maneviyatımıza da mutasarrıfız, kalbimizle, fikrimizle de mesut ve müsterih çalışabiliriz... ”²³⁴

II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki iki muayede merasimi (bayramlaşma merasimi) güvenlik gerekçesiyle Dolmabahçe Sarayı'nda değil, Yıldız Sarayı'nda gerçekleşmişti.²³⁵ Servet-i Fünun'un 5 Ocak 1909 tarihli sayısındaki bir haberde 1908 yılında Kurban Bayramından bir gün evvel gazetelerde bir tebligat yayımlandığından bahseder. Bu tebligatta, İstanbul'da 1894 yılında meydana gelen hareket-i arz²³⁶ sebebiyle hasar gören Muayede-i Hümayun salonunun bazı bölgelerinde tamirat yapılmış olsa da zaman içerisinde oluşan çatlakların tehlike yaratması nedeniyle tamirata lüzum görüldüğünden, Kurban Bayramı için düzenlenecek resmi muayedenin Dolmabahçe Sarayı'nda değil, Yıldızda düzenleneceği bildirilmişti. Servet-i Fünun da verilen habere göre, muayedenin Yıldız Sarayı'nda yapılmasının asıl nedeni tamirat değil, bir hafiyenin jurnali olarak görülmüştü.²³⁷ 1909 yılı Kurban Bayramı muayedesini yine aynı nedenle Dolmabahçe'de değil, Yıldız Sarayı'nda gerçekleştirmiştir. Yapılan bu muayede merasimine ilk kez mebuslarda iştirak etmişti. Muayede merasimi sırasında padişah, bu durumdan dolayı Ahmet Rıza Bey'e, “ *Şimdiye kadar bayram muayedelerinde yalnız vükela ve rical-i devlet bulunurdu. Bu defa Milletvekilleriyle dahi beraber bayramlaştığımdan dolayı fevkalade mesut ve bahtiyarım...* ” ifadelerini kullanmıştır. Meclis-i Mebusan Reisi Ahmet Rıza Bey ise karşılık olarak şu sözleri söylemiştir:

²³⁴ Ali Kemal, “Bayram”, **İkdam**, 14 Teşrinievvel 1324, s. 1.

²³⁵ Ahmet Önal, “Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri”, Coşkun Yılmaz (Ed.), **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi III.**, İsam Yayınları, İstanbul, 2015, s. 430.

²³⁶ Hamiyet Sezer, “1894 İstanbul Depremi Hakkında Bir Rapor Üzerine İnceleme”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 18, S. 29 (1996), s.s. 171-172. Eski Türkçede deprem, zelzele gibi afetlerin kelime karşılığı hareket-i arz olmuştur. İstanbul tarih boyunca birçok şiddetli deprem yaşamıştır. Yaşanan şiddetli depremlerden birisi de 10 Temmuz 1894 tarihinde gerçekleşmiştir. Birçok sivil bina hasara uğramış, birçok insan hayatını kaybetmiştir. II. Abdülhamid bu deprem yüzünden çok fazla hasar ve can kaybı olduğuna öğrendikten sonra yaralıların hemen tedavisini, ihtiyacı olana yardım edilmesini, çadırlar kurulmasını emretmiş ve ayrıca fırınlardan ekmeğe dağıtılmıştır. Evsiz kalanlara Şehremini'nin başkanlığında bir komisyon kurularak para, yiyecek ve çadır yardımı yapılmıştır.

²³⁷ **Servet-i Fünun**, 23 Kânunuevvel, 1324, s. 195.

“İnşallah daima milletimizi böyle mesut görerek, birçok bayramlar yaparsınız; bu suretle İnşallah devletimiz, milletimiz mesut olur...”²³⁸

Sultan V. Reşad ve Sultan IV. Vahideddin zamanlarında, muayede merasimleri Dolmabahçe Sarayı’na alınmıştı. Bayram namazları için ise Beşiktaş’takilerden başka camilere de gidilmiştir.²³⁹

1908 yılında Kurban Bayramının yaklaşmasıyla birlikte kurban derilerinin dağıtılması ile ilgili bir sorun ortaya çıkmıştır. İnşasına yıllar önce başlanan Hicaz Demiryoluna önemli bir maddi kaynak olan kurban derilerinin, halk tarafından Demiryolu inşasına bağışlanması için gazetelere ilanlar verilerek çağrılar yapılmaktaydı. Ancak 1908 yılında dönemin Şeyhülislamı, Dâhiliye Nazırlığına, bayramdan önce Kurban derilerinin Hicaz Demiryolu inşaatına değil, medrese öğrencilerine verilmesi için karar çıkartılmasını ister. Teklif Hükümete taşınır. Maliye Bakanlığı ve Hicaz Demiryolu idaresinden alınan yazılı birer görüşün ve tartışmaların ardından hükümet kararını verir. Karara göre, kurban sahipleri kurban derilerini istedikleri yere verme konusunda serbesttirler. Arzu edenler kurban derilerini Hicaz Demiryoluna, Dersaadette belediye binalarına, mahalli yönetimlere veyahut talebeye ve fukaraya bağışlayabileceklerdi. Bu konuda yanlış uygulamalar yapılmaması için duyurular yapılacak ve Hicaz Demiryolu Maliyesi Nezaretine konu ile ilgili bilgiler hatırlatılacaktır. Alınan karar neticesinde kurban derilerinden herkes faydalanabilmiştir.²⁴⁰

II. Abdülhamid’in 25 Nisan 1909’da tahttan indirilmesinin ardından yerine V. Mehmet Reşad geçmiştir. Padişahın ilk bayramı 31 Mart hadisesi irticasından hemen sonra kutlanan bayram olması nedeniyle hem dini hem de siyasi özel bir gün halini almıştı. Meşrutî yönetimin varlığı aynı zamanda istenilen bir hükümdarın tahta geçmiş olması bu bayramın kıymetini daha da arttırmıştı.²⁴¹ Sultanın ilk bayram alayında ahali, padişahlarını görmek için yolları istila etmiş, Sultanahmet ve Ayasofya meydanlarını hınca hınç doldurmuştu.²⁴² Safiye Ünüvar, Sultan Reşad’ın ilk Ramazan Bayramı alayını hatırasında şöyle anlatmıştır: “*Sultan Reşad ilk bayram*

²³⁸ **Tanin**, 24 Kânunuevvel 1324, s.3. ; **Servet-i Fünun** 23 Kânunuevvel 1324, s.2.

²³⁹ Önal, **a.g.m.**, s. 431.

²⁴⁰ “Murat Bardakçı”, <https://www.hurriyet.com.tr/murat-bardakci-osmanli-kurban-derisini-demiryoluna-verirdi-39070202> (Erişim: 03.01.2021). Ayrıca bkz: **BOA**, **BEO**, 3465/259853, (22 Aralık 1910).

²⁴¹ **Tanin**, 3 Teşrinievvel 1325, s. 1.

²⁴² **Tanin**, 6 Teşrinievvel 1325, s. 6.

alayını Sultanahmet Camii civarında icra etmiştir. Eniştemin rivayetine göre bayramdan iki gün evvel, şiddetli yağmur başlamış, merasimin güzel bir havaya tesadüf etmemesi korkusu başlamış. Bayramın birinci günü sabahtan itibaren hava düzeldiğinden, alay fevkalade olmuş, caddeler bayraklarla donatılmış, padişahın, veliaht ve Şehzadeganın vükela ve ulemanın geçmeleri ahali tarafından bilhassa hünkâr “ padişahım çok yaşa!” nidasıyla karşılanmıştır. Milletın yağmur yüzünden rahatsız olacağını düşünen iyi kalpli padişah, Allah’ın lütfuna hamd-ü senada bulunduğu gibi, millet ve devletin selamet ve saadetına dua etmiştir. “²⁴³ Bayram namazının ardından, alaylar eşliğinde Topkapı Sarayı’na gidilerek, Hırka-i Saadet ziyaret edilmiş ve burada biraz istirahat edildikten sonra muayede merasimi için Dolmabahçe Sarayına hareket edilmişti.²⁴⁴ Muayede merasimi pek parlak bir şekilde icra edilmiş olsa da merasim sırasında, padişaha bağlılığın bir göstergesi ve simgesi olan saçak öpme²⁴⁵ probleminin ortaya çıkması merasime gölge düşürmüştü. Nazırlar, devletin ileri gelenleri, yüksek rütbeli kumandanlar ve hatta ecnebi zabıtlar ve memurlar saçığı öptükleri halde, mebusların başta meclis reisleri olmak üzere, sadece yaklaşıp selamlamakla yetinmiş olmaları padişahın otoritesinin sarsılmasına neden olmuştu. ²⁴⁶ Padişahın başmabeyincisi olan ve padişahın emriyle o günkü merasimde saçığı tutan Lütfi Simavi yaşanan problemle ilgili düşüncelerini şöyle aktarmıştır:

“...Mebusların bu tavrı, herhalde, kendilerince meşrutiyetin bir icabı gibi görülmüştü. Bununla beraber, onların tahtın yanına geldikten sonra sadece bir temenna yaparak geri çekilmelerini, açıkçası hükümdarlarına ve halifelik makamına karşı aldıkları bu tavrı, ecnebiler de dâhil, herkes ayıpladı... Yüzde doksanı

²⁴³ Ünüvar, a.g.e. s. 138.

²⁴⁴ Tanin, 6 Teşrinievvel 1325, s.6

²⁴⁵ Karateke, a.g.e. s.s. 119-120; 18.yüzyıl sonlarının törenlerinde, padişahı ilk tebrik edecek olan sadrazamın, tahta yaklaşırken birkaç adım arayla iki defa diz çökmesini ve sonra öpmesi gerekiyordu. Sadrazamın ardından bayramlaşan vezirlerin tahta yaklaşırken birer defa yeri, ardından sultanın eteğini öpmeleri gerekiyordu. Bundan sonra gelen Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri yer öpmeden sadece etek öpüyorlardı. Daha sonra gelen Defterdar, reisülküttap vb. ise altın işlemeli Astin-i Hümayunu öperek bayram tebriklerini sunuyorlardı. Astin-i Hümayun Abdülaziz devrinde yerini, tahtın yanında ayakta duran bir kişinin tuttuğu ve önünde yerlere kadar eğilmek gerekmeyen bir saçığa bıraktı. Saçak Abdülhamid dönemi boyunca kullanıldı.

²⁴⁶ Lütfi Simavi, **Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim-Sultan Mehmet Reşad ve Halifenin Sarayında Gördüklerim**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 62.

*Müslüman bulunan mebuslarımız, saltanatın ve halifeliğin sembolü olan saçağı öpmeyi, demek ki şahsi haysiyetlerine münasip bulmamış olacaklar... ”*²⁴⁷

1911 yılı Ramazan ve Kurban Bayramlarına Trablusgarp savaşının gölgesi düştüğünden dolayı bu yıl, bayramlar neşesiz bir şekilde kutlanmıştı. Ramazan Bayramının arifesinde top atışı yapılmış, İdare-i Mahsusa ve Şirket-i Hayriye Haliç vapurları bayraklarla donatılmıştı.²⁴⁸ Bayram alayı Tophanede bulunan Nusretiye Camisinde yapılmış ve yine aynı alayla Dolmabahçe Sarayı’na geçilerek resmi muayede merasimi icra edilmişti. Bayramın ilk günü Saray-ı Hümayuna gelen Heyet-i Vükela, Trablusgarp ve Yemen hakkında karşılıklı görüşmelerde bulunmuşlardı.²⁴⁹ Kurban Bayramının ilk günü ise savaşın en hararetli geçtiği günlere denk gelmişti. Bayramın ilk günü Derne Vapurunun²⁵⁰ İtalyanlar tarafından yolda çevrilmesi büyük bir tesir yaratmıştı. Ardından İtalya’nın notası ve harp ilan edilmesi, bayrama gölge düşürmüştü. Hüseyin Cahit; “ *...Trablusgarp da bayram toplarının akis sedası henüz sönmeden İtalyan eşkiyasının top sesleri görülmeye başladı. Bugün kurban bayramıdır. Biz burada bir vazife-i dini ifa ederek kurban keseriz. Trablusgarp’ta İtalyanlar bizim kardeşlerimizi, çocuklarımızı kurban ediyorlar, Osmanlı ve Müslüman kanından seller akıtıyorlar*” diyerek, İslam âlemine neşe getirmesi gereken bayramın bu defa gamlı düşünceler ve derin matemler ile geçtiğini dile getirmişti.²⁵¹

1912 yılında, Bulgarların Edirne’yi işgal edip Çatalca önlerine geldiği, devlet tarafından İstanbul halkının topyekûn şehri müdafaaya çağrıldığı günlerde Kurban Bayramının da yaklaşmasıyla birlikte toplumda, kurban kesmenin mi yoksa kurban bedelinin orduya bağışlanması mı daha uygun olacağı konusunda tartışmalar ortaya çıkmıştı. Yapılan tartışmalarda ağırlık kazanan görüş, kurban kesmek yerine kurban için ayrılan paraların orduya sadaka ve yardım olarak verilmesi olmuştu. Hükümet tarafından kurban konusunda alınan karar, Evkaf Nezareti vasıtasıyla Kamuoyuna 18 Kasım 1912 tarihinde gazetelerde yayınlanarak açıklanmıştı. Açıklamaya göre, kurban derileri İstanbul Belediyesi tarafından toplanacak ve

²⁴⁷ Simavi, **a.g.e.**, s.62.

²⁴⁸ **Alemdar**, 11 Eylül 1327, s. 1.

²⁴⁹ **Alemdar**, 14 Eylül 1327.

²⁵⁰ 22 Eylül 1911 yılında Harbiye Nezaretince Trablusgarp’a savaş malzemesi götürmek üzere yola çıkan vapurdur. Serpil Sürmeli, “ Nuri (Killigil) Paşa’nın Trablusgarp Savaşı Hatıraları”, **Atatürk Dergisi**, C.1, S.1.(2012). s. 141.

²⁵¹ Hüseyin Cahit Yalçın, “Bayram”, **Tanin**, 19 Teşrinisani 1327, s. 1.

karşılığında elde edilen gelir Balkan Savaşı sırasında İstanbul'a gelen göçmenlerin ihtiyaçlarının giderilmesinde ve savaş sırasında yaralanan askerlerin tedavisinde kullanılacaktır. Halk tarafından bağışlanacak etler ise yardım komisyonları tarafından “çiğ” olarak toplanmasına ve çeşitli imarethanelerde pişirilip, kavurma haline getirildikten sonra cephedeki askerlere gönderilmesine karar verilmişti. Kurban bedellerini orduya yardım için verenlerin isimleri listeler halinde gazetelerde yayınlanmıştı.²⁵²

1913 yılı Ramazan Bayramı, Balkan Savaşlarının nihayete erdiği, sulh ve sükûnun sağlandığı bir döneme tesadüf etmişti. 1913 yılının Ramazan Bayramında resmi muayede yapılmayacağı Teşrifat Müdüriyet-i Umumisinden yapılan bir açıklama ile ilan edilmişti. İlanda: “*İyd-i Said-i Fıtr münasebetiyle resmi muayede olmayıp, hâkîpay-i şahaneye arz-ı tebrikat zamanında Mabeyn-i hümayuna azimet edecek olan zevata mahsus bulunmak üzere, bugün Dolmabahçe Sahilsarayı (okunamadı) ve yarınki Perşembe günü Yıldız Saray-ı Hümayununda Çit kasrında bir buçuktan beş buçuğa kadar defter-i mahsusa küşadı bulundurulacaktır...*” ifadelerine yer verilmişti.²⁵³ Balkan savaşı sırasında işgale uğrayan Edirne’de ise savaşın acı hatırası bir süre unutulmuş ve Ramazan Bayramı parlak bir surette neşe ve sevinç içerisinde kutlanmıştı. Bayramın ikinci gününde Sinekli Ovasında at yarışları yapılmış ve ikramiyeler dağıtılmıştır. Ardından tayyarelerden birisi görülmeğe değer bir uçuş gerçekleştirmişti.²⁵⁴ Kurban Bayramı resmi alayı ise bayramın birinci günü Dolmabahçe’de Valide Cami-i şerifinde icra edilmiştir. Kıttaat-ı Askeriyenin ve binlerce halkın “*Padişahım çok yaşa*” duaları eşliğinde camiye geçilmiş ve Camiye geçiş sırasında 21 pare top atılarak padişah selamlanmıştır. Namaz bittikten sonra resmi muayede için Dolmabahçe sarayına aynı alay eşliğinde geri dönmüştü.²⁵⁵

1914-1918 yılları arası birçok devletin katıldığı ve o zamana kadar benzeri görülmemiş bir savaşın yaşandığı dönemdi. Osmanlı Devleti bu yıllarda dini bayramlarını savaşın içerisinde iken karşılamıştı. 1915 yılı Kurban Bayramı, Çanakkale savaşının galibiyet sevinci ile kutlanmıştır. Karagöz gazetesinde, bugünün aynı zamanda “*Çanakkale Bayramı*” olduğu ve daha bunun gibi birçok bayramın

²⁵² Ali Şükrü Çoruk, **Osmanlının Son Yılları**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2017, s.s. 85-86.

²⁵³ **Sabah**, 21 Ağustos 1329, s. 2.

²⁵⁴ **Sabah**, 24 Ağustos 1329, s.1.

²⁵⁵ **Sabah**, 1 Teşrinisani 1329, s. 2.

yaşanacağı dile getirilmişti.²⁵⁶ Kurban Bayramı münasebetiyle, Berlin sefiri Hakkı Paşa ve sefaret erkânı, Berlin’de bulunan Zossen esir karargâhına giderek burada bayram namazını kılmışlar ve bayram tebriklerini sunmuşlardı. Heyet daha sonra Müslümanların bulunduğu Tatar karargâhına giderek burada vücuda getirilen minberin etrafına saf teşkili ile namaz kılmışlardı. Daha sonra karargâhın gazinosunda kahvaltı yapıldıktan sonra sefaret erkânı ile Hilal-i Ahmer karargâhına gidilmiştir. Burada dualar edilmiş ve bayram münasebetiyle sefarette (elçilik) bir resmî kabul icra edilmişti. Resmî kabule Osmanlı tebaası, Başvekil, Başkumandan ve Mevki Kumandanı tarafından gönderilen Memurin-i Mahsusa ve birçok zabitan katılarak, tebrikte bulunmuşlardı.²⁵⁷

1916 yılının Ramazan Bayramı alayı, Beşiktaş’ta Sinan Paşa Camisinde icra edilmişti. Resmî muayede ise yine Dolmabahçe Sarayında yapılmıştı. Muayede merasimine Alman sefiri (elçi) ve sefaret memurları da hazır bulunmuşlardı. Sırasıyla resmî tebrik gerçekleştirildikten sonra saraya gelen misafirlere şerbetler ve sigaralar ikram edilmişti.²⁵⁸ Osmanlı Devleti’nin harbe girişinin ikinci senesi, Kurban Bayramının ilk günü itibarıyla sona ermişti.²⁵⁹ 1916 yılı Kurban Bayramının ise, halk arasında nasıl geçeceği Karagöz gazetesinde şöyle anlatılmıştı: “ *Bayramda tramvaylar, tepelerine geçecek bayraklar çekecekler, her zaman olduğu gibi hınca hınç dolduktan sonra, her arabanın önüne arkasına dört beş kişi asılı olduğu halde seyr-ü sefer edecekler. Bazı evlerden etraftaki evlere taze kavru lan kavurma ve kıyma kokuları yayılacak. Cinci Meydanı vesaire bu gibi yerlere çocuklar için ecel beşikleri kurulacak. Gündüzleri hanımlara oyun veren tiyatroların kapılarında, tiyatro çıkışında birçok beyler, efendiler, ağalar görülecek ise de geceleri beylere verilen oyunların çıkışında kapılarda bir tek kadın görülmeyecek. Bazı esnaf kahvelerinde, zurna çalınıp horon tepilse de, umumiyetle mahalle kahvelerinde eyyam-ı adiyeye de (tatil günlerinin harici günler) olduğu gibi yine, harp ve siyasetten husus olunacak. Gazinolar ve meyhaneler bayram günleri ve akşamları için fazla bir hazırlık yapmayacaklar...*”²⁶⁰ 1917-1918 yıllarında Ramazan ve Kurban Bayramları, harp ve gaza içinde idrak edilmişti. Neşe ve sevinç içerisinde karşılanması gereken bayramlar, matem içerisinde karşılanmıştı. Gazeteci ve yazar Burhan Cahit, Servet-i

²⁵⁶ Karagöz, 7 Teşrinievvel 1331, s. 2.

²⁵⁷ Sabah, 10 Teşrinievvel 1331, s. 2.

²⁵⁸ İkdâm, 21 Temmuz 1332.

²⁵⁹ Türk Yurdu, 29 Eylül 1332, s. 33.

²⁶⁰ Karagöz, 24 Eylül 1332, s. 3.

Fünun da yazmış olduğu yazıda, 1918 yılı Kurban Bayramı için şu ifadeleri kullanmıştır. “*Bu hafta bayram; Kurban bayramı! İnsafsız bir harp içinde karşıladığımız bedbaht bayramlardan biri! Eğer takvimin işareti olmasa gelen günlerin bayram olduğundan şüphe edeceğiz. Zaten bu öyle bir bayram ki ruhu, zevki, neşesi hep takvimin yapraklarında! Hatta bayramda en ziyade saadet hisseden çocuklarda bile bir keyifsizlik, bir neşesizlik velhasıl bir bayramsızlık var!*”²⁶¹

Bayram günlerini cephede top ve tüfeğin gürültüsü içinde kutlayacak olan askerler için dualar edilmiş, ²⁶² sonraki senelerde kutlanacak bayramların sulh ve sükûn içerisinde geçmesi için de temennide bulunulmuştur.²⁶³

Sultan Vahdeddin’in tahta çıkmasıyla birlikte muayede törenlerinde bazı değişiklikler de yaşanmıştır. Vahdeddin’in muayedelerinde değişiklik olarak bayramlaşma süresince mızıkça çalınmamıştı. Sadece sultan salona girerken ve çıkarken selam havası çalınmış ve alkış yapılmıştı. Muayede düzeni genel olarak aynı kalmıştır. Muayede merasimine fazla olarak ayan ve mebusan üyeleri de katılmış, ruhani liderler de yine Dolmabahçe Sarayı’nda, ulemanın ardından bayram tebriklerini sunmuşlardı.²⁶⁴ 1918 yılı Ramazan Bayramının ilk günü, bayram alayı Dolmabahçe’de Valide Camisinde icra edilmiştir. Padişah Vahdeddin, resmi elbiselerini ve rütbelerini taktıktan sonra Saray-ı Hümayundan hareket edilerek, muhteşem bir alay ile cami-i şerife gidilmişti. Yine aynı alayla Saray-ı Hümayuna geri dönmüş ve askerler tarafından resmi selam verildikten sonra toplar atılmak suretiyle saygı ve hürmet gösterilerinde bulunulmuştu. Padişah, Saray-ı Hümayunda biraz istirahat etikten sonra muayede merasimi icra edilmiştir. Nakibüleşraf tarafından bir dua okunmasının ardından Padişah önce şehzadelerin bayram tebriklerini kabul etmiş, ardından Sadrazam Talat Paşa, Ayan Reisi, Ayan ve Mebusan üyeleri, askeri ümera ve erkân, İlmiye ve Mülkiye sınıfının ileri gelenleri, Ruhani liderler teşrifat sırasıyla resmi tebriki yerine getirmişlerdi. Muayedenin sonunda Ruhani lider namına patrik vekili tarafından bir nutuk dile getirilmişti. Muayede merasiminin bitiminden sonra Veliht Abdülmecit Efendinin Kuruçeşme’den gelen hemşehrileri, Nazime Sultan Hanımefendinin sarayına giderek, bayram tebriklerinde bulunmuşlardı. Muayede merasimine katılamayanlar için defter

²⁶¹ Burhan Cahit Morkaya, “İstanbul Postası”, **Servet-i Fünun**, 19 Eylül 1335, s. 98.

²⁶² **Sabah**, 28 Eylül 1333, s. 1.

²⁶³ **Vakit**, 17 Eylül 1334, s.1.

²⁶⁴ **Karateke**, a.g.e., s.113.

açılarak, isimlerini deftere kaydetmek suretiyle tebriklerini iletmişlerdi.²⁶⁵ 1918 yılı Kurban Bayramı alayı yine aynı şekilde Dolmabahçe’de Valide Camisinde icra edilmişti. Muayede merasimi aynı teşrifat düzeni içerisinde gerçekleşmiş ve gelen misafirlere çay, bisküvi, sigara ikram edilmişti. Bir sonraki gün ise bayram müsabakaları düzenlenmişti. Fenerbahçe kulübü tarafından Kadıköy’ünde tertip edilen müsamerede bütün idmancılar toplanmış, bilhassa Galatasaray-Fenerbahçe futbol müsabakası heyecanla takip edilmişti. Saat bir ve iki arasında programa gereğince sürat koşuları ve çeşitli jimnastik gösterileri yapılmıştı.²⁶⁶

1919-1922 yıllarına kadar Osmanlı Devleti, dini bayramlarını işgal altında ve kurtuluş mücadelesi içerisinde kutlamıştı. 1919 yılı İzmir’in işgal edilmesi nedeniyle oldukça matemli geçen Ramazan ayı, bayramın yaklaşması ile birlikte kalplere biraz da olsa ümit ve sevinç getirmiştir. Ramazan Bayramının birinci gününden üçüncü gününe kadar tüm halk için Darülbedayi (İstanbul Şehir Tiyatrosu) Osmanlı sanatkârları tarafından İstanbul tiyatrolarında, piyesler sahnelenmişti.²⁶⁷ 1919 yılı Kurban Bayramında ise bayram müsabakaları düzenlenmişti. Bayramın ikinci günü, Kazı Köyü İttihat Spor Kulübünde düzenlenen müsabakalarda sırat yarışı, küçük kızlar arasında yumurta yarışı, çuval yarışı, bisiklet yarışı, motosiklet ve koşu yarışları icra edilmişti.²⁶⁸ Bayramın yaklaşmasıyla birlikte başlayan kurbanlık alışverişinde, kurban fiyatlarının pahalı olması gazete başlıklarına da yansımıştır. Türk Dünyası gazetesinde, “*Dertli Bayramların Pahalı Kurbanları*” başlıklı yazısında, bu seneki kurbanların pahalı olduğu, fakat meydanları süsleyen kalabalık nedeniyle bu seneki Kurban Bayramı arifesinin eski arife günlerini andırdığı ifade edilmişti.²⁶⁹ Bayram münasebetiyle başlayan bayramlaşmalar, bayramın son gününe kadar devam etmiştir. Bayramın ikinci günü muallimler kendi aralarında bayramlaşırken, üçüncü gününde Mülkiye mezunları mülkiye binasında buluşarak bayramlaşma merasimini gerçekleştirmişlerdi.²⁷⁰ Bayramın son topları atılırken, Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa ise muhafızlık, itfaiye ve askeri kıtaatını,

²⁶⁵ **Tanin**, 13 Temmuz 1334, s. 3.

²⁶⁶ **Anadoluda Yenigün**, 20 Eylül 1334.

²⁶⁷ **Alemdar**, 30 Haziran 1335, s. 2.

²⁶⁸ **Hilal-i Ahmer**, 1 Eylül 1335.

²⁶⁹ **Türk Dünyası**, 6 Eylül 1335, s. 1.

²⁷⁰ **Türk Dünyası**, 6 Eylül 1335. ; **Vakit**, 10 Eylül 1335.

Harbiye Nezareti meydanında toplatmış ve meydanda mevcut kıtaata bir nutuk vererek, bayramlarını tebrik etmişti.²⁷¹

1920-1921 yıllarında Ramazan ve Kurban Bayramları, top sesleri ve barut kokuları arasında, korku ve endişe içerisinde idrak edilmişti. Senelerden beri endişesiz bir bayram göremediğini dile getiren Köprülüzade Mehmet, sulh içerisinde kutlanan o eski bayramları şu sözlerle anlatmıştır:

“ ...Eski bayramlar! Osmanlı imparatorluğunun Basra körfezinde Avrupa'nın ortasına kadar hükmettiği Akdeniz'in bir Türk gölü olduğu zamanların bayramları kim bilir ne kadar şen ve mesut idi. ... Solakların, baltacıların, güzel ve heybetli kostümleri, yeniçerilerin göze birden bire garip görünen tatlı ve korkunç kıyafetleri arasında camiye giden hükümdar, o zaman şark ve garbın hâkim mütealliki gibiydi... O zaman idrak edilen bayramlar esnasında da, cenk toplarının şenlik toplarıyla beraber gürlendiği pek çoktu. Lakin o toplar şimdi ki gibi anayurdumuzun göbeğinde değil, “Dinyeper” ve “Dinyester” üzerinde yahut “Tuna” ve Sava” sahillerinde akis ederdi....²⁷²

1920 yılında Kurban Bayramı münasebetiyle Mudanya, Bandırma, Bursa, Karadeniz ve Rumili cihetlerinden 25 bin koyun getirilmişti. Fakat et fiyatlarının pahalı olması sebebiyle kurban satışları durağan geçmişti.²⁷³ 1920 yılı piyasaya çıkarılan malın azlığına mukabil, 1921 yılında şehrin muhtelif mahallerinde oldukça zengin koyun sürüleri görülmüştü. İthal olarak Bulgaristan'dan getirilen koyunların fiyatları geçen yıla oranla daha düşük olmasına rağmen kurbanlık satışları çok az olmuştu.²⁷⁴ İkdâm gazetesinde, eski mesut bayramların ananesinin artık İstanbul'da görülmediği ifade edilerek, eski bayramlarla 1920-1921 senesinin Kurban Bayramı mukayese edilmiş ve 1921 yılının kurban fiyatları değerlendirilmiştir.

“... Kadim Kurban Bayramlarında İstanbul'umuz Anadolu'dan ve Balkanlardan inen koç sürüleriyle dolar, Bayezid ve Ayasofya meydanlarından başlayarak, süslü kurban sürülerine tesadüf olunurdu. Bu sevimli ananemizin eski şeklini muhafaza edememesinde bittabi muhtelif sebepler var: vaziyet-i iktisadiye ve hayat pahalılığı ile memleketimizin umumi vaziyeti bizi eski kurban bayramlarından mahrum

²⁷¹ **Türk Dünyası**, 10 Eylül 1335, s.1.

²⁷² **İkdâm**, 15 Ağustos 1337, s. 2.

²⁷³ **Atı**, 24 Ağustos 1336, s. 1.

²⁷⁴ **Vakit**, 14 Ağustos 1337, s. 1.

etmektedir. Bu sene şehrimizde geçen mütareke senelerine nazaran daha az kurbanlık gelmiştir. Bayramın ikinci gününe kadar şehrimizin koyun piyasasına Bulgaristan'dan çok miktarda koyun getirileceği söylenmektedir. İki günden beri Bayezid ve Ayasofya meydanlarında kurbanlık koyun sürüleri görülmeğe başlamıştır. Eyüp Sultan ve Edirnekapı taraflarında piyasaya daha çok koyun çıkarılmıştır. Anadolu'dan kasaplık hayvan arasında daha önceden getirilmiş koyunlarla Çatalca ve havalisinden getirilen kurbanlıkların miktarı pek az ise de umumi para buhranı ve alıcıların azlığı yüzünden fiyatlar düşüktür. Kurban fiyatları en hafif ve genç koyunlardan başlayarak, sekiz liradan otuz liraya kadar çıkmaktadır. Bayram ananesinin verdiği hazırlıklarla bir haftadan beri kurban müşterilerinin azlığına rağmen, esnaf arasında bilhassa basma ve kumaş satenlerle terziler ve ayakkabıcı esnaf fazla satış yapmaktadırlar... Eski kurban bayramları, şeker satışı üzerinde bir tesir yapmaz ve bu bayram dostlara, fakirlere kurban eti tevzi edilirdi. Şimdi ananevimizi şekerle olsun ihya etmek maksadıyla halk iki günden beri şekerci dükkânlarına uğramaktadır. Şeker fiyatlarında mühim bir nispette değişiklik olmamışsa da satış artmıştır.²⁷⁵

1921 yılı Ramazan Bayramında, Saray-ı Hümayunda muayede merasimi yapılmamış, Veliht-ı Saltanat, Şehzadeler ve büyük vekiller, Saray-ı Hümayuna gelerek, padişaha bayram tebriklerini sunmuşlardı. Müslüman İstanbul halkı Ramazan Bayramı nedeniyle fitre ve zekâtlarını, süs ve şeker paralarını, en şefik (merhametli) bir hisle muhacirlere götürerek, köşe başlarına konulan sandıklara bırakmışlardı.²⁷⁶ Kurban Bayramında ise padişah tarafından muhacirine (göçmenler) dağıtılmak üzere, yirmi baş koyun, bir çuval pirinç, dört teneke yağ bağışlanacağı buyrulmuştu.²⁷⁷

Harp ve harp galesi içerisinde geçen 1921 yılı Kurban Bayramını Ankara ulvi bir manzara eşliğinde karşılamıştı. Hacı Bayram Camisinde kılınacak bayram namazı için mezarların arasının dahi hıncahınç dolduğu böyle bir günde, imam efendinin tekbir sesleri birbirlerinden uzak müezzinlerin tekbirleriyle cemaate ulaşmıştı. Mustafa Kemal Paşa cephede olduğu için bayram namazına katılamamıştı. Merasimde Adnan Bey, Müdafaa-i Milliye Vekili Refet Paşa hazretleri ve diğer

²⁷⁵ İkdâm, 14 Ağustos 1337, s. 3.

²⁷⁶ Hilal-i Ahmer, 9 Haziran 1337, s. 2.

²⁷⁷ Tasvir-i Efkâr, 14 Ağustos 1337.

vekilleri, Mebusan-ı Kiramdan birçok zevat hazır bulunmuşlardı. Camiden çıkıldıktan sonra şehit olanların mezarlıkları ziyaret edilerek Fatihalar okunmuştu. Bundan sonra Büyük Millet Meclisi önünde toplanılarak Erzincan Mebusu Osman Nuri Efendi tarafından etkili ve güzel bir dua okunmuştu. Müteakiben Reis-i Sani Adnan Bey teşrifat sırasıyla, tebrikatı kabul etmişti. El sıkılmak ve temenna etmek suretiyle gerçekleşen tebrikatta, Adnan Bey riyaset odasında masanın önünde ayakta dururken, sağ tarafında Refet Paşa ve sol tarafında Şer'îye Vekili bulunmaktaydı. Bu sırada 21 pare top atıldığı gibi mızıkacı tarafından da milli marşlar çalınmıştı.²⁷⁸

1922 yılı Ramazan ve Kurban Bayramları, geçen senelere nazaran elem ve kederden uzak, buruk bir sevinç içerisinde karşılanmıştı. İstanbul, İzmir ve Edirne gibi şehirlerin işgal altında olmasına rağmen Sakarya'da elde edilen zaferin verdiği kuvvet ve umut, bu mübarek günlerin haklı bir sevinç ile yaşanmasına neden olmuştu.²⁷⁹ 1922 Ramazan Bayramı alayı Yıldız da Hamidiye camisinde icra olunurken, bayram tebrikleri ise Yıldız'a gelen zevat için bayramın birinci ve ikinci günleri açılan deftere isim kaydı suretiyle yapılmıştı. Ramazan Bayramı dolayısıyla Müslüman İstanbul halkı sadaka-i fitr (fitre) ve zekâtlarını, muhacirlere vermek için ortaya çıkan fetva gereğince, Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından sandıklar yaptırılmış ve şehrin çeşitli yerlerine konulmuştu. 1921 senesine oranla, sandıkların ve sadaka-i fitr borcunu verenlerin sayısının artması nedeniyle 1922 senesinde toplanacak olan yardımların daha fazla olması beklenilmişti.²⁸⁰

Ankara'da ise bayram namazı kalabalık bir cemaat eşliğinde Hacı Bayram Camisinde kılınmıştı. Caminin içerisine sığmayan cemaat için caminin avlusuna kilimler serilmişti. Cemaatin arasında namazını eda eden Mustafa Kemal Paşa, namaz sonrasında caminin önünde bulunan askeri kıta tarafından "*bayramınız mübarek olsun*" cümlesiyle taltif edilmiştir. Ardından Camide bulunan vekiller, mebuslar ve birçok zevat, kıtaat-ı askeriye'nin önünden geçerek meclise gelmişlerdi. Daha sonra ise askeri birlikler, polis efendilerden oluşan müfreze ile inzibat askerleri ve mızıkacı takımı meclis önüne gelerek yerlerini almışlardı. Meclisin önüne kalabalık bir halk kitlesi toplanmıştı. Bu sırada riyaset odasında bekleyen Mustafa Kemal, meclisin ziyaretçilerle dolmasıyla birlikte, meclisin önüne çıkarak, Hacı Tevfik

²⁷⁸ **Hâkimiyet-i Milliye**, 19 Ağustos 1337, s. 1.

²⁷⁹ **Anadoluda Yenigün**, 28 Mayıs 1338, s. 1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Ağustos 1338, s.1.

²⁸⁰ **İkdam**, 28 Mayıs 1338, s. 2.

Efendi tarafından etkili bir dua edilmişti. Resmî kabul zamanı geldiğinde Mustafa Kemal Paşa, riyaset odasındaki masanın ön tarafında ayakta el sıkılmak suretiyle tebrikleri kabul etmişti. Merasimin son bulmasıyla, sahra bataryası tarafından 21 pare top atışı yapılmıştı.²⁸¹ Ramazan Bayramında tebrikleri kabul eden Mustafa Kemal Paşa, Kurban Bayramında cephede bulunduğundan dolayı bayram tebrikine katılamamıştı. Gazi Mustafa Kemali temsilen tebrikleri Büyük Millet Meclisi Reisi Adnan Bey kabul etmişti.²⁸² Kurban Bayramının üçüncü günü kışla meydanı önünde, İstiklal Mahkemesinin himayesinde olmak üzere bayram eğlenceleri düzenlenmişti. Memleketin Umur-u Hayriye'sine (hayırlı işler) verilmek üzere düzenlenen bu eğlencede müsamereler, futbol ve sırık atlama gibi müsabakalar icra edilmişti.²⁸³

1923 senesi Kurtuluş Savaşının fiilen sona erdiği, savaşın cephede kan dökülerek değil diplomasi ile yapıldığı bir sulh yılı olmuştu. Yıllardır süren savaşın acı hatırasının geride bırakıldığı 1923 yılı Ramazan Bayramı, Türk halkının mesut olarak karşıladığı ilk bayramı olmuştu. Zafer senesinin bu ilk neşeli bayramı tezahüratlarla kutlanmıştı. Saltanatın kaldırılmasıyla (1 Kasım 1922) birlikte ülkenin tek temsilcisi haline gelen Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Sultan Vahdeddin'in ülkeden ayrılması üzerine, Veliâht Abdülmecid'i halife seçmiş ve bu nedenle Büyük Millet Meclisinin bir vilayeti halinde bulunan İstanbul'da ilk bayram tebrikleri de Halife Abdülmecid tarafından kabul edilmişti. İstanbul'da Ramazan Bayramı alayı Fatih Camisinde icra edilmiş ve namaz bittikten sonra Halife Abdülmecid tarafından, Fatih Sultan Mehmet Hanın türbesi ziyaret edilerek ruhuna Fatihalar okunmuştu. Ardından merasim eşliğinde saraya dönmüş ve bayram tebrikleri sunulmaya başlanmıştır. Üç gün süren bayram tebrikleri, Saray-ı Hilafet-Penahi ile Bab-ı Ali'de Vilayet makamında ve Hariciye Murahhaslığı (elçi-delege) ile kumandanlık dairelerinde yapılmıştı.²⁸⁴ Yapılan resmî kabule Japonya, İsveç, İran, Danimarka temsilcileriyle, Hahambaşı Efendi, Ermeni ve Süryani Patrikleri de hazır bulunmuşlardı.²⁸⁵ Hariciye Murahhaslığında yapılan resmî kabule mütarekeden beri ilk defa olmak üzere Rum Cemaatinin de katıldığı görülür. Ramazan Bayramı nedeniyle birçok müessesede ve dairelerde muayede merasimi icra olunmuştur. Darülfünun Edebiyat Müderrisi talebeleri bayramın üçüncü günü Darülfünunda

²⁸¹ **Hâkimiyet-i Milliye**, 31 Mayıs 1338, s. 1.

²⁸² **Vakit**, 8 Ağustos 1338, s.

²⁸³ **Açık Söz**, 8 Ağustos 1338, s.2.

²⁸⁴ **Tanin**, 20 Mayıs 1339, s. 2.

²⁸⁵ **İkdam**, 20 Mayıs 1339, s. 3.

toplularak bayramlaşmışlar ardından Darülfünun gençliği adına bir heyet, halifenin huzuruna çıkarak bayram tebrikatında bulunmuşlardı. Ayrıca Edebiyat Müderrisi Talebe Cemiyeti tarafında Fahri Müderrislik unvanı verilen Mustafa Kemal Paşa'ya bayramlarını tebrik eden bir telgraf çekilmişti.²⁸⁶ Ankara'da ise bayram merasimi oldukça güzel bir şekilde icra edilmişti. Mustafa Kemal Paşa bayram namazını Hacı Bayram Camisinde kılmıştı. Büyük Millet Meclisi önünde askeri kıta tarafından muntazam bir resmigeçit icra edilmişti.²⁸⁷ Bu sırada Lozan'da bulunan İsmet Paşa, bayram tebriklerini burada kabul etmişti. Türk Talebe Cemiyetinin yaptığı resmikabulde İsmet Paşa, Heyet-i Murahhasa Erkânıyla beraber Lozan'da ikamet eden Türkler ile Hint, Suriye ve Mısır mümesillerini (temsilci-vekil) kabul etmişti. Nutuklar verilmiş, yakın, daimi ve haklı bir sulh akdi ve Müslüman memleketlerinin istikbali hakkında dileklerde bulunulmuştu. İsmet Paşa resmikabulü tanzim edenlere teşekkür ederek dile getirmiş olduğu nutukta, Türk gençliğine vazifesinin yüksekliğini idrak etmeye ve onu ifaya muktedir olduğunu göstermeye davet etmiş ve memleketin refah ve saadeti için konunun önemini dile getirmişti.²⁸⁸

1923 yılı Kurban Bayramının ilk günü ile Lozan Antlaşmasının (24 Temmuz 1923) imzalanması aynı güne tesadüf olmuştu. Senelerden beri beklenen sulh, Kurban Bayramı ile aynı güne tesadüf ettiği için büyük ve küçük bütün halk derin bir sevinç içinde bayram namazını kılmak için camilere koşmuşlardı. Abdülmecid, bayram namazı için erkenden otomobille Topkapı Sarayı'na gelmiş ve oradan hareketle Divan Yolu üzerinde Fatih Camisine hareket etmişti. Halife Abdülmecid'in bayram namazını Fatih Camisinde eda etmesi, Fatihe kadar olan bütün sokakların camilerden çıkan halkla dolmasına sebep olmuştu. Bayram namazının ardından Halife, Dolmabahçe Saray'ında tebrikleri kabul etmişti. Saat 10.00'dan itibaren valilikte başlayan tebrik merasimine, İstanbul Kumandanı Selahattin Adil Paşa, İhsan Paşa ve kumandanlık kurmayları katılmışlardı. Ardından Rum ve Ermeni Patrik Vekilleri, Süryani ve Keldani Patrikleri kabul edilmiş ve tebriklerini sunmuşlardı.²⁸⁹ Ankara'da ise bayram tebrikleri, meclis binasının tamiri sebebiyle meclis bahçesinde icra edilmişti.²⁹⁰ Gazi Mustafa Kemal Paşa bayram münasebetiyle ordulara, Müdafaa-i Hukuk ve belediye başkanlarına bayram tebriklerini telgrafla iletmişti.

²⁸⁶ **Tanin**, 17 Mayıs, 1339.

²⁸⁷ **Hilal-i Ahmer**, 19 Mayıs 1339, s. 2.

²⁸⁸ **Vakit**, 20 Mayıs 1923, s. 2.

²⁸⁹ **Tanin**, 25 Temmuz 1339, s.1.

²⁹⁰ **Anadoluda Yenigün**, 23 Temmuz 1339.

Lozan sulhu ile aynı güne tesadüf eden Kurban Bayramı tebriki için çektiği telgrafta: “... Bayramı idrak ettiğimiz bugünde Heyet-i Murahhasa İtilaf devletleri arasında Lozan’da sulh imza ediliyor. Sayısız müşkülata dolu bir yolun nihayetine muvaffakiyetle ve şerefle vasıl olduk. Harp sahasında olduğu kadar siyasette de Türk milletinin hakları metanetle ve ehliyetle müdafaa edilmiştir. Şimdiye kadar hiçbir ordunun tahmil etmediği derecede ağır bir vazifeyi büyük mazinin şöhretine layık bir surette ifa etmiş olan kahraman ordumuz bugün kutulan vatanın ufuklarında bayram ve sulh güneşinin beraber doğduğunu görüyordu... Vazifeyi muvaffakiyetle başarmaktan dolayı şimdi pek haklı olarak mesut ve müftehir olan aziz silah arkadaşlarımın aynı his, saadet ve iftihar ile bayramlarını tebrik ederim...” diyerek telgrafın ordulara ve cephelere iletilmesini rica etmişti.²⁹¹

Kurban Bayramında önemli meselelerden biriside kurbanlık alışverişi olmuştu. Yapılan araştırmaya göre, 1923 senesinde İstanbul’a gelen kurban sayısı ve kurban alanların sayısı 1922 senesine oranla azalmıştı. 1923 senesinde daha çok hayvanın ithal edilmesinin nedeni Yunan ordularının Anadolu’dan tamamen çekilmesi dolayısıyla olmuştu. Doğu Trakya’dan ve Bulgaristan’dan gelen kurbanlıkların fiyatları ise geçen senenin fiyatları ile aynı kalmıştı.²⁹²

1.3. Geleneksel Bayramlar (Nevruz ve Hıdırellez)

Meşrutiyet’in ilanından sonra gelişen özellikle Balkan Savaşları sonucunda yükselişe geçen Türkçülük fikir akımıyla birlikte, toplumda milli duygu ve düşüncüyü geliştirebilmek amacıyla birtakım semboller ön plana çıkarılmaya çalışılmış ve Nevruz geleneğine milli bir özellik kazandırılmıştı. Dönemin iktidar partisi olan İttihat ve Terakki partisi, bu bayramı devlet erkânının da katıldığı resmi bir tören haline getirmiş ve Nevruz kutlamaları menşeyini aldığı “Ergenekon” destanından hareketle “Ergenekon Günü” olarak kutlanmaya başlanmıştı.²⁹³ Ömer Seyfettin, Tanin gazetesinde “Türk’ün Milli Bayramı Yeni Gün: Mart 9” başlıklı yazısında Ergenekon efsanesine kısaca değinmesinin ardından “Yeni Gün” ün İran’ın değil, Türklerin esas bayramı olduğunu vurgulayarak, bugünün tüm gençler tarafından milli bir bayram olarak kutlanmasını ve bu bayrama gençlerin yabancı

²⁹¹ Tanin, 25 Temmuz 1339, s. 1.

²⁹² Açıık Söz, 23 Temmuz 1339.

²⁹³ Çay, a.g.e., s. 303.

kalmamaları gerektiğini aktarmıştır. “... Her milletin hatırası kendi tarihine, kendi eski ananelerine dokunan milli bayramları vardır. Biz Türkler milliyetimize ait ne varsa kalbimizde bir acı duymadan unuttukça milli bayramımızı da muhafaza edememiştir. Türklerin milli bayramını Acemler benimsemişler ve “Yeni gün” tabirini “Nevruz” a çevirmişler... Yeni Gün biz Türklerin milli bayramıdır. Tarihimiz, mazimiz, masallarımız, ananelerimiz ve nihayet Ergenekon ve demir ayını bu milli bayramımızın bir efsane değil, milli ve içtimai hakikat olduğunu ortaya çıkarır... İstanbul’un milliyetini idrak etmiş şuurlu gençleri, İdman Yurdu ve Türk Gücü’nün azaları milli bayramımızı, Yeni Günü, 9Martı (21 Mart) tesid edeceklerini işittim. İsterdim ki bütün İstanbul ahalisi kendi milliyetlerinin hususi bayramlarına kayıtsız kalmasın... Ah fakat ne diyorum? “yavaş yavaş...” değil mi?”²⁹⁴

Hıdırellez ve Nevruz Bayramı gibi geleneksel bayramlar başkent dışında yerelde de özenle kutlanmıştır. Mehmet Serhat Yılmaz’ın Koroğlu gazetesi incelemesinde ve yapmış olduğu çalışmada 1914-1915 yılları arasında Nevruz Bayramının Kastamonu’da törenlerle kutlanıldığı görülmüştü. Meşrutiyet’in ilanından sonra milli bir özellik kazanan bu bayram 1914 ve 1915 yıllarında Kastamonu’da tüm devlet erkânının katılımı ile resmi bir düzeyde kutlanmıştır. Kastamonu’da Birinci Dünya savaşı içerisinde iken kutlanan Ergenekon Bayramını, Kastamonu İttihat ve Terakki şubasının desteklemesi ve Türk Gücü Derneği’nin organize etmesi ile ayrı bir anlam kazanarak resmi mahiyette kutlanmıştır. 9 Nisan 1914 tarihinde Türk Gücü Derneği’nin müracaatı üzerine Koroğlu gazetesinde, Ergenekon Bayramını yaşatmak için tören ve yürüyüş yapılacağı bu nedenle halkın sekiz buçukta Güç dairesi önündeki meydanlığa gelmesi bildirilmiştir.²⁹⁵ Halk ilan üzerine sekiz buçukta daire önüne gelmişti. Sekiz buçukta merasime iştirak eden Mekteb-i Sultani, Darülmualimin ve Mekteb-i Rüştüye talebelerinden oluşan kabile, önde trampet ve Flüt terennümleri ile halkın arasından geçerek idman meydanına doğru hareket etmişlerdi. Törende konuşma ve Ergenekon Menkıbesini anlatan şiirlerin okunmasının ardından bayramın sportif faaliyetler ve resmigeçit kısmına geçilmiştir. Resmigeçitte Hoca Mehmet Efendi tarafından dualar okunmuş ve ardından trampetlerin verdiği işaretle üç kere “Padişahım çok yaşa” diyerek bağırılmıştır. Ardından şiirler ve flütler eşliğinde, muntazam bir taburun geçit resmini

²⁹⁴ Ömer Seyfettin, “Türk’ün Milli Bayramı Yeni Gün: 9 Mart”, **Tanin**, 5 Mart 1330, s.s. 3-4.

²⁹⁵ Yılmaz, **a.g.m.**, s.s. 14-15.

temsil eder yürüyüşle ahali önünden geçilmiştir. Bir saat molanın ardından spor faaliyetleri düzenlenmişti.²⁹⁶ 1915 yılı Nevruz Bayramı “*Ergenekon Bayramı*” adı altında kutlanmıştır. Bayram günü Türk Gücü Dairesi ve İttihat ve Terakki Kulübü bayraklarla süslenmişti. Türk Gücü Heyetinin ve askeri mızıkasının Sultani Mektebine gelmesi ile alay, mektepten hareketle başlamıştı. Mektep talebesinin ellerinde bayraklar, önde mızıkacı ve davul olmak üzere cemaat ve büyük bir alay eşliğinde mektepten çıkmıştı. Bütün sokaklar mızıkacı ve davulun sesiyle çınlamıştı. Yolda iken mola verilerek bahçelerden birine oturulmuş ve burada güreşler, oyunlar düzenlenmişti. Ardından kışla önüne gelinerek futbol oyunları tertip edilmişti. Muntazam bir yürüyüş ve askeri talimleriyle kışla önünden mektebe varıldığında merasime son verilmişti.²⁹⁷

Kastamonu dışında Nevruz Bayramının Konya’da da resmi düzeyde kutlanıldığı görülür. 1918 senesinde Alaattin Tepesinde düzenlenen töreni yine Türk Ocağı organize etmiştir. Törende milli kıyafetler giymiş bir heyet, “*Ergenekon Bestesini*” söylemiş; daha sonra öğrenciler tarafından şiirler okunmuş ve günün anlam ve önemini anlatan konuşmalar yapılmıştır.²⁹⁸

Milli Mücadele döneminde Nevruz kutlamaları Ergenekon Bayramı adı altında kutlanmaya devam etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, milli birlik ve beraberliğin sağlanabilmesi için bu tür bayramların kutlanmasına oldukça önem vermiş ve TBMM’nin açılmasının ardından 21-22 Mart 1921 yılında kutlanan Nevruz Bayramı, Yunan birliklerinin I. İnönü yenilgisinin intikamını almak için taarruza geçtiği bir dönemde, gergin bir ortam içerisinde olursa dahi kutlanmıştır.²⁹⁹ Nevruz münasebetiyle bir resmigeçit yapılmış, asker ve mektepliler tenezzühte (gezinti) bulunmuşlardı. Hâkimiyeti Milliye gazetesinde o gün yaşananlar şöyle anlatılmıştır: “ *Dünkü gün daha öğleden evvel askerler hükümet meydanına toplanıyordu. ... Çarşısı yanından muntazam bir kıtaat marş söyleyerek geçmişti; zabıt namzetleri talimgâhı dediler. “ Yaşasın sancağımız! Ona feda kanımız...” Ah! Bu kelimeler nasıl bir aşk ve samimiyetle o genç ruhlardan taşıyordu. Saat on iki olmuştu. Büyük Millet Meclisinin ön tarafları, karşıdaki bahçe, taş hanın önleri halkla dolmuştu. Mekteplilerin levhaları, bayrakları kalabalığı süslüyordu. Büyük Millet Meclisi Reisi*

²⁹⁶ Yılmaz, **a.g.m.**, s.s. 17-16.

²⁹⁷ Yılmaz, **a.g.m.**, s.s. 17-18.

²⁹⁸ Çay, **a.g.e.**, s. 314.

²⁹⁹ Nail Tan, “Atatürk ve Nevruz”, **Bilge Dergisi**, S. 40 (2004), s. s. 8-9.

Mustafa Kemal paşa hazretleri meclisin önündeki taraçada idi. Meclisin önünde taraçalarda vekillerden bazı zevat ve mebuslar bulunuyordu. En önde mızık, kuvvetli ve muntazam havalar çalarak, meclisin önünde durdu. Resmigeçit başladı... Askerler Millet Meclisi hizasında Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin buldukları mevkie doğru başlarını çevirerek (resmi tazim) yapıyorlar, ahali ve mebuslar tarafından alkışlanıyorlardı. Sonra mekteplilerin, irfan ordusunun resmigeçidi başladı... Sultani Mektebinden iki uzun boylu efendi alınlar göklere yükselmiş, göğüsleri pek çok kabarmış olarak bayraklarını ne güzel tutuyorlar!... Darulmuallimatın (Kız Öğretmen Okulu) kırmızı beyaz levhasını yükselten iki hanım kızın ilerisinde elinde güzel sancağımızı taşıyan ve gözlerinden zeka fışkıran bir küçük kızın en masum tazimleri ile meclisi selamlaması pek çok takdir ve dikkati celbetmiştir. Darülmuallimatın vakur Türk kadınlığını temsil eden talebeleri Anadolu'nun müstakbel kadınlığı için irfan nuru taşıyan bir kafile idi. Bütün mektepliler geçerken alkışlandılar.”³⁰⁰

Millet Meclisi önünde resmigeçit yapıldıktan sonra askerler ve mektepliler birlikte İstanbul civarında eğlenceler yapmaya gitmişlerdi. Eğlencenin yapılacağı meydana askerler, ahali, mektep çocukları tarafından büyük bir kalabalık teşekkül etmişti. Düzenlenen program gereğince saat ikide oyunlara ve eğlencelere başlanmıştı. Önce askeri bando tarafından Meclis-i Milli namına bir marş çalınmış ve ardından halat güreşi, Lazlar tarafından Laz oyunları, ipte asılı duran elmayı eller bağlı olduğu halde yemek, çuval ve yumurta yarışları gibi oyunlar oynanmıştı. Oldukça heyecanlı geçen oyunlar temaşa edilirken, Mustafa Kemal Paşa ve Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa hazretleri de eğlencelere teşrif etmişlerdi. Oyunların sonunda neşeli geçen bu ilkbahar gününden memnun ve sevinçli bir şekilde saat altıya doğru herkes dağılmaya başlamıştı.³⁰¹

Dönemin önemli Türk dilbilimcisi ve siyasetçilerinden olan Besim Atalay, Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yazmış olduğu “Ergenekon-Nevruz” başlıklı makalesinde çok eski bir gelenek olan ve halen canlı bir şekilde kutlanılan Nevruz Bayramını, Milli Mücadele ile özdeşleştirerek, bugünün ne anlama geldiğini şöyle anlatmıştır:

³⁰⁰ Hâkimiyet-i Milliye, 23 Mart 1337.

³⁰¹ Hâkimiyet-i Milliye, 23 Mart 1337.

“... Milletler her ne şekilde yaşarlarsa yaşasınlar, her nereye giderlerse gitsinler, onların aralarında asırların söküp götürmediği birçok gelenekler, alışkanlıklar devam eder durur. İşte Nevruz olarak adlandırılan Ergenekon Bayramı bu suretle pek zinde yaşamakta olan bir ananemizdir. Adını ve şeklini değiştirmiş olmasına rağmen hala ölmemiş ve her sene aynı günde halk ayrı bir bayram hayatı yaşamakta bulunmuştur. Takriben bundan 3500 sene önce Türkler, Çinlilerle yaptıkları bir savaşta mağlup oluyorlar. Tatarların da karıştığı bu muharebede Türkler büsbütün ortadan kaldırmak isteniliyor. Yalnız dokuz kişi kurtulup ıssız dağlara çekiliyorlar. Dört yüz sene orada kaldıktan sonra bir kurdun delaletiyle oradan çıkıp Çinliler üzerine çullanıyorlar ve dedelerinin öçlerini alıyorlar. Türkler, Ergenekon'dan Mart Dokuzunda çıktığı için her yıl Mart Dokuzunda bayram yaparlar, demir döğerler, ateş yakarlar, kurt başlı bayrakları takdis ederlermiş. Kuzey İran'ın uzun zamanlar Turanlıların nüfuz ve hâkimiyetleri altında kaldığı için Mart 9 Bayramı, Nevruz namıyla İranlılara geçmiştir. Sekiz dokuz asırdan beri her şeylerini unutarak Acemleşen garp Trükleri bugünü Acem bayramı olarak kabul etmiştir. Bu Ergenekon hadisesinden çıkacak mühim netice bizim bugünkü milli uğraşlarımızla olan müşabehetidir. Dokuz kişiden türeyerek düşmanlarından intikam alan Türk soyu, bugün de kendi varlığına kastedenlere karşı silahlanmış ve yarın muvaffakiyetini temin edeceğine ve Ulu Tanrı'nın yardımı ve milletin gayretiyle kara günlerden kurtulacağına eminim...”³⁰²

İstiklal Savaş'ında alınan galibiyetler ile birlikte 1922 yılı Nevruz Bayramı daha coşkulu bir şekilde kutlanmıştı. 10 Mart 1922 günü, okullara Nevruzu milli bayram olarak kutlamaları hakkında emir verilmişti. Nevruz Bayramına oldukça önem veren Gazi Mustafa Kemal ise bu yıl yapılan kutlamalara katılamamıştı.³⁰³

Yalnızca İran'a ait olduğu düşünülen bu bayram, Türkler arasında asırlardan beri bahar ve kurtuluş bayramı olarak kutlana gelmişti. Hatta bu bayram Anadolu köylerinde çok eskiden beri kutlanmıştı. 22 Mart 1922 günü bahar ve kurtuluş günü olan Nevruz (Ergenekon) Bayramı bütün Türk diyarlarında olduğu gibi Ankara'da da sevinçli bir şekilde kutlanarak, merasimler icra edilmiş ve meclis önünde resmigeçit yapılmıştır. Saat üç buçukta TBMM önünde yapılacak olan resmigeçidi seyretmek

³⁰² **Hakimiyet-i Milliye**, 23 Mart 1337.

³⁰³ Tan, **a.g.m.**, s. 9.

için binlerce kişi meclisin önüne toplanmıştı.³⁰⁴ 23 Mart 1922 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde o gün şöyle anlatılmıştır:

“...Resmigeçit dün bütün göğüsleri kabartacak derecede muntazam olmuştur. Saat bir de meclis önündeki meydanlığa Darülmualimin (Erkek Öğretmen Okulu) binası yanlarına, Taşhane önüne, Millet Bahçesine kadın erkek birçok halk toplanmaya başlamıştır. Saat üçte bütün vekiller toplanmış olduğu gibi hariç de de binlerce halk toplanmıştır. Uzaktan Karaoğlan Çarşısı Cemiyetinin mızıkası işitilmeye başlayınca, kahraman askerlerimizi görmek için halktaki heyecan arttı. Meclis kapısının önünde bir polis müfrezesi iki taraflı sıralanmıştı. Meclis azası meclis bahçesinde ve balkonlarda bulunuyordu. Bando gelerek karşıda durdu ve resmigeçide karşı musiki devam ediyordu. Sırasıyla kıtalar gayet muntazam elbise, teçhizat ve kahramanlara yakışan intizam ile meclisin ve halkın alkışları arasından geçti. Resmigeçitten evvel askeri kıtalar kışlalarından hareketle, Müdafaa-i Milliye Vükelasında saat bir buçukta toplanmışlar ve Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşa Hazretine de resmigeçit yapmışlardır... Askerler Müdafaa-i Milliyeden hareketle meclis önüne gelmişler ve kışlalarına dağılmışlardır.”³⁰⁵

23 Mart 1922 tarihli İkdâm gazetesinde, Nevruz gününün sadece İranlıların bayramı olmadığı, fakat eskiden çok daha heyecanlı ve büyük bir sevinç içinde kutlanan bu bayramın, son günlerde diğer birçok özel günler gibi unutulup gittiği ve yabancı ellere geçtiği belirtilmişti. 22 Mart gününde Nevruz nedeniyle İran sefarethanesinde resmî kabul icra edilmiş; şehrimizdeki İran tebaasının ileri gelenleri tebriklerini iletmışlerdi. Nevruz nedeniyle İran ticarethaneleri de kapatılmıştı.³⁰⁶ 1923 yılında Ergenekon-Nevruz Bayramını Ankara sakinleri güneşli bir hava ile karşılamıştır. Samanpazarı ve Cebeci'ye kadar bütün yollar Nevruzu kutlamaya çıkan halk ve mektepliler ile dolmuştur.³⁰⁷

Hıdırellez Bayramı ise resmi ve dini bayram olmamakla birlikte halk arasında özel bir gün niteliğini korumuş ve bahar bayramı olarak kutlanmıştır. Türk milli birlik ve beraberliğin sembolü olan Hıdırellez Bayramı, Türkistan'dan, Anadolu'ya, Kıbrıs'a ve Balkanlara kadar uzanan bütün Türk diyarlarında şenlikler

³⁰⁴ Anadolu'da Yenigün, 23 Mart 1338, s.1

³⁰⁵ Hâkimiyet-i Milliye, 23 Mart 1338, s.1

³⁰⁶ İkdâm, 23 Mart 1338, s.s. 1-2.

³⁰⁷ Tan, a.g.m., s. 11.

yapılarak kutlanmaktaydı.³⁰⁸ Şark memleketlerinin hemen hepsinde az çok benzer merasimler yapılmıştı. Bir âdete göre, Hıdırellez Günü erkenden kalkılır, akşamdan içine herkes tarafından gömülmüş olan “*niyet çömleği*” bahçede maniler, semalarla açılır, içindekiler birer birer bir çocuğa çıkarttırılır, her kişide de bir mani veya semai okunur; çıkan şeyin düğme, iğne yüzük her ne ise sahibi bu maniden geleceği ile ilgili anlamlar çıkarırdı. Yapılan bu adet İstanbul’da değil daha çok taşrada yapılmaktaydı. İstanbul’da ve Memalik-i Osmaniye’de en önemli adetlerden birisi de Hıdırellez günü kuzu yemekti. Her sene, daha bir gün evvelden kuzular alınır, doldurulur, fırına verilir; Hızır İlyas sabahına erkenden yetiştirilmeye çalışılırdı. O kadar ki Osmanlı memleketlerinin hemen hepsinde binlerce kuzu kesilir, bazen kasaptan alınacak kuzu bulunmazdı. Kuzu doldurulamazsa taze yaprak dolması onun yerini tutardı. Helva, salata, sütlâçlar yapılır ve bunlar Hızır İlyas günü Osmanlı askerlerine de verilirdi. Ziyafetin hazırlanmasının ardından sıra ziyafetin çekileceği yerin neresi olacağına karar verilirdi. Kimisi kalabalık bir mesireyi, kimisi تنها bir subaşını, bir ağaç altını kimisi de kendi bahçesini tercih ederdi. Hızır İlyas günü akşama kadar eğlenilir, zevk ve neşe içinde hoş vakitler geçirilirdi.³⁰⁹

Doğanın yeniden canlandığı Hıdırellez gününde halk daha çok su ve yeşilliğin bulunduğu bahçe ve kırlara giderek, eğlenceli ve hoş vakitler geçirmişlerdi. İstanbul halkı Hıdırellez’i daha çok Kâğıthane, Çırpıcı, Veliefendi Çayırı, Kadıköy’deki Haydar Paşa Çayırı, Fikir Tepesi ve Fenerbahçe, Boğaziçi’ndeki Büyükdere, Beykoz, Göksu Çayırı, Üsküdar’daki Çamlıca Tepeleri, Duvardibi, Taksim’deki Gümüşsuyu gibi mesire yerlerinde kutlamaktaydı. Hıdırellez günü İstanbul halkı mesire yerlerinden en ünlüsü olan Kâğıthane’ye, denizden kayıklar, sandallar, alamanalar, Arap mavnaları ile karadan ise, tenteneli muhacir arabaları, açık faytonlar ve landonlar ile ulaşırlardı.³¹⁰

1908 yılı Hıdırellez Bayramında oldukça kalabalık olan Fenerbahçe ve Haydarpaşa gibi mesire alanlarındaki eğlenceler II. Abdülhamit’in sıkı güvenlik önlemleri altında gerçekleşmişti. Fenerbahçe, Haydarpaşa ve Kâğıthane’de toplanacak ahalinin güvenliğinin sağlanabilmesi için Bolu Jandarma Alay Kumandanlığından bir zabıt refakatiyle on jandarmanın, bir komiser refakatiyle on

³⁰⁸ Ahmet Turan, “Hıdırellez: Kültür ve Bahar Bayramı”, **Milli Folklor**, C. 1, S.6 (1990), s. 13.

³⁰⁹ **Servet-i Fünun**, 23 Nisan 1325, s. 384.

³¹⁰ Ferhat Arslan, “İstanbul’da Hıdırellez Geleneğinin Geçmişi, Bugünü ve Yarını: Ahırkapı Örneği”, **Folklor Edebiyat Dergisi**, C.18, S. 71, (2012), s. 211.

beş reis piyade ve yedi süvari polis memurlarının sabahın erken saatlerinde ilk vapurla Haydarpaşa'ya gelerek, burada tertip olunmaları istenmişti.³¹¹ Servet-i Fünun dergisinin 6 Mayıs 1909 tarihli sayısında, hürriyetin tamamen tesis olunması ve Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ile beraber Hıdırellez Bayramının keyifli geçtiği; emniyet tamamen sağlandığı için hafiyelerden ve asilerden korkacak bir durum olmadığı, bundan dolayı da halkın artık gece üçe kadar rahatça gezebildiği belirtilmişti.³¹² 6 Mayıs 1910 yılı Hıdırellez olması nedeniyle İstanbul'da bulunan Osmanlı askerlerine kuzu ve helva dağıtılmıştır. Ayrıca Hıdırellez günü İstanbul'da bulunan Gazi Köyünde, Kuşdili Çayırı civarında, Derebağı mesiresinde İnce Saz takımı tarafından sabahleyin saat ikiden öğleye ve akşam altı buçuktan on bir buçuğa kadar birbirinden güzel müzikler icra edilmişti.³¹³ 1912 yılı Hıdırellez'de kuzular doldurulmuş, dolmalar sarılmış, helvalar pişirilmiş ve gidilecek mesireler seçilmiştir. Kızlar kadın, erkek, çoluk çocuk ile dolup taşmıştı. Hıdırellez münasebetiyle Mühendis mektebi talebeleri eğlenmek için Göksu mesiresine gitmişlerdi. Birinci Fırka-i Hümayun askerleri ise eğlenmek ve gezip dolaşmak için Baruthane Çayırına gitmişlerdir. Burada subaylar ve askerler arasında eğlenceli müsabakalar icra edilmişti.³¹⁴

Münir Süleyman Çapanoğlu,³¹⁵ 1936 yılında yazmış olduğu “Eski Zamanlarda Hıdırellez” başlıklı makalesinde, eski Hıdırellez âlemlerinden geriye çok az şey kaldığını belirterek, Hıdırellez gününe ait hatıralarını şöyle aktarmıştır:

“... Hıdırellez günü yeşermiş çayırların, fişkırın katırtırnaklarının ortasında bol şalvarlı, karakaşlı, kıvr kıvr güzel şuh ve çapkın çingene kızları ellerinde çiçekler ve başlarında dallı budaklı yemeniler, başörtülerle dere kenarında türkü söyleyerek gezerlerdi. 25-30 seve evvel Kâğıthane'nin en şöhretli hanendesi Gülizar ve Gülüstan adında iki çingene kadını idi. Ayrı ayrı iki saz takımının başında dolaşan bu kadınların sesi hakikaten bir harika idi. Hıdırellez eğlencelerinin son

³¹¹ BOA, ZB, 383/32, (19.02.1324).

³¹² Servet-i Fünun, 23 Nisan 1325, s.384.

³¹³ Sabah, 22 Nisan 1326., s. 4. ; Sabah, 23 Nisan 1326, s. 3.

³¹⁴ Sabah, 23 Nisan 1328., s. 2.

³¹⁵ 1894'te İstanbul'da doğan Münir Süleyman, gazeteci, yazar ve basın tarihçisidir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrencisi iken Birinci Savaş'ın başlaması üzerine askere alınmış ve öğrenimini devam ettirememiştir. İlk yazısını Şebab mecmuasında yayımlamıştır. Daha sonra Sabah, İkdam, Tercüman-ı Hakikat, Zaman, Cumhuriyet vd. gazete ve dergilerde yazmıştır. Toplumdaki farklılaşmayı yansıtan öykü ve romanlar yazdıktan sonra kendisini tümüyle Mütareke yıllarından itibaren gazeteciliğe vermiştir. Elli yıllık gazetecilik ve yayımcılık hayatı olan Çapanoğlu 1973'te hayatını kaybetmiştir. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/capanoglu-munir> (Erişim 11.01.2021)

günlerine, can çekiştiği demlere yetişmiş biri olarak söylüyorum ki, Gülizar ve Gülistan şarkı söylemeye, Gazel okumaya başladıkları zaman bütün Kâğıthane inler, dere tatlı bir nağme tufanı süzüp akardı... Hıdırellez'de en başta gelen yemekler kuzu ve yaprak dolması, imik helvası idi. Bunlar ya evlerde hazırlanır yahut gece yarısında Kâğıthane yolunu tutan aşçılar, köşede ocağını yakar, ev halkı gelinceye kadar kuzuyu çevirir, dolmayı sarar, helvayı kıvamına getirirdi... Bonmarşede, Kapalıçarşı'da karşılaşır, bin korku içinde birbirlerinin ellerine mektup sıkıştıran sevdalılar, Hıdırellez günü Kâğıthane'de buluşurlar, dere kenarında aşk ve sevda konuşmaları yaparlardı. Hürriyet Tepesinden Kâğıthane'ye inen yol, landolardan, kupa arabalarından, faytonlardan bir tespih dizisini andırırdı... Asıl âlem, eğlence akşam akşam zamanından sonra başlardı... Mahalle delikanlıları, kenarlarında meşaleler yaktıkları büyük kayıkların içinde bir taraftan rakı içerken, bir taraftan da zil döverler, klarnet çalarlar, kayığın içinde karşılama(çiftetelli)oyunarlardı. Bu eğlence perdesi önünde sevgililer, uzaktan uzağa hasret duygularını gözler ile anlatmaya çalışırlar, her taraftan neşeli bir samimiyet taşırdı...³¹⁶”

³¹⁶ Münir Süleyman Çapan, “Eski Zamanlarda Hıdırellez”
<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/25546> (Erişim: 11.01.2021)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:
CUMHURİYET’İN İLANI İLE BİRLİKTE DEĞİŞEN REJİM VE
BAYRAM KUTLAMALARI

1. Cumhuriyet’in İlanı ve Cumhuriyet Dönemi Bayram Anlayışı (1923-1938)

Cumhuriyet, egemenliğin kaynağının millete ait olduğunu kabul eden ve devletin temel organlarının seçimle iş başına geldiği bir yönetim şeklidir.³¹⁷

Cumhuriyetin kurulması, milli mücadelenin ilk günlerinden başlayan uzun bir gelişmenin zaruri bir neticesidir. Daha henüz Erzurum ve Sivas Kongreleri zamanında saltanat rejiminin taraftarları Cumhuriyetin geleceğinden endişe etmeye başlamışlardır. Garp cephesinde ise henüz başarı devri başlamadan önce rejim meselesi hususi sohbetlerde tartışılır olmuştur. Cumhuriyetin ilanına giden süreçte ilk adım 23 Nisan 1920’de Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması ve bir hükümetin kurulması olmuştur. Ankara’da kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, milli hâkimiyete dayanan bir “*halk hükümeti*” yani bir “*Cumhuriyet*” idi. Fakat o zaman için bunun ifadesi mahzurlu görülmüştür.³¹⁸ Saltanat ve hilafet makamları olmadan da devleti idare etmenin mümkün olduğunu düşünen Atatürk, saltanat ve hilafet yanlılarının tepkisini çekmemek için bu fikirlerini beklenen müsait zaman geldiğinde duyuracaktı.³¹⁹ 1 Kasım 1922 yılında saltanatın kaldırılması ile birlikte TBMM iktidarı eline alarak milli egemenlik ilkesini tam bir şekilde gerçekleştirmek için çalışmalara başlanmıştı.³²⁰ Mustafa Kemal Paşa, memleketi ve dünyayı fikrine hazırlamak üzere Viyana’nın meşhur gazetelerinden birine bir beyanatta bulunmuştu. Mustafa Kemal Paşa, beyanatta Teşkilat-ı Esasiye Kanununda yapılacak değişikliklere değinerek, şu sözleri dile getirmiştir: “...*Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İcra kudreti, teşri selahiyeti, milletin yegâne hakiki mümessili olan Mecliste tecelli ve temerküz etmiştir. Bu iki maddeyi bir kelime ile hülasa etmek kabildir. Cumhuriyet...*” Cumhuriyet sözünün ilk defa bu kadar net bir şekilde açıkça ifade edilmesi içeride ve dışarıda büyük etki yaratmıştı.³²¹

³¹⁷ Utkan Kocatürk, “Cumhuriyetin Anlamı, Önemi ve Milletimize Kazandırdıkları”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 15 (1998), s. 468.

³¹⁸ Hasan Rıza Soyak, **Atatürk’ten Hatıralar**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2019, s. 177.

³¹⁹ Soyak, **a.g.e.**, s.177.

³²⁰ Osman Demirbaş, “Türkiye’de Cumhuriyet Fikrinin Oluşumu”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, S.8 (2012), s. 53-5

³²¹ Feridun Fazıl Tülbentçi, “Yaşasın Cumhuriyet!”, **Vatan**, 29 Ekim 1953.

Beyanattan sonra cumhuriyetin ilan edileceği Mustafa Kemal'in ağzından duyulmaya başlanmış, ekim ayının ilk haftalarından itibaren ise gazetelerde Cumhuriyet'in lehinde ve aleyhinde yazılar yazılmaya başlanmıştı. Bu sırada yeni meclis 11 Ağustos 1923 yılında toplanmıştı. Başbakanlığa halife taraftarı olan Rauf Orbay yerine Fethi Okyar getirilmişti. 13 Ekim 1923 tarihinde Ankara'nın başkent olmasının ardından ülkede bir hükümet bunalım ortaya çıkmıştı. 24 Ekimde Başbakan olan Fethi Okyar'ın Dâhiliye Vekilliğin bırakmasıyla bunalım daha da büyümüşü. Sabit Bey meclis içerisinde muhalif tarafı temsil ettiği için bu durumu Mustafa Kemal Paşanın iyi karşılamayacağı biliniyordu. Mecliste yeni hükümetin seçilmesi meselesinin sıkıntı yaratması, Mustafa Kemal Paşayı Cumhuriyet fikrini hayata geçirme fırsatı vermişti.³²² 28 Ekim günü Gazi Mustafa Kemal, fırka idare heyetinden çıktıktan sonra arkadaşlarından bir kısmına Çankaya'da verdiği yemekte "*Yarın Cumhuriyeti ilan edeceğiz*" diyerek o tarihi kararı açıklamıştır. Yemeğin ardından İsmet İnönü ile birlikte Teşkilat-ı Esasiye Kanununun bazı maddeleri üzerinde düzenlemeleri birlikte yapmışlardı. Kanunun birinci ve en önemli maddesi olarak "*Türkiye Devletinin hükümet şekli cumhuriyettir.*" cümlesi ilave edilmiştir. Ertesi günü (29 Ekim) düzenlenen anayasa maddeleri meclis içerisinde müzakere edilmeye başlamıştır. Dört saatten uzun süren münakaşa neticesinde kanun, "*yaşasın Cumhuriyet*" nidaları ve alkışları içerisinde kabul edilmişti. Bundan sonra Cumhurbaşkanı seçilen Mustafa Kemal kürsüye gelerek Meclise teşekkür etmiş ve şu cümleler ile kısa bir nutuk vermiştir: "*Milletin teveccühünü daima bir nokta-i istinat telakki ederek, hep beraber ileriye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti mesut, muvaffak ve muzaffer olacaktır...*"³²³

Cumhuriyetin 29 Ekim 1923 yılında ilan edilişi 101 pare top atışı ile tüm yurda ve dünyaya duyurulmuş, haber bazı istisnalar hariç sevinç içerisinde karşılanmıştı. Cumhuriyetin ilan edildiği gün, resmi olarak bayram ilan edilmeden önce yapılacak merasim devlet tarafından organize edilmiş ve buna ilişkin bir kararname çıkartılmıştı.³²⁴ Cumhuriyet rejimini halka benimsetmek ve rejimin değerlerini ortaya koyabilmek adına cumhuriyetin ilanı 1925 yılında milli bayram olarak ilan edilmiş ve bu tarihten itibaren resmi olarak kutlanmaya başlanmıştı.³²⁵

³²² Zeki Arıkan, "Cumhuriyet'in İlanı ve İzmir Basını", **Atam Dergisi**, C.1, S.3 (1985), s.962-963.

³²³ Feridun Fazıl Tülbentçi, "Yaşasın Cumhuriyet!", **Vatan**, 29 Ekim 1953.

³²⁴ Doğaner, **a.g.m.**, s.120.

³²⁵ Doğaner, **a.g.m.**, s.121.

Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte dini bayramlara ek olarak Türkçülük akımının da etkisiyle devleti dağılmaktan kurtarmak için milleti bir arada tutacak ve milli duyguları yaşatacak bir anlayış olan “*milli bayram*” kavramı ortaya çıkmıştı. Milli bayram kavramı Cumhuriyet ile birlikte gerçek anlamına kavuşmuştur. Milli Mücadele hareketiyle ulus-devlet olarak kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyetinde kutlanan milli bayramlar milli mücadele döneminde yaşanan olaylardan esinlenilerek oluşturulmuştur.³²⁶ Cumhuriyet ilan edilmeden önce 1921 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılış tarihi milli bayram olarak kabul edilmiştir. 1929 yılından itibaren bu bayram, 23 Nisan Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı ismiyle kutlanmaya başlamıştır. 30 Ağustos, 1927 yılında Zafer Bayramı olarak, 19 Mayıs, 1935 yılında Gençlik ve Spor Bayramı olarak kutlanmış ve 1938 yılında milli bayram olarak kabul edilmiştir.³²⁷ Cumhuriyetin ilanı ile birlikte bu dört önemli tarih Türk Kurtuluş Savaşının en önemli evrelerini oluşturmuştur.³²⁸ Bu bayramların özünde vurgulanan mesajlar bağımsızlık, milli egemenlik, çağdaşlık, millet ve devlet sevgisi gibi kavramlar olmuştur.

2. Milli Bayramlar

2.1. Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı

Ulusal egemenliğin simgesi olan TBMM, 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da cuma namazı kılındıktan ve kurbanlar kesildikten sonra saat 13.45'te törenle açılmıştır. En büyük eserim Millet Meclisidir diyen Mustafa Kemal, bağlandığı ilkelerin ise bağımsızlık, özgürlük, ulusal egemenlik ve ulusal irade olduğunun her zaman altını çizmişti. İşgalcilere karşı yürütülen ulusal kurtuluş savaşı TBMM'ye dayanılarak yürütülmüş ve büyük başarılar elde edilmişti.³²⁹ Bu tarihin bağımsızlık yolunda kararlılığın bir göstergesi olarak tüm dünyaya ilan edilmesi düşüncesiyle 1921 yılında Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey ve arkadaşları tarafından “23

³²⁶ Hakan Uzun, “Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanması”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, C. 6, S. 24 (2010), s. 110.

³²⁷ Doğaner, **a.g.m.**, s. 120.

³²⁸ M. Vehbi Tanfer, “Atatürk'ün Türk Milletine Armağan Ettiği Bayramlar”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.13, S. 39 (1997), s.1041.

³²⁹ Fikri Gökçe, “Ulusal Günler Ve Mustafa Kemal Atatürk”, **Türk İdare Dergisi**, S. 414 (1996), s. 56.

Nisan'ın İdi Milli (milli bayram) Hakkındaki Kanun teklifi” meclise sunulmuştu.³³⁰ Kanun teklifi, mecliste yapılan müzakereler sonucunda “*Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk yevmi küşadı olan 23 Nisan milli bayramdır*” şeklinde kabul edilmişti.³³¹

Yeni Türk devletinin ilk milli bayramı olarak kabul edilen 23 Nisan tarihi, milli bayram ilan edilmesinin hemen ardından Ankara’da Büyük Millet Meclisi önünde öğrenciler tarafından pek parlak bir merasim ve tezahürat eşliğinde kutlanmıştır.³³²

1 Kasım 1922 yılında saltanatın kaldırılması, insanın milli iradesini eline aldığı gün olarak görülmesi sebebiyle, 1 Kasım günü “*Milli Hâkimiyet Bayramı*” olarak ilan edilmişti. Fakat 1 Kasım Hâkimiyet Bayramı daha sonra meclisin açılış tarihi olan 23 Nisanda kutlanmaya başlanmıştır. Zamanla 1 Kasım tarihi unutulmuş ve 23 Nisan tarihi Milli Hâkimiyet Bayramı olarak kutlanmıştır. 1935 tarihinde ise Ulusal Bayramlar hakkındaki kanun layihası kapsamında 23 Nisan Milli Bayramı, Ulusal Egemenlik Bayramı olarak değiştirilmiştir.³³³

23 Nisan 1922 tarihi Büyük Millet Meclisinin açılışının üçüncü sene-i devriyesi olması ve kanun gereğince bugünün “*milli bayram*” ilan edilmesi nedeniyle bugün tüm resmi ve hususi binalar tatil edilmiş ve Ankara’da meclis önünde resmigeçit yapılmıştır.³³⁴ 23 Nisan 1922 tarihli Yenigün gazetesinde, “... *Bugünün sadece yabancılara karşı milli bir hudut davasıyla silaha sarılan bir milletin egemenliğini elde etmesi değil, 23 Nisan aynı zamanda halkın kendi tarihini kendi eliyle yazmaya başladığı günü hatırlatan bir dönüm noktası, Türk tarihinin yeni bir faslının başladığı andır*” denilerek bugünün anlam ve öneminden bahsedilmiştir.³³⁵ Mustafa Kemal Paşanın 23 Nisan Bayramına dair küçük bir demeci de Yenigün gazetesinde yayımlanmıştır. Mustafa Kemal verdiği demeçte, “*23 Nisan Günü, Türkiye milli tarihinin başlangıcı ve yeni bir dönüm noktasıdır. Bugün, bir cihan-ı husumete karşı kıyam eden Türkiye halkının Türkiye Büyük Millet Meclisini*

³³⁰ Makbule Sarıkaya, “Cumhuriyet Türkiye’nin İlk Çocuk Haftası”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.25 S. 75 (2009), s. 467; **TBMM Zabıt Ceridesi**, C.10, D.1 23 Nisan 1923 (23 Nisan 1337), s. 69.

³³¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, C.10, Devre.1, 23 Nisan 1923 (23 Nisan 1337), s. 74.

³³² **Açık Söz**, 23 Nisan 1337, s. 1.

³³³ Veysi Akın, “23 Nisan Milli Hâkimiyet Ve Çocuk Bayramı’nın tarihçesi”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 3, S.3 (1997), s. 91-92.

³³⁴ **Milliyet**, 23 Nisan 1338.

³³⁵ **Anadolu’da Yeni Gün**, 23 Nisan 1338, s. 1.

vücuda getirmek ve milli bir hükümet kurmak hususunda gösterdiği harikayı ifade eder” ifadelerini kullanmıştı.³³⁶ Vakit gazetesinde ise bu günün 10-23 Temmuz Bayramından daha kıymetli bir milli bayram olduğu vurgusu yapılmıştı.³³⁷

1923 yılı 23 Nisan Milli Bayramının dördüncü sene-i devriyesi münasebetiyle Mustafa Kemal Paşa şöyle bir beyanname yayınlamıştır: “Bugün dördüncü 23 Nisan Bayramını idrak ediyoruz. Milli bayram asil ve kahraman milletimize mübarek olsun. Vatanımızda milli hükümet esasının vaz’ı hatırasını ihya eden günü yadı münasebetiyle bütün memleketin istiklal ve hâkimiyet-i milliyenin ebediyen mesut olmasını temenni ederim.”³³⁸ Milli bayram hem İstanbul’da hem de Ankara’da tezahüratlarla kutlanmış ve bütün resmi ve hususi daireler fenerler ve bayraklarla donatılmıştı.³³⁹ Mustafa Kemal Paşa, meclis salonunda tebrike gelenlerin ellerini sıkarak, milli bayramın herkes için mübarek olmasını temenni etmişti.³⁴⁰

1924-1925 yılı 23 Nisan Bayramı sevinç ve coşku içerisinde bütün halkın katılımıyla samimi bir şekilde karşılanmıştı. Bütün daireler bayram nedeniyle aydınlatılarak bayraklarla süslenmiş, geceleyin halk tarafından fener alayları tertip edilmişti.³⁴¹ Gazi Mustafa Kemal, alkışlar ve mızıkalar eşliğinde meclise gelerek büyük riyaset salonunda bayram tebriklerini sırasıyla kabul etmişti. Ardından meclis önünden kalkmak üzere mızıka eşliğinde resmigeçit parlak bir şekilde düzenlenmiştir. Ankara halkı ise havanın da güzel olmasıyla birlikte kırlara koşarak milli bayrama iştirak etmişlerdi.³⁴² 1924 yılı 23 Nisan Bayramında Latife Hanımın Himaye-i Etfal Cemiyetinin temsilcisi olması ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal’in bu cemiyeti desteklemesi nedeniyle 1925 yılındaki 23 Nisan kutlamalarında bu cemiyet ön plana çıkmıştır. 23 Nisan Milli Hâkimiyet Bayramı, aynı zamanda “Himaye-i Etfal Günü” olarak adlandırılmaya başlanmış ve gazetelerde Himaye-i Etfal Cemiyetine yardım edilmesi istenmişti.³⁴³ Böylece toplanan yardımlarla kimsesiz çocuklara gelir temin edilmeye çalışılmıştı. 23 Nisan 1926 yılında Himaye-i Etfal Günü “Çocuk Günü” olarak adlandırılmış ve bu isimle

³³⁶ Anadolu’da Yeni Gün, 23 Nisan 1338, s.1.

³³⁷ Vakit, 23 Nisan 1338, s. 1.

³³⁸ İkdâm, 23 Nisan 1339, s. 1.

³³⁹ Tanin, 23 Nisan 1339, s. 1.

³⁴⁰ Hâkimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1339, s.1.

³⁴¹ Vakit, 25 Nisan 1340, s.1

³⁴² Anadolu’da Yeni Gün, 25 Nisan 1340, s. 1.

³⁴³ Mücahit Özçelik, “ 23 Nisan Çocuk Bayramının Ortaya Çıkışı ve 1922-1929 Yılları arasında 23 Nisan Kutlamaları”, Gazi Akademik Bakış, C.5, S.9 (2011), s.5.

kutlanmaya başlanmıştı.³⁴⁴ 1927 yılında Himaye-i Etfal Cemiyetinin almış olduğu bir karar ile Büyük Millet Meclisinin ilk toplandığı tarih olan 23 Nisanın, aynı zamanda “Çocuk Bayramı” olduğu resmen kabul edilerek halka duyurulmuştu.³⁴⁵ Bundan sonra aynı tarihler çerisinde 23 Nisan Hâkimiyet-i Milliye Bayramı resmi bir şekilde büyükler tarafından kutlanırken, bir yandan da Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından ilan edilen 23 Nisan Çocuk Günü/Bayramı çocuklar tarafından kutlanmıştı.³⁴⁶ 23 Nisan 1927 yılı, Hâkimiyet-i Milliye Bayramı ve aynı zamanda Çocuk Bayramı olması nedeniyle her yer donatılmış, bayram yerleri ve caddeler kalabalık bir halk kitlesi ile dolmuştu.³⁴⁷ Çocuk Bayramı memlekette ilk defa yapılan ve çok büyük bir alaka uyandırdığı için Himaye-i Etfal Cemiyeti bir program hazırlamıştı.³⁴⁸ Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Çocuk Bayramına büyük bir alaka gösterdiğinden dolayı otomobillerinden birisinin çocuklara ayrılmasını ve Riyaset-i Cumhur Bandosunun Çocuk Sarayında şarkı söylemesine ol müsaade etmişti.³⁴⁹ Hazırlanan program gereğince şehirdeki bütün nakil vasıtası süslenerek çocukların emrine tahsis edilmişti. Çocuklar Çankaya ve Cebecide kısa bir gezintiden sonra Çocuk Sarayına gitmişlerdi. Burada kendilerine şeker, çay ve pastalar ikram edilmiş ve muhtelif oyuncaklar dağıtılmıştır. Ardından konferans salonunda çocuklara 23 Nisan Bayramı ile Çocuk Bayramları hakkında bilgiler verilmiş ve buna müteakip saray civarında muhtelif eğlenceler tertip edilmişti. Akşam ise Evkaf Otelinde çocuk balosu tertip edilmiş ve eğlence gece yarısına kadar devam etmişti.³⁵⁰

1928 yılında Türkiye'nin bütün şehirleri Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramlarını sevinç içerisinde kutlamışlardı. Bayram nedeniyle birçok hususi müesseseler tatil edilmiş, büyük binalar bayraklarla süslenmişti. Halk Sabah erkenden sokakları ve mesire yerlerini doldurmuştu. Mekteplerde ise tarih hocaları tarafından mektep talebelerine 23 Nisanın öneminden bahsedilerek nutuklar verilmişti.³⁵¹ Himaye-i Etfal, bayram için büyük bir program hazırlamıştı. Tayyareler tarafından birçok şehre çocuklara mahsus öğütler içeren beyannameler, konfetiler

³⁴⁴ Mehmet Ö.Alkan “ En Doğru Bildiğimizden Kuşkulunmak 5-23 Nisan'ın Gayri Resmi Tarihi”, **Toplumsal Tarih**, S. 208 (2011), s. 55.

³⁴⁵ Akın, **a.g.m.**, s. 92. ; Alkan, **a.g.m.**, s. 55.

³⁴⁶ Alkan, **a.g.m.**, s.60

³⁴⁷ **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1927, s. 1.

³⁴⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Nisan 1927, s.1.

³⁴⁹ **Milliyet**, 23 Nisan 1927, s.1.

³⁵⁰ **Açıksöz**, 24 Nisan 1927, s.1.

³⁵¹ **Vakit**, 24 Nisan 1928, s.1.

şeklinde atılmıştı.³⁵² Ankara’da bütün çocuklar sabah saatlerinde hükümet meydanında toplanmış ve kendilerine tahsis edilen otomobillere binerek buradan Yenışehir’e, oradan Çankaya’ya gidilerek İsmet Paşa’nın köşkü önünde tezahüratta bulunmuş ve bayramlaşmıştı. Buradan sonra çocuk sarayına gidilerek telsiz telefon konserleri verilerek gece yarısına kadar eğlenilmişti.³⁵³ İstanbul’da ise bu iki bayram mektepliler arasında muallimlerin gözetimi altında oyunlar, eğlenceler ve müsabakalar düzenlenerek eğlenceli bir şekilde kutlanmıştı.³⁵⁴ 1929 yılı 23 Nisan Çocuk Bayramı kutlamaları, yedi güne çıkartılarak “Çocuk Haftası” olarak kutlanmaya başlanmıştır. Kutlamalar için yapılacak programlar Türk Ocağı ve Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından organize edilmiştir.³⁵⁵ Çocuk haftasının ilk günü olması nedeniyle önemli resmi dairelerin camekânları çocuklara ait eşyalar ve Himaye-i Etfalin bugüne özel yapmış olduğu bayraklarla süslenmiştir.³⁵⁶ Himaye-i Etfal binası önünde toplanarak büyük bir kfile oluşturan çocuklar, sırayla Gazi Mustafa Kemal’i, Fevzi Paşayı, İsmet İnönü ve Kazım Paşayı yerlerinde ziyaret ederek kendi bayramlarında büyüklerine saygılarını göstermişlerdi. İsmet Paşa kendisini ziyarete gelen çocukları sevgi ile karşılayarak onlara şeker ve çikolatalar ikram etmiştir. Çocukların her biriyle yakından ilgilenen İsmet Paşa, çocukların bazılarına isimlerini sorarak çocuk marşını söyletmiş ve büyük bir zevkle dinlemişti.³⁵⁷ Hazırlanan bir haftalık programda çocuklar için eğlenceler düzenlenmiştir. Türk Ocağında konferans verilmiş ve sinema gösterisi gerçekleştirilmiş, aynı gün içerisinde “Gürbüz Çocuklar Müsabakası” yapılmıştı.³⁵⁸ Yarının umudu olarak görülen çocuklar için düzenlenen müsabakalara Mustafa Kemal’de bizzat katılarak eşlik etmişti.³⁵⁹

23 Nisan 1930 yılındaki gazete başlıklarında “Çocuklar şehrin idaresini bugün ellerine alıyorlar” ifadelerine yer verilmişti. Himaye-i Etfal gazetesinin “Çocuk Haftası Bugün Başlıyor” başlıklı yazısında, çocukların bir memleketin en zengin ve en değerli varlığı olduğu, onlara yapılacak hürmetin yarının temellerini kuvvetlendireceği vurgusu yapılarak, çocuk haftasında ilk defa gerçekleştirilecek

³⁵² **Milliyet**, 23 Nisan 1928, s.1.

³⁵³ **Akşam**, 23 Nisan 1928, s.1.

³⁵⁴ **Vakit**, 24 Nisan 1928, s.1.

³⁵⁵ **Vakit**, 23 Nisan 1929, s.1.

³⁵⁶ **Hâkimiyet-i Milliye**, 23 Nisan 1929, s.1.

³⁵⁷ **Hâkimiyet-i Milliye**, 24 Nisan 1929, s.1.

³⁵⁸ **Vakit**, 23 Nisan 1929, s.1.

³⁵⁹ **Hâkimiyet-i Milliye**, 24 Nisan 1929, s.1.

olan uygulamadan kısaca bahsedilmişti.³⁶⁰ Yapılacak olan uygulamada Türk Ocağı, resmi makamlar, Hilal-i Ahmer ve gazeteler gibi resmi ve özel kurumların yönetimi birkaç saatliğine çocukların idaresi altına bırakılmıştı. Akşamdan sonra ise görevleri sona erecektir. Yalnızca Türk Ocağında çocukların görevi bir hafta sürecekti.³⁶¹ Böylece çocuklar bir süreliğine de olsa hâkimiyeti ellerine almış olacaktı.

1933 yılı Hâkimiyet-i Milliye Bayramı ve Çocuk Bayramı şehrin muhtelif bölgelerinde, mekteplerde büyük bir neşe ile kutlanmıştı. İstanbul'da Cumhuriyet Abidesi önünde, Halkevinde ve Darülfünunda merasim yapılmıştı.³⁶² Ankara'da yapılan şenliklerde dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Reşit Galip Bey tarafından çocuklara çok kıymetli nutuklar söylenmişti. Reşit Galip, Çocuk Haftasının açılış töreninde ulusal değerleri ve Atatürk ilkelerini özellikle çocuklara aşılatabilmek için “*Öğrenci Andı*” nı çocuklara hep bir ağızdan söyletmişti. Afet İnan Reşit Galip ile olan anısını yazmış olduğu hatıratında şöyle anlatır: “... 1933 yılının 23 Nisan Çocuk Bayramı idi. O, heyecanla Çankaya Köşk'üne geldiği vakti, Atatürk'ün yanında bana bir kâğıt uzattı ve bana şunları anlatmaya başladı: “Sabahleyin ilk bayramlaşmayı kızlarımla yaptım. Onlara bir şeyler söylemek istediğim vakit, bir ant meydana çıktı. İşte Cumhuriyetimizin 23 Nisan çocuklarına armağanıdır.” dedi. Kâğıtta şöyle yazıyordu: *Türküm, doğrucum, çalışkanım. Yasam; küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak; yurdumu, budunumu özümden çok sevmektir... Bu sözler, Türk çocukları tarafından, o yıldan beri tekrarlanmaktadır...*”³⁶³ Nutuklar bittikten sonra mektepliler tarafından resmigeçit yapılmıştı. Ardından bayram için Ankara'ya köylerden gelen çocuk delegeler ile Ankara'da birkaç talebe arasından seçilen murahhaslar, bayram tebriklerini sunmak üzere, Gazi Mustafa Kemal'in Çankaya'daki köşklarine gitmişler ve burada Celal Bayar tarafından karşılanarak ağırlandılar. Ardından talebeler sırasıyla devlet büyüklerini ziyaret etmişlerdi. Çocuk misafirleriyle yakından alakadar olan devlet büyükleri, çocuklara şeker, üzüm, fındık ikram ikramında bulunmuşlardı. Ankara ve İstanbul radyolarında çocuk sıhhati, çocuk terbiyesi hakkında konferanslar verilmişti. İstanbul'da ise bayram büyük bir merasimle kutlanmıştı. Merasimde 23 Nisan tarihinin öneminden bahsedilen nutuklar verilmişti. Binlerce çocuk meydanlarda toplanmış ve bu

³⁶⁰ Hâkimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1930, s. 1

³⁶¹ Hâkimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1930, s. 1; Vakit, 23 Nisan 1930, s. 3.

³⁶² Vakit, 24 Nisan 1933, s. 1.

³⁶³ Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Hazırlayan: Arı İnan, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 287.

kalabalığa hava filosu da katılmıştı. Tayyareler tarafından çocuklara ait sözler ve yazılı kâğıtlar atılmış ve gece ise muhtelif yerlerde eğlenceler düzenlenmişti.³⁶⁴

1936 yılında Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı tüm halkın katılımıyla stadyumda kutlanmıştı. Binlerce seyircinin ve farklı gruplardan oluşan mekteplilerin yerlerini almasıyla, önce bando eşliğinde İstiklal Marşı ve Çocuk Marşı söylenmiş ve ardından cumhuriyet çocuklarının andı içilmişti. Çocuklar hep bir ağızdan ulusa ve yurda ant içtikten sonra mızıklar eşliğinde bir tören alayı gerçekleşmişti. Öğleden sonra Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından hazırlanan süslü ve çiçekli kamyonlarla yüzlerce çocuk Çankaya'ya gitmişti. Çocuklar önce Cumhurbaşkanlığı makamını ziyaret etmişlerdir. Afet İnan tarafından içten bir şekilde karşılanan çocuklara, ikramlarda bulunulmuştu. Ardından Mareşal Fevzi Çakmak ve İsmet İnönü'de ziyaret edilenler arasında yer almıştı. İsmet İnönü çocukları büyük iltifatlar ve özlemle karşılamış onlara hediyeler dağıtmıştı. Çocuk heyeti, aynı şekilde mızıklar eşliğinde geri dönmüş ve çocukların dağılmasıyla son bulmuştu.³⁶⁵ 1937 yılında Bayram münasebetiyle Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından 72 çocuk tepeden tırnağa kadar giydirilmiş, 43 yavruya da ayakkabı, kasket ve çorap verilmişti. 1938 yılında hâkimiyetin milletin eline geçişinin 18. yılı İstanbul ve Ankara'da canlı bir törenle kutlanmıştı. İstanbul'da şehrin muhtelif yerlerinde yapılacak olan törenlerde, hatipler tarafından söylevler verilmiştir. Bayram dolayısıyla sinemalar ve çeşitli eğlence yerleri belli günler ve saatlerde mekteplilerden ücret almamıştı. Akşamüzeri Halkevinde mekteplilere Karagöz gösterilmiş ve temsiller verilmişti.³⁶⁶ Beşiktaş Halkevinde, Hâkimiyet-i Milliye ve çocuk konulu konferanslar düzenlenmiş ardından Halkevi Ulusal Müzik Heyeti tarafından konser verilmişti. 23 Nisan Bayramı münasebetiyle muhtelif kazalardaki yoksul çocuklara ise 4211 lira kıymetinde 1690 parça elbise dağıtılmıştı.³⁶⁷

23 Nisan, hem Milli Hâkimiyet/Ulusal Egemenlik Bayramının hem de Çocuk Bayramı gibi iki ayrı bayramın bir arada kutlandığı tarih olmuştu. TBMM'nin açılış günü olan 23 Nisan günü, resmi bir şekilde büyükler tarafından kutlanırken, Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından oluşturulan 23 Nisan Çocuk Günü/Bayramı ise çocuklarla

³⁶⁴ **Hâkimiyet-i Milliye**, 24 Nisan 1933, s.4.

³⁶⁵ **Ulus**, 24 Nisan 1936, s. 1-6.

³⁶⁶ **Anadolu**, 23 Nisan 1938, s.1.

³⁶⁷ **Akşam**, 23 Nisan 1938, s.4.

birlikte kutlanmıştı.³⁶⁸ Özellikle çocuklara verilen önemin artması ve Mustafa Kemal'in vatan istiklalini ve Türk Cumhuriyetini çocuklara emanet etmesi bu günü daha anlamlı kılmıştı. 1981 yılında “*Ulusal Günler ve Genel Tatil Günleri Hakkında Kanun*” ile bu iki bayramın adı “*Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı*” olarak değiştirilerek resmi olarak ilk kez birleştirilmiş³⁶⁹ ve günümüze kadar aynı isimle kutlanmaya devam etmiştir.

2.2. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı

Bir önceki bölümde ele alındığı gibi 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilen Cumhuriyet, Türkiye'nin yeni devlet rejimi olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyetin ilanının ilk yıldönümü(1924) yüz bir pare top atışı ve özel bir merasimle kutlanması için bir kararname çıkarılmıştı.³⁷⁰ Henüz milli bayram olarak kabul edilmeyen Cumhuriyetin ilk sene-i devriyesi 1924 yılında Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde coşkulu bir şekilde tezahüratlarla kutlanmıştır. Cumhuriyetin merasim programını bir gün önceden gazetelerden okuyan halk; sabahtan itibaren resmigeçit sahası ile yolları hıncahınç doldurmuştu.³⁷¹ Gece ise Divan yolu ramazan gecelerinden daha kalabalık bir görüntü sergilemişti. Halk fener alayları yaparak tezahüratta bulunmuş, meydanlarda geç vakte kadar havai fişekler atılmış, mızıkça çalınmış ve Cumhuriyeti tesit eden Nutuklar söylenmişti.³⁷² 1925 yılında 29 Ekim günü milli bayram olarak kutlamaya başlanmıştı. 19 Nisan 1925'te TBMM'de yapılan görüşmeler sonucunda “*Cumhuriyet'in ilanına müsadif 29 Teşrin-i evvel gününün milli bayram addi hakkında kanun*” ile bugün hiç itiraz olmadan milli bayram olarak kabul edilmişti.³⁷³ Kabul edilen kanundan itibaren, yapılacak olan merasim programı, bu kanun çerçevesinde düzenlenmeye başlamıştı. Yapılan program üç aşamada gerçekleşmişti. Sabahın ilk saatlerinde yapılan resmikelabulün ardından öğle saatlerinde görkemli bir şekilde resmigeçit tertip edilmiş, gece ise fener alayları ve balo gibi çeşitli eğlenceler düzenlenmişti.³⁷⁴ 1926 yılında bayram için yapılacak hazırlıklar birkaç gün

³⁶⁸ Alkan, **a.g.m.**, s.60.

³⁶⁹ Alkan, **a.g.m.**, s.58.

³⁷⁰ Akbayrak, **a.g.m.**, s.37.

³⁷¹ **İleri**, 29 Teşrin-i evvel 1340, s. 1.

³⁷² **Tanin**, 31 Teşrin-i evvel 1340, s. 2.

³⁷³ **Resmi Gazete**, “ Cumhuriyet'in ilanına Müsadif 29 Teşrinievvel Gününün Milli Bayram Addi Hakkında Kanunu”, Kabul Tarihi, 19.Nisan 1341, Kanun No, 2321, s. 1043.

³⁷⁴ Bolat, **a.g.e.**, s. 68.

öncesinden başlamıştı. Muhtelif yerler tak-ı zaferler ve bayraklarla süslenmiş, büyük, küçük farklı taklarda “Yaşasın Cumhuriyet”, “Yaşasın Büyük Gazi” ibarelerini taşıyan levhalar bulunmakla beraber çeşitli binalar elektriklerle aydınlatılarak süslenmiş ve her yere Mustafa Kemal’in fotoğrafları asılmıştı.³⁷⁵ En tenha köşelerin dahi kırmızı beyaz bayraklarla süslendiği Ankara’da, Cumhuriyet’in önemli simgelerinden olan balo eğlencesi için süsleme malzemeleri ve baloya katılacak aileler trenlerle İstanbul’dan Ankara’ya taşınmıştı.³⁷⁶ Türk Ocağı tarafından Ankara Evkaf Otelinde düzenlenen baloya Mustafa Kemal başta olmak üzere, vekiller, elçiler ve İstanbul, İzmir, Adana ve Konya gibi farklı şehirlerden soylu aileler iştirak etmişlerdi.³⁷⁷

Gazetelerde 1928 yılı Cumhuriyet Bayramının diğer yıllara göre daha görkemli kutlanıldığı belirtilmişti. 1928 yılı Cumhuriyet Bayramının hiçbir seneye kıyas kabul etmeyecek derecede parlak olduğunu belirten Vakit gazetesi başyazarı Mehmet Asım Us Ankara’da kutlanan bayrama dair izlenimlerini şöyle anlatmıştır: “Ankara’ya geldiğim gün her taraf muazzam bir bayram hazırlığı ile meşguldü. Herkes bu seneki Cumhuriyet Bayramının diğer senelere nispet kabul etmeyecek mükemmellikte olacağından bahsediyordu. Birçok taraflardan Cumhuriyet Bayramı merasimine iştirak için gelenler olduğu gibi surf hükümet merkezinde Cumhuriyetin ilanının nasıl fevkalade bir şekilde tesit olunacağını görmek için gelenler de vardı. Bunun için Ankara’da misafirler için oturacak yer bulmak kabil olamıyordu. Ankara sokaklarında türlü türlü kıyafetlerle birçok yabancı simalara adım başına tesadüf olunuyordu. Millet meclisinin önünden geçen büyük istasyon caddesinin her iki tarafında yapılan tribünler şimdiye kadar görülmemiş derecede idi. Yine resmi daireler elektrikli ampullerle tezyin olunmuş, yeni Türk harfleriyle Cumhuriyetin ve büyük gazinin tesit ve tebciline dair levhalar yapılmıştı... Bu itibarla bu seneki Cumhuriyet Bayramı yalnız Cumhuriyetin tesidine münhasır kalmıyordu. Aynı zamanda yeni harf inkılabının muazzam zaferi de tesit edilmiş olunuyordu. Genç Türkiye Cumhuriyeti bu vesileyle yeni idarenin muazzam kuvvetinin hülasasını resmigeçit şeklinde yerli ve yabancı herkese gösterdi. Türk milleti ilk defa olarak milli bayram tabirinin manasının ne olduğunu öğrendi...”³⁷⁸ 1925-1929 yılları

³⁷⁵ **İkdam**, 31 Ekim 1926., s. 1.

³⁷⁶ **Akşam**, 29 Ekim 1926., s. 1.

³⁷⁷ **Akşam**, 31 Ekim 1926, s. 1. ; **İkdam**, 29 Ekim 1926., s.1.

³⁷⁸ **Vakit**, 31 Ekim 1928, s.1.

arasında Cumhuriyet fikrinin benimsetilebilmesi ve anlaşılabilmesi için gazetelerde daha çok Cumhuriyetin anlamı ve Cumhuriyetin faziletlerine yönelik yazılara yer verilmişti.³⁷⁹

1933 yılı Cumhuriyetin ilanının onuncu yıl dönümü kutlamaları için yapılacak olan hazırlıklara önceki yıllara nazaran daha fazla özen gösterilmişti. Onuncu yıl ile birlikte Cumhuriyet fikrinin ve milli egemenlik anlayışının halk tarafından benimsenmeye başlanması, yapılan İnkılap hareketlerinin olumlu anlamda aşama kaydetmesi nedeniyle bu yıl yapılacak olan Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına ayrı bir önem verilmiş ve bugün özel programlarla kutlanmıştır.³⁸⁰ Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamaları için yapılacak olan hazırlıklar aylar öncesinden başlamış ve yapılacak olan hazırlıklar devlet sorumluluğunda gerçekleşmiştir. Hükümet çalışmalarını eksiksiz yürütmek için 11 Haziran 1933 tarihinde “Cumhuriyetin ilanının Onuncu Yıl Dönümü Kutlama Kanunu” adı altında bir kanun çıkartılmış ve bunu hazırlıklar devam ettikçe ek yasalar ve kararnameler izlemiştir.³⁸¹ 12 maddelik kanun teklifiyle, “*Bayramın üç gün olacağı, resmi ve özel kurumların dışları ve toplanılacak salonlarda yer alacak bayrakların miktarı, nakil araçları afişleri, binaların dışına levha ve afişler asılması, sinema ve tiyatro salonlarının o gün ücretsiz olarak nutuk, temsil ve konferanslara açık olması, bayram işlerinin merkezde yüksek komisyon, şehir ve kasabalarda komiteler, köylerde ise heyetlerce düzenlenmesi, bu işlere tahsis edilen paraların komiteler emrine verileceği ve kendilerinin sorumlu olduğu, komisyon, komite ve heyetlerin iletişimlerinin ücretsiz olacağı, komisyonun Başvekâlete bağlı olacağı, törene katılan asker, polis, jandarma, öğrenci ve izcilerin kara ve denizde parasız seyahat edecekleri, komisyon üyelerinin vekâlet, fırka ve meclisten seçileceği*” gibi kararlar alınmıştır.³⁸² Öncelikle kutlama işini düzenlemek üzere “Yüksek Komite Komisyonu” kurulmuştur. Komisyon genel olarak bakanlıklardaki heyetlerle illerdeki komiteler ve kutlamaya katılacak kuruluş ve cemiyetler haberleşerek bayram programı düzenlemekle

³⁷⁹ Bolat, **a.g.e.**, s.90.

³⁸⁰ Bolat, **a.g.e.**, s. 94.

³⁸¹ **Resmi Gazete**, “Cumhuriyetin İlanının Onuncu Yıl Dönümünü Kutlama Kanunu”, Kabul Tarihi, 11.Haziran.1933, Kanunu No,2305, Bolat, **a.g.e.**, s. 83.

³⁸² Doğaner, **a.g.m.**, s. 3.

görevlendirilmiştir. Komisyona bağlı olarak da yardımcı komiteler oluşturulmuştur.

383

Oluşturulan komisyonlar sayesinde Bayramın onuncu yıl dönümü ülke genelinde köylere varıncaya kadar kutlanması hedeflenmişti.³⁸⁴ Özellikle İstanbul ve Ankara’da yapılan kutlamalara oldukça özen gösterilmiştir. 28 Ekim 1933 tarihli *Vakit* gazetesinde tayyarelerin en ufak köylere kadar gideceği, İstanbul’da yalnızca 17 bin öğrenci geçişinin 6 saat süreceği belirtilmişti.³⁸⁵ Ankara’da ise 6 saat sürecek olan resmigeçidi izlemek için memleketin muhtelif yerlerinden gelen kalabalık nedeniyle Ankara’nın nüfusunun bir misli arttığı belirtilmişti.³⁸⁶ *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 27 Ekim 1933 tarihli sayısında Yüksek Komisyonun hazırlamış olduğu programda 3 gün sürecek olan bayramın Ankara’da ne şekilde kutlanacağı ayrıntılı bir şekilde verilmişti. Buna göre, bayram günlerinde ve gecelerinde bütün resmi daireler ve evler kırmızı ve yeşil kurdeleler ile süslenecek ve elektrikle aydınlatılacaktı. Cumhuriyetin 10 yıllık bütün işlerinin mukayeseli grafikleri ve Cumhuriyetin feyizlerini gösteren levhalar caddelere ve meydanlara konacaktı.³⁸⁷ Bayramın birinci günü Cumhuriyet Meydanında yapılacak olan geçiş resminde katılımın yüksek oranda sağlanabilmesi için kimseden davetiye istenmeyeceği ve tüm halkın Cumhuriyet Meydanına davetli olduğu bilgisi verilmişti.³⁸⁸ Ayrıca bayramın manasını ve halkın heyecanını arttırmak için Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından Ankara’nın belirli bölgelerine Halk kürsüleri kurularak burada coşkulu bir şekilde nutuklar söylenmişti.³⁸⁹ Özellikle halk kürsülerine büyük ilgi gösteren köylüler, verilen nutukları ilgiyle dinlerken bir kısmı da kürsüye çıkmış ve Cumhuriyetin feyzinden bahsederek, Gazi Mustafa Kemal’e şükranlarını ifade etmişlerdi.³⁹⁰

Cumhuriyetin onuncu yılı kutlamaları için yapılan önemli bir faaliyet ise hava kuvvetleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Ankara’dan kalkacak olan tayyareler, geçtikleri her yerde; en küçük kasaba ve köylere varıncaya kadar her tarafta günün

³⁸³ Doğaner, **a.g.m.**, s. 3. ; Bolat, **a.g.e.**, s.97

³⁸⁴ Nezahat Demirhan, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Onuncu Yıl Kutlamaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.13, S. 37, (1997), s. 143-144.

³⁸⁵ **Vakit**, 27 Ekim 1933, s. 1

³⁸⁶ **Akşam**, 29 Ekim 1933, s. 2

³⁸⁷ **Hâkimiyet-i Milliye**, 27 Ekim 1933, s.3.

³⁸⁸ **Hâkimiyet-i Milliye**, 28 Ekim 1933, s.1.

³⁸⁹ **Hâkimiyet-i Milliye**, 31 Ekim 1933, s.4

³⁹⁰ **Akşam**, 31 Ekim 1933 s.1. ; **Hâkimiyet-i Milliye**, 30 Ekim 1933, s.4.

yüksek manasını ifade eden Cumhuriyet, İnkılap ve İstiklal gibi büyük ideallere karşı milletin bağlılığını kuvvetlendirecek vecizeleri ihtiva eden küçük kâğıtlar atmışlardı. Tayyareler, bu dolaşırları esnasında bir taraftan onuncu yıl dönümü bayramına yeni bir şevk, yeni bir heyecan katarken, bir taraftan da Türk milletinin ruhuna ve benliğine hitap ederek ona yeni bir kuvvet ve azim vermeyi amaçlamışlardı.³⁹¹ Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü kutlaması, Türk milletinin uluslararası olan ilk bayramı olmuştu. Onuncu yıl dönümü sadece Türk milleti ve devleti değil; birçok milletler ve devletler tarafından kutlanmıştı. Avrupa’da birçok radyo merkezlerinde Türkiye’nin on yılı hakkında konferanslar verilmiş ve yabancı gazetelerde ise makaleler yazılmıştı.³⁹² Daily Telegraph gazetesinde “*şayan-ı dikkat on senenin mucizeleri*” ve “*Mustafa Kemal’in dehasıyla yeniden bir doğuş*” başlıkları altında bir makale yayımlanarak, Türk İnkılabının başarıları anlatılmıştı.³⁹³ La journal gazetesinde ise “*Gazi ve arkadaşlarının eserleri eşsizdir*” ifadelerine yer verilmişti.³⁹⁴ Büyük bayramın da etkisiyle tüm dünyaya yeni ve güçlü bir Türkiye’nin doğduğu ilan edilmiş ve bu büyük başarıdan dolayı Mustafa Kemal Atatürk’e birçok ülke tarafından övgü dolu tebrik mesajları iletilmişti.

Gazi Mustafa Kemal, büyük bayramın ilk gününde Cumhuriyet meydanında milyonları coşturan ve Türk milletine yeni vazifeler veren ve yeni hedefler gösteren büyük bir nutuk vermişti. “*Ne Mutlu Türküm diyene*” sözüyle nutkunu sonlandıran Gazi Mustafa Kemal, bu nutkunda, millete bayramını kutlamakla kalmıyor, ona daha büyük ve daha parlak yarınlar vadediyordu.³⁹⁵ 30 Ekim 1933 tarihli Akşam gazetesinde, “*Mustafa Kemal binlerce insanın önünde verdiği nutkuyla son on beş senenin hesabını veriyor...*” ifadeleri yer almıştı.³⁹⁶ Mustafa Kemal’in bu nutkundan sonra meydandaki kalabalık halk tarafından, hep bir ağızdan Cumhuriyet Marşı söylenmiş ve ardından büyük geçit resmi başlamıştı. Gece ise Ankara caddeleri yanan ışıklarla daha da renklenmiş ve kalabalık büyük bir heyecanla caddeleri doldurmuştur. Kahraman askerlerin ellerinde meşaleler, gönülleri aynı heyecanla

³⁹¹ Hâkimiyet-i Milliye, 27 Ekim 1933, s. 4.

³⁹² Hâkimiyet-i Milliye, 28 Ekim 1933, s. 1.

³⁹³ Hâkimiyet-i Milliye, 27 Ekim 1933, s.4

³⁹⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ekim 1933, s. 3.

³⁹⁵ Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ekim 1933, s. 3.

³⁹⁶ Akşam, 30 Ekim 1933, s. 3.

tutuşarak, Cumhuriyetin onuncu yıl marşını haykırarak haykırarak söyleyerek sokakları dolaşmışlardı.³⁹⁷

Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü kutlamaları yıllarca örnek alınmış ve etkileri günümüze kadar devam etmişti. 1935 yılından itibaren Cumhuriyet Bayramı için yapılan hazırlıklar, onuncu yıl örnek alınarak yapılmaya devam etmişti.³⁹⁸

1935 yılı Cumhuriyetin on ikinci yıldönümü şiddetli yağmura rağmen bütün yurttan eşsiz bir sevinç içinde kutlanmıştı. Cumhuriyetin on ikinci yılını kutlayan Falih Rıfki Atay, “*Cumhuriyet Bayramının yalnız bir rejim bayramı değil, Türk milletinin hayat ve devam bayramıdır... Biz bir rejim değiştirmiş değiliz: Tek yaşama ve kalma yolunu bulmuşuzdur... Sevinç ve gurur, bizim kadar kimsenin hakkı değildir. Bizi sevindiren ve gururlandıran ne varsa, hepsi ona yaratıcı ve kurtarıcı Atamıza borçluyuz. Bütün dünyayı bize ve bizi kendimize inandıran odur.*” diyerek Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk’e olan minnetini dile getirmişti.³⁹⁹ Ankara halkı sabah saatlerinden itibaren sokaklara dökülmüş, kadın, erkek, şehirli, köylü binlerce insan bu sevinçli günü kutlamak için törenin yapılacağı stadyum sahasına akın etmişlerdi. Tören yerine otomobiliyle gelen Mustafa Kemal Atatürk “...*Var ol Atatürk, yaşasın Atatürk*” nidaları eşliğinde binlerce halk tarafından sevinç ve gözyaşları içerisinde karşılanmıştı. Atatürk’ün otomobilinden sonra İsmet İnönü ve Bakanlarda büyük bir alkış eşliğinde tören yerine ulaşmışlardı. Atatürk tribünde kendisine ayrılan yere geçtikten sonra geçit resmi başlamıştı. Geçit resminin ardından törene katılan davetliler tarafından Taksim meydanında bulunan anıta çelenkler konulmuş ve binlerce vatandaş tarafından hep bir ağızdan “*Yaşasın Cumhuriyet!. Yaşasın Atatürk, yaşasın Türk ulusu...*” Sesleri eşliğinde tüm meydan çınlamıştı.⁴⁰⁰ Yağmurun kesintisiz yağmasına rağmen şenlikler devam etmiş, bayraklarla süslenen caddelerde halk, gösteriler yapmıştır. Şehrin muhtelif bölgelerinde ise toplantılar yapılmış ve söylevler verilmiştir.⁴⁰¹

1938 yılında Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, onuncu yıl programı örnek alınmış ve Cumhuriyetin on beşinci yılı kutlamalarına da aynı özen ve aynı derecede

³⁹⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ekim 1933, s.3.

³⁹⁸ Bolat, **a.g.e.**, s.163.

³⁹⁹ *Ulus*, 29 Ekim 1935., s.1

⁴⁰⁰ *Akşam* 30 Ekim 1935., s. 2-4.

⁴⁰¹ *Ulus*, 30 Ekim 1935., s. 3.

önem verilerek hazırlıklara günler öncesinden başlanmıştı.⁴⁰² 1938'de çıkarılan kararname ile ülkedeki gelişmelerin ve Cumhuriyetin feyizlerinin vatandaşlara anlatılması istenmişti.⁴⁰³ Akşam gazetesinin 29 Ekim 1938 tarihli sayısının ilk sayfasında on beş sene öncesi ile 1938 senesinde yaşanan değişimler büyük resimler verilerek mukayese edilmişti. Cumhuriyet ile birlikte yaşanan tüm gelişmeler ve değişimler tek sayfada verilmeye çalışılmıştı. On beş yıllık Cumhuriyet ile birlikte fabrikalarda, bankalarda ve okullardaki öğrenci sayısında büyük bir artış olduğu belirtilerek, yapılan şapka kanunu ve Harf İnkıplarıyla birlikte Türkiye'nin hiç görülmemiş bir medeniyete kavuştuğu ifade edilmiştir.⁴⁰⁴ Özellikle 15 sene içerisinde Türk Ordusunun her bakımdan yükseldiği, Cumhuriyet idaresinin bütün dünyaya gurur ve iftiharla göstereceği en büyük eserin Türk ordusu olduğu vurgusu yapılmıştı.⁴⁰⁵ Cumhuriyet Bayramı ve TBMM açılış merasimlerine hastalığı nedeniyle katılamayacağı duyurulan⁴⁰⁶ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyetin on beşinci yılında Türk ordusunun bayramını bir mesajla kutlamıştı. “ *Bugün, Cumhuriyetin on beşinci yılını büyük bir refah ve kudret içinde idrak eden büyük Türk milletinin huzurunda kahraman ordu, sana kalbî şükranlarımı beyan ve ifade ederken büyük ulusumuzun iftihar hislerine de tercüman oluyorum. Türk vatanının ve Türklük camiasının şan ve şerefini dâhilî ve haricî her türlü tehlikelere karşı korumaktan ibaret olan vazifeni her an ifaya hazır ve amade olduğuna benim ve büyük ulusumuzun tam bir inan ve itimadımız vardır. Büyük ulusumuzun orduya bahşettiği en son sistem fabrikalar ve silâhlar ile bir kat daha kuvvetlenerek büyük bir feragat-i nefis ve istihkarı hayat ile her türlü vazifeyi ifaya müheyya olduğunuza eminim. Bu kanaatle kara, deniz, hava, ordularımızın kahraman ve tecrübeli komutanları ile subay ve eratını selâmlar ve takdirlerimi bütün ulus muvacehesinde beyan ederim.*”⁴⁰⁷

Cumhuriyetin on beşinci yılı özellikle Ankara ve İstanbul'da coşkulu tezahüratlarla kutlanmıştı. Bayramın Pazar gününe tesadüf etmesi ve havanın yaz günlerini hatırlatacak kadar ılık olması bayramın sevincini bir kat daha arttırmıştı.⁴⁰⁸ Bütün caddeler mahşeri bir kalabalıkla dolmuş ve şenlikler sabaha kadar devam

⁴⁰² Bolat, **a.g.e.**, s.166.

⁴⁰³ Bolat, **a.g.e.**, s.166.

⁴⁰⁴ **Akşam**, 29 Ekim 1938, s.1.

⁴⁰⁵ **Akşam**, 29 Ekim 1938, s.1.

⁴⁰⁶ **BCA**, Fon Kodu, 30-18-1-2, Yer No, 85 94 7, 28.10.1938

⁴⁰⁷ **Akşam**, 30 Ekim 1938,s. 1

⁴⁰⁸ **Akşam**, 31 Ekim 1938, s.1.

etmiştir. Ankara emsali görülmemiş bir derecede süslenmiş, her müesseseye ve her eve çekilen bayraklar şehre muhteşem bir güzellik katmıştı. Hipodromda yapılan geçit resmi için ise tayyare, planör ve paraşütçülerin havada gösterdikleri başarılı hareketler defalarca alkışlanmıştı.⁴⁰⁹ Geçit resminden sonra on beşinci yıl kutlama töreni dönemin Dâhiliye Vekili ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya'nın Nutkuyla açılmıştı. Tüm yurttaşlara ve gençlere seslenen Şükrü Kaya, Nutkunu Mustafa Kemal Atatürk'ün Dördüncü Büyük Kurultayında söylemiş olduğu “ *Uçurumun kenarında yıkık bir ülke, türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar, yıllarca süren savaş... Ondan sonra içerde ve dışarda saygı ile tanınan yen vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arsız devrimler... İşte Türk genel devriminin bir kısa deyimi.*” sözleri ile Atatürk'e sonsuz minnet ve saygısını ifade ettikten sonra son vermişti.⁴¹⁰

Sonuç olarak Atatürk dönemine kadar coşkulu bir şekilde kutlanan Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının zaman içinde değişim gösterse de Cumhuriyet Bayramı, günümüze kadar kutlanan en önemli ulusal bayramımız olmuştur...

2.3. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, ulusal spor örgütlerinden birisi olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın 28 Eylül-1 Ekim 1926 tarihleri arasında yapılan üçüncü Genel Kongresinde vermiş olduğu beyanatta dile getirdiği, “*Efendiler; gürbüz, yavuz evlatlar isterim*” sözüyle Türkiye Cumhuriyetinden nasıl bir gençlik beklediğini belirtmiş ve Gazi'nin emriyle 19 Mayıs günü, “*Ulusal Bayram ve Genel Kanunlar Hakkındaki 2739 Sayılı Ek Kanun*” ile “*Gençlik ve Spor Bayramı*” olarak resmen kabul edilmişti.⁴¹¹ Gazi'nin emriyle gençlere armağan edilen 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramının ilk kökleri II. Meşrutiyet dönemine kadar gider. 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşen savaşlar, gençleri potansiyel birer güç haline getirmişti. Özellikle yaşanan I. Dünya Savaşı, beden terbiyesi ve

⁴⁰⁹ **Akşam**, 30 Ekim 1938, s.1.

⁴¹⁰ **Ulus**, 29 Ekim 1938, s.6.

⁴¹¹ Mutlu Türkmen, **Beden Terbiyesi Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo-politik Temelleri** Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara, 2018, s. 69. Hakan Uzun, “Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanması”, **Karadeniz Araştırmaları**, C. 6, S. 24 (2010), s. 110. ; Turan Tanyer, **Mekteplilerin İdman Bayramı ve Samsun Posta Tarihi**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, (2010), s.16.

sporu kitlesel olgu haline getiren başlıca etken olmuştur. Savaş sırasında otoriteler, askerlerin becerilerini arttırmak ve onları boş zamanlarında zararlı alışkanlıklardan uzak tutmak amacıyla, beden terbiyesi ve sporu talim programı arasına katmışlardır. Askeri öğelerle iç içe geçen spor ve beden terbiyesi öğretisinin, gençlerde fiziksel ve ruhsal olgunlaşmaya ve mücadeleci bir karakter oluşturulacağına, bunun da savaşı kazanmanın tek yolu olduğuna inanılmıştır. Örneğin İtalyan faşizminin beden terbiyesi ve spora duyduğu yakın ilginin arkasında yatan temel faktörlerden birisi de “*mücadele ruhuna sahip*” bir gençlik yetiştirme arzusu olmuştur.⁴¹² Türkiye de ise II. Meşrutiyet döneminde, İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından ders programlarında değişiklikler yapılarak, “*Talim-i Askeri*”, “*Terbiye-i Bedeniye*” dersleri gibi çeşitli militer beden eğitimi ve militer oyunlarla ders programları süslenmiştir.⁴¹³ Ardından İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından gençleri seferber etmek için Genç Dernekleri, Güç ve Gürbüz Dernekleri gibi para-militer gençlik örgütleri kurulmuştur. Derneklerin nihai amacı ise, idman ve çeşitli oyunlar sayesinde bu idmanlara katılanların gelecekte çalışkan, iradeli ve verimli olacakları ileri sürülmüştür.⁴¹⁴ I. Dünya savaşının yaşandığı zor günlerde ise gençleri örgütleyip, seferber etmenin bir parçası olarak, 1916 (29 Nisan) yılından itibaren Selim Sırrı Tarcan Bey’in teşebbüsleriyle İdman Bayramı kutlamaları yapılmaya başlanmıştır.⁴¹⁵ İlk İdman Bayramını kutlamak için 29 Nisan günü Kadıköy İttihat ve Spor kulübünde talebeler arasında Jimnastik ve spor müsabakaları düzenlenmiştir.⁴¹⁶

1916-1917 yılına kadar çeşitli gösterilerle coşkulu bir şekilde kutlanan İdman Bayramı, büyük savaşın hızla devam etmesi ve 1918 yılının Mayıs ayında cepheden gelen kötü haberler nedeniyle sonraki yıllarda sadece İstanbul’da kutlanmış ve oldukça sönük geçmiştir.⁴¹⁷ 1920 yılında İstanbul’un işgali ile birlikte bu bayram Cumhuriyet’in ilanına kadar kutlanmamıştır.⁴¹⁸

Cumhuriyet rejimi ile birlikte spor bir zevk ve eğlence meselesi olmaktan uzaklaşıp herkesin millete karşı sorumluluk duygusu içinde yerine getirmesi gereken

⁴¹² Yiğit Akın, **Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet’te Beden Terbiyesi ve Spor**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s.s. 130-131.

⁴¹³ Mehmet Ö. Alkan, “En Doğru Bildiğimizden Kuşkulunmak-6: Osmanlı İdman Bayramından Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramına”, **Toplumsal Tarih**, S.211, (2011), s.s. 30-31.

⁴¹⁴ Akın, **a.g.e.**, s.136.

⁴¹⁵ Alkan, **a.g.m.**, s. 31.

⁴¹⁶ **Tedrisat Mecmuası**, 7 Mayıs 1332, s. 285.

⁴¹⁷ Tanyer, **a.g.e.**, s. 14.

⁴¹⁸ Alkan, **a.g.m.**, s. 34.

bir etkinlik olarak görülmeye başlanmıştı. Her bireyin sağlık, kuvvet, dayanıklılık gibi fikri ve bedensel özelliklerini geliştirmesi ve kendini kötü alışkanlıklardan koruması gerekliliği, içtimai bir zaruret haline dönüşmüştü.⁴¹⁹ İsmet İnönü, 1923 yılında beden terbiyesi ve spordan beklediği gayeleri şu şekilde dile getirmiştir:

*“ İdman Türk gençliği için pek çok faydaları olacak; gerek ordunun gerek bütün gençlerin sayesinde iyi bir sıhhat sahibi olarak, vatana ve memlekete kıymettar, hizmet edecekler ve idman gençleri mesavi-i ahlakiyeden kurtarmak için iyi bir amil olacaktır.”*⁴²⁰

Nihayetinde uzun süredir coşkulu bir şekilde kutlanamayan İdman Bayramı, 1928 yılının mart ayında alınan kararla Türkiye’deki bütün orta dereceli okulları kapsayacak bir şekilde kutlanmasına karar verilmişti. Alınan karar sonucu 10 Mayıs 1928 yılında Cumhuriyet döneminin ilk İdman Bayramı, Ankara’daki İstiklal Spor sahasında kutlanmıştı. Çok büyük bir zevk ve neşe içinde kutlanan İdman Bayramına on üç yaşından büyük olan altı yüz talebe katılmıştı. Şenliğe öncelikle kız lisesi öğrencileri tarafından yapılan beden hareketleri ile başlanmıştı. Ardından erkek lisesi talebeleri jimnastik hareketlerine başlamıştı. Şenlik başlarken sahneye teşrif buyuran Gazi Mustafa Kemal, otomobilinden inerek, yapılan gösterileri seyretmişti. Merasime Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, Ordu Müfettişi Ali Sait Paşa da bulunmuşlardı.⁴²¹ Öğrencilerin stadyumda hazır bulunan Afgan misafirler ve Gazi Mustafa Kemal şerefine “yaşa” diye haykırımları ile bayram son bulmuştu.⁴²² İdman Bayramı Ankara’dan sonra Türkiye’nin muhtelif şehirlerinde de kutlanmıştı.⁴²³ İdman Bayramı ismi daha sonra çeşitlenerek, “Jimnastik Şenlikleri” “Jimnastik Bayramı”, “Mektepliler Okul Bayramı”, “Okullar Bayramı”, “Spor Bayramı” gibi isimlerle anılmıştı.⁴²⁴

1935 yılına kadar gençlerin bayramı olan İdman Bayramı bu yıldan sonra 19 Mayıs günü ile birlikte anılmaya başlanmıştı.⁴²⁵ 19 Mayıs, Atatürk’ün yurdu kurtarmak için Samsun’a ayak bastığı günün yıl dönümüdür. Bu günün unutulmasını istemeyen Samsun halkı, 1926 da 19 Mayıs’ı “Gazi Günü” ilan ederek, kutlamalar

⁴¹⁹ Akın, a.g.e., s.s. 108-109.

⁴²⁰ Akın, a.g.e., s. 56.

⁴²¹ Hâkimiyet-i Milliye, 11 Mayıs 1928, s. 1.

⁴²² Vakit, 12 Mayıs 1928, s. 1.

⁴²³ Vakit, 11 Mayıs 1928, s. 1

⁴²⁴ Tanyer, a.g.e., s. 26.

⁴²⁵ Bolat, a.g.e., s. 43.

yapmışlardı. Bu kutlamalar 1935 yılına kadar sadece Samsun’da geleneksel mahalli bir gün olarak kutlanmıştı. 1927 yılında Gazi günü, hazırlanan program gereğince törenlere, fabrika ve demiryolu kuruluşlarının düdüklarını çalmasıyla başlanmıştı. Akşam ise belediyede bir şükran balosu, gece şehirde fener alayları düzenlenmişti. 1928 yılında, 19 Mayıs gösterileri için şehrin her tarafı baştanbasa bayraklar ve defne dallarıyla donatılmış, bütün daireler rengârenk süslenmiş, Halk Fırkası, belediye ve park önünde taklar inşa edilmişti. Tören, Gazi Paşa’nın karaya ayak bastıkları iskele hizasında, halkın katılımıyla başlamıştı. Bando eşliğinde ise geçit resmi yapılmıştı. Aynı gün Gazi Evi’nin açılışı töreni yapılmış ve burada günün anlam ve önemini anlatan konuşmalar yapılmıştı.⁴²⁶1930-1935 yılları arası kutlamalar benzer programlarla kutlanmıştı.⁴²⁷

19 Mayıs günü sadece Samsun halkı için değil, Gazi Mustafa Kemal Atatürk için de oldukça önemli bir gün olmuştu. Gazi Mustafa Kemal, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş sürecini anlattığı “*Nutuk*” adlı eserinde “*1919 senesi Mayısının 19. günü Samsun’a çıktım.*” cümlesiyle 19 Mayıs tarihini başlangıç tarihi olarak vermiş, ayrıca bu günün kendisinin doğum günü tarihi olarak kullanılmasını da kabul etmişti.⁴²⁸ Samsun halkının 19 Mayıs tarihin milli bayram olarak kutlamak istemesi, ayrıca Mustafa Kemal’in bu güne karşı duyduğu özel ilgi, bu günün milli bayramlarımız arasında yer almasını sağlamıştı.⁴²⁹

19 Mayısın milli bir spor günü olarak kutlanmasında ilk girişim Beşiktaş Jimnastik Kulübü tarafından gerçekleşmiştir. Kulüp, “*Atatürk Spor Günü*” nü organize etmek için Fenerbahçe ve Galatasaray Kulüpleri ile görüş birliğine varmış ve 24 Mayıs 1935 tarihinde “*Atatürk Günü*” adı altında tasarlanmıştı. 1935 yılında yapılan “*spor kongresinde*” ise bu günün tüm gençliğe mal edilmesi için “*19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı*” adıyla kutlanmasına karar verilmişti. Böylece “*19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı*” 1935 yılından itibaren kutlanmaya başlanmıştı.⁴³⁰

25 Mayıs 1935 tarihli Ulus gazetesinde, “*İstanbul’da Atatürk Spor Günü Eşsiz Bir Şekilde Kutlandı*” manşeti atılmıştı. Verilen habere göre, İstanbul gençliği

⁴²⁶ Dursun Ali Akbulut, “ Samsun’un Gazi Günü ya da 19 Mayıs Bayramı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, . C. 11, S. 33 (1995), s. 775-777.

⁴²⁷ Naziye Saralı, “19 Mayıs Milli Bayram Olarak Kabulü ve Atatürk Döneminde Yapılan 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlamaları”, **Türk Yurdu**, S. 388 (2019), s. 53.

⁴²⁸ Uzun, **a.g.m.**, s. 112.

⁴²⁹ Akbulut, **a.g.m.**, s.s. 777-778.

⁴³⁰ Bolat, **a.g.e.**, s s. 43-44.

bu günü, 18 spor kulübünün hazırladığı büyük bir törenle ve otuz bini aşkın bir kalabalık önünde kutlamıştı. Fener stadını dolduran bu otuz bini aşan insan seli önünde İstanbul'un sportmen gençliği, Atatürk'e ölünceye kadar onun yolundan ayrılmayacaklarına dair and içmişlerdi. Törene düzenli bir geçit alayı ile başlanmış ve ardından bayrak çekme töreni yapılmıştı. Güneş Kulübü Başkanı Cevad Abbas Güner, vermiş olduğu söylevde ise 19 Mayısın anlam ve önemini izah etmiş ve bu kalıcı esere karşı gençliğin ödevini anlatmıştı.⁴³¹ 1936 yılından itibaren jimnastik şenlikleri ülkenin dört bir yanında 19 Mayıs gününde kutlanmaya başlamıştı.⁴³² Mustafa Kemal Paşanın memleketi kurtarmak için Samsun'a ayak bastığı tarih olan 19 Mayıs gününün 17. Yıldönümü, bütün memlekette her yıldan daha geniş bir programla kutlanmıştı.⁴³³ 19 Mayıs gününe bırakılan Jimnastik şenlikleri İstanbul Taksim stadyumunda yapılmıştı. Başbakan İsmet İnönü, bakanlar ve generaller, jimnastik şenliğini görmeye gelenlerin arasındadır. Jimnastik şenliklerine katılan talebeler, Taksim Cumhuriyet Anıtının önüne kadar gelmişlerdi. Anıtın önüne her mektepten seçilen bir mümessil tarafından çelenkler bırakılmıştır. Bu sırada şehir bandosu İstiklal Marşını çalmıştı. Bayrak çekme merasiminin ardından geçit resmi yapılmıştır. Yirmi dakika süren resmigeçitten sonra kız ve erkek talebeleri tarafından jimnastik hareketleri yapılmış ve stadyumu dolduran binlerce seyirci tarafından şiddetle alkışlanmışlardır.⁴³⁴ Saat 14.00'te ise Taksim stadında Fenerbahçe-Galatasaray maçı, Bebekte yelken ve kürek yarışları gibi eğlenceler düzenlenmiştir.⁴³⁵

1937 yılında 19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı, yurdun her köşesinde büyük gösterilerle kutlanmıştır. 19 Mayıs 1937 tarihli Anadolu gazetesinde, "... Bugün, Gençliğin Bayramıdır-19 Mayıs, Türk milletinin Rönesans'ıdır ve O Gün İçinde Hasta Türkün Gençleşmesi Sembolü Vardır." başlığı altında 19 Mayıs tarihinin Atatürk'ün Samsun'a ayak basmasını ve milli mücadelenin ilk başlamasını göstermekle beraber, aynı zamanda büyük Türk kütlesinin hasta ve kefeni biçilmiş bir vaziyetten kurtarılıp ona maddi ve manevi genç karakterinin verilmesini ifade ettiği belirtilmiştir. Bu önemli tarihte memleketin her tarafında büyük bayramlar, spor şenlikleri ve toplantılar gerçekleşmişti.⁴³⁶ CHP Genel Sekreterliği 1937 yılı

⁴³¹ **Ulus**, 25 Mayıs 1935, s. s. 1-2.

⁴³² Saralı, **a.g.m.**, s. 54.

⁴³³ **Ulus**, 19 Mayıs 1936, s.1.

⁴³⁴ **Akşam**, 20 Mayıs 1936., s. 6.

⁴³⁵ **Akşam**, 19 Mayıs 1936, s.1.

⁴³⁶ **Anadolu**, 19 Mayıs 1937, s.1.

kutlamaları için bir genelge yayınlamıştı. Genelgede, bayramın tüm il, ilçe ve köylerde kutlanması ve milletin Atatürk'e saygılarını sunduğu telgrafların çekilmesi istenmişti.⁴³⁷ Bayram İstanbul, Ankara, İzmir başta olmak üzere memleketin her tarafında emsalsiz bir şekilde kutlanmıştı. İstanbul'da sabah saatlerinde Taksim, Fenerbahçe stadyumu ve spor yerleri önünde toplanan mektep talebeleri ve spor kulüpleri mensupları, kadın-erkek binlerce insan, beden hareketleri ve spor müsabakaları yapmışlardır. Gündüz başlayan bu tezahüratlar gece Beyoğlu, Üsküdar, Kadıköy Halkevlerinde gece yarısına kadar devam etmişti.⁴³⁸ İzmir'de ise şehrin her tarafı bayraklarla donatılmış, halk mekteplilerin hareketlerini izlemek üzere erkenden stadyumu doldurmuştu. Alsancak stadında üç bin talebenin yaptığı beden hareketleri heyecanla alkışlanmıştı.⁴³⁹ Ankara'da 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı parlak bir şekilde kutlanmıştı. Öğleden sonra İçişleri Bakanı B. Şükrü Kaya, Ankara stadyumunda 20 bin kişi önünde uzun bir nutuk söylemişti. Nutkunda gençlere seslenerek 19 Mayısın anlam ve önemini dile getiren Kaya, 19 Mayıs Bayramının sadece gençlerin değil, bütün Türk milletinin, kendi benliğine, kendi kuvvetine inanışının ve böylelikle tarihe yeniden doğuşun bayramı olduğunu dile getirmişti.⁴⁴⁰

1938 yılı 19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı, Ankara'da beklenenden daha büyük ve heyecanlı bir törenle kutlanmıştı. Stadyum normal olan seyirci miktarının iki mislinden fazlasıyla dolmuştu.⁴⁴¹ Bunun sebebi ise törene ilk defa Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün katılacak olmasıdır. Törene Atatürk katılmış olsa da bu bayram resmi ve milli bir bayram boyutuna henüz ulaşmamıştı.⁴⁴² İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, stadyumda bulunan on binlerce halk namına, Mustafa Kemal Atatürk'e sonsuz şükran ve tazim hislerini bildirerek, 19 Mayıs gününün Gençlik ve Spor Bayramı olarak kabul edilmesini ve törenin yapıldığı sahanın "*19 Mayıs Stadyumu*" olarak adlandırılmasını istemiştir.⁴⁴³ Bayramının 19. Yıl dönümünde Ankara'da zengin bir kutlama programı hazırlanmıştır. Stadyum ve Ankara'daki bütün caddeler süslenmiştir. Törene Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya, Maarif Vekili Saffet Arıkan, Erkânı Harbiye Reisi Mareşal Fevzi Çakmak ve Ankara'ya misafir olarak gelen Yugoslav Harbiye ve Bahriye Nazırı General Mariç gibi isimler katılmıştır. Ardından

⁴³⁷ Uzun, **a.g.m.**, s.117.

⁴³⁸ **Akşam**, 20 Mayıs 1937., s. 1.

⁴³⁹ **Anadolu**, 20 Mayıs 1937., s.1-5

⁴⁴⁰ **Ulus**, 20 Mayıs 1937., s. 4.

⁴⁴¹ **Ulus**, 20 Mayıs 1938, s.1.

⁴⁴² Saralı, **a.g.m.**, s. 54.

⁴⁴³ **Ulus**, 20 Mayıs 1938., s. 1.

geçit resmi yapılmış ve bando eşliğinde İstiklal Marşı söylenmişti.⁴⁴⁴ Merasimi takiben İçişleri Bakanı Şükrü Kaya sahaya gelerek radyo ile bütün memlekete yayılan bir nutuk söylemiştir : “...Sağlam ve gürbüz nesil Türkiye'nin mayasıdır. Ana vasfı ilim, kuvvet, güven, teşkilat ve disiplin olan spor için, bayram günü olarak azim ve kuvvetimizin tezahürüne, kuruluş ve kurtuluşumuza başlangıç olan bu günün kabul edilmesindeki derin mana işte bu münasebetten çıkar... Türk gücünün mahiyetini bütün dünya son yirmi senelik Atatürk tarihiyle yeniden anladı; anladı ki Atatürk'ün bu çocukları onun eserlerini mukaddes bir emanet olarak omuzlarında taşıyabilecek fikri ve bedeni gürbüzlüğü tekemmül ettirmeye çalışmaktadır...”⁴⁴⁵ Törenin ortalarına doğru ise büyük bir alkış eşliğinde Mustafa Kemal Atatürk, şeref tribününe gelerek gençlerin sergiledikleri idman tezahüratlarını izlemişti.⁴⁴⁶ 1938 yılı kutlamaları Mustafa Kemal Atatürk'ün ulusal anlamda doğrudan katıldığı son bayram olmuştu. Sonrasında yapılan 30 Ağustos ve 29 Ekim Bayramlarına katılamamıştı.⁴⁴⁷

2.4. 30 Ağustos Zafer Bayramı

Milli Mücadelenin son safhası olan 30 Ağustos Başkomutanlık Meydan Muharebesi Tarihimizin en önemli dönüm noktalarından birisi olmuştu. 26 Ağustos 1922 sabahı saat 5.30'de Kocatepe Topçu ateşi ile başlayan “Büyük Taarruz” un sonucu olan 30 Ağustos'ta, düşman birlikleri Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat idare ettiği “Dumlupınar Meydan Muharebesi” Yunan ordusu yok edilerek, büyük bir zafer kazanılmıştı. 30 Ağustos Atatürk'ün deyişiyle “ Her safhası düşünülmüş, ihzar, idare ve zaferle intaç edilmiş olan bir hareket, Türk ordusunun Türk zabitan ve kumanda heyetinin, yüksek kudret ve kahramanlığını tarihte bir daha tespit eden muazzam bir eserdir.”⁴⁴⁸

30 Ağustos zaferinden sonra 9 Eylül günü İzmir 18 Eylül itibariyle ve bütün Batı Anadolu düşman istilasından kurtulmuş ve böylece bağımsızlığın, Cumhuriyetin, siyasi ve sosyal devrimlerin ve ulus olarak Türk varlığının temelleri

⁴⁴⁴ **Akşam**, 20 Mayıs 1938, s.4.

⁴⁴⁵ **Ulus**, 19 Mayıs 1938, s.4.

⁴⁴⁶ **Akşam**, 20 Mayıs 1938, s.4.

⁴⁴⁷ Uzun, **a.g.m.**, s. 124.

⁴⁴⁸ İsmet Giritli, “Zafer Bayramı ve Ötesi”, **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1963, s.5; Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, Hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2019, s. 482.

Dumlupınar'da atılmıştı.⁴⁴⁹ Gazi Mustafa Kemal zaferin ardından, Afyonkarahisar ve Dumlupınar Meydan Muharebelerinde üstün hizmetleri görülen komutanların terfi ettirilmelerini isteyince TBMM, Erkan-ı Harbiye Umumiye Vekili Fevzi Paşa'ya Müşirlik, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'ya Feriklik rütbesi verilmiştir.⁴⁵⁰ Büyük zaferden iki yıl sonra 30 Ağustos günü, 1924 yılında Gazi Mustafa Kemal'in katılımıyla Dumlupınar'da büyük zafer için ilk kutlama yapılmıştı.⁴⁵¹ 1924 yılında yapılacak ilk kutlamanın savaşın gerçekleştiği yer olan Dumlupınar Çal Köyü civarında yapılacağı ve büyük bir merasimle kutlanacağı gazetelerde duyurulmuştu. Merasim için yapılacak programı Erkânı Harbiye Umumiye reisi Fevzi Paşa, Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşa ve Maarif Vekili Vasıf Bey birlikte hazırlamış ve Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştı. Dumlupınar Çal köyünde yapılacak olan törene İstanbul'dan, İzmir'den, Konya'dan bu merasime iştirak edenlere mahsus olmak üzere hususi trenler hareket etmişti.⁴⁵² Devlet erkânını götürecek vagonlar ise, kırmızılı yeşilli bayraklar ve defne dallarıyla süslenmişti.⁴⁵³ 18 Ağustos 1924 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde tören programı yayınlanarak halka duyurulmuştu. Tören, Fevzi Çakmak'ın açılış konuşması ile başlar daha sonra sırasıyla Meçhul Asker Abidesi ve heykelinin temel atma töreni ve protokol konuşmaları yapılır. Ardından Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal etkili bir konuşma yapar ve tören resmigeçit ile son bulur.⁴⁵⁴ Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal konuşmasında, 30 Ağustos zaferinin Türk tarihinin en önemli dönüm noktası olduğunu ve yeni Türk devletinin temelini burada sağlamlaştırıldığını belirtmişti. Bundan sonraki asıl hedefin ise bütün dünyada tam anlamıyla çağdaş bir sosyal toplum olacağı, etkili bir şekilde vurgulamıştı.⁴⁵⁵

1924 yılında 30 Ağustos Zafer Gününü anmak için kutlanan tören 1 Nisan 1926 yılında çıkarılan kanun ile her yıl dönümünde bu gününün Cumhuriyet, ordu ve donanmasının Zafer Bayramı olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca her yıl dönümünde bu günün kara, deniz ve hava kuvvetleri tarafından kutlanacağı ve Müdafaa-i Milliye Vekâletinin tanzim edeceği programa göre, Dumlupınar'da ayrıca askeri merasim

⁴⁴⁹ **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1963, s.6.

⁴⁵⁰ Demo Ahmet Aslan, "Cumhuriyet'in Törensiz Meşrutiyeti: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi**, Ankara 2011, s. 111.

⁴⁵¹ Sayılır, **a.g.m.**, s.s. 96-100.

⁴⁵² **Hâkimiyet-i Milliye**, 12 Ağustos 1340, s. 1.

⁴⁵³ **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1340, s.1.

⁴⁵⁴ **Hâkimiyet-i Milliye**, 18 Ağustos 1340, s.1.

⁴⁵⁵ Sayılır, **a.g.m.**, s. s., 111-113.

icra edileceği ve bütün dairelerin, mektepler de dâhil olmak üzere tatil edileceği kararına varılmıştı.⁴⁵⁶ 1926 yılında 30 Ağustos Zafer Bayramı milli bayram ilan edilmesi ile birlikte memleketin her tarafında Ankara ve İstanbul başta olmak üzere tezahüratlarla kutlanmıştır. 30 Ağustos günü aynı zamanda Türk Tayyare Cemiyeti⁴⁵⁷ tarafından Bakanlar Kurulunun 25 Ağustos 1926 tarihli kararnamesi ile “*Zafer ve Tayyare Bayramı*” olarak kutlanmaya başlanmıştı.⁴⁵⁸ Cemiyetin amacı ise Türkiye’de havacılığın askeri, iktisadi, siyasi ve sosyal önemini tanıtmak, havacılığa gerekli insan ve malzemeyi sağlamaktı. Bu faaliyetlere uygun ortam ise Tayyare Bayramında düzenlenecek etkinliklerle sağlanacaktı. Bayramda düzenlenecek olan etkinliklerle halktan yardım toplanmaya çalışılacak ve bu şekilde amaca uygun ortam sağlanmaya olacaktı.⁴⁵⁹

1927-1928 yıllarında Zafer ve Tayyare Bayramı birlikte neşe ve sevinç içerisinde kutlanmıştı. Sabah saatlerinde başlayacak resmigeçit için Taksim Talimhane Meydanı önünde tribün inşa edilmişti. Resmigeçidin ardından resmikabule başlanmıştı. Tebrikata askeri ve mülki devlet adamları katılmıştı. Ardından nutuklar verilmişti.⁴⁶⁰ Gece ise Tayyare Cemiyeti, şehrin her tarafında umumi müsamereler tertip etmişti. Halk Müsamerelere Tayyare Cemiyetinin 50 kuruluşluk müsamere makbuzları ile iştirak etmişti. Müsamerelerde dans, orkestra, ince saz ve atış eğlenceleri gibi çeşitli eğlenceler düzenlenmiştir. Esnaf ise bayram tebriki için o güne ait olan kazançlarını Tayyare Cemiyetine bağışlamışlardı.⁴⁶¹

1932 yılı Başkumandanlık zaferinin onuncu yıl dönümü olması dolayısıyla, 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı her zamankinden daha parlak bir şekilde kutlanmıştı. Günler öncesinden başlayan bayram hazırlıkları için Ankara Halkevinin girişimleriyle, 35 kişilik bir “*30 Ağustos Milli Zaferini Tes’it Komitesi*”

⁴⁵⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, C. 24, Devre. 2, 1 Nisan 1926, s. 7.

⁴⁵⁷ Demo Ahmet Aslan, “Tayyare Cemiyeti’nin Propaganda Faaliyetleri ve Tayyare Bayramları”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.14, S. 3 (2014), s.141. ; Türk Tayyare Cemiyeti uçak sanayisinde dev adımlar atılıp hava sahası güvenliğinin öneminin arttığı iki savaş arası dönemde (16 Şubat 1925) kurulmuştur. Cemiyet Cumhurbaşkanı Atatürk’ün himayesinde, İsmet İnönü’nün fâhri başkanlığında yürütülmüştür. Cemiyetin kurucu başkanı ise Atatürk’ün eski yaveri, Bolu Mebusu Cevat Abbas Güler dir.

⁴⁵⁸ “Sinan Meydan”, <https://www.sozcu.com.tr/2019/yazarlar/sinan-meydan/unutturulan-tayyare-bayrami-5311470/> (Erişim: 02.05.2021) .

⁴⁵⁹ Aslan, **Tayyare Cem...**, s. 142.

⁴⁶⁰ **Cumhuriyet**, 31 Ağustos 1927, s.

⁴⁶¹ **Cumhuriyet**, 29 Ağustos 1927, s. 3.

oluşturulmuştu.⁴⁶² Komite büyük zaferin onuncu yıldönümünün yüksek ehemmiyetini bildiren büyük küçük 14 bin afiş bastırılmıştı. Bunlar evlere dağıtılmış ve şehrin bütün sokaklarına astırılmıştı.⁴⁶³ Ankara’da sabah saatlerinde Büyük Millet Meclisi altındaki sahada büyük bir resmigeçit ile bayram merasimine başlanmıştı.⁴⁶⁴ Öğleden sonra ise Tayyare Meydanında Ankara’nın ikinci tayyaresiyle Kızılcahamam tayyaresinin ad konma merasimi büyük bir kalabalık huzurunda yapılmıştır. Bundan sonra tayyareler şehrin üzerinde dolaşmışlar ve beyannameler atmışlardır.⁴⁶⁵ İstanbul’da ise bayram, kolordu kumandanlığındaki tebrikat merasimi ile başlamıştı. Tebrikattan sonra Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa tarafından askeri teftiş yapılmıştı. Teftiş esnasında tayyareler de Beyazıt Meydanının üstünde akrobatik hareketlerle uçarak, merasime iştirak etmişlerdi. Ardından ordu namına en kıdemsiz zabıt tarafından Zafer Gününü tes’it eden bir nutuk söylenmişti. Nutuktan sonra resmigeçide başlanmıştı.⁴⁶⁶ Sırası ile Kumandanlar, Harbiyeliler ve mektepliler sert yürüyüşleri ile alkışlar arasında kumandanları selamlamışlardı. Ardından İstanbul halkının verdiği yardımlarla alınan iki tayyareye ad konma merasimi yapılmıştı. İstanbul’un her tarafı bayraklarla donanmış ve her tarafta fener alayları tertip edilmişti. Cumhuriyet Halk Fırkası merkezlerinde eğlenceler tertip edilmiş ve şehir bandosu Taksimde abide önünde gece geç vakitlere kadar çalmıştı. Halk ise sabaha kadar neşe içinde vakit geçirmişti.⁴⁶⁷ Gazetelerde ise 30 Ağustos tarihinin öneminden bahsedilerek Gazi Mustafa Kemal ve Türk ordusuna sonsuz minnet duyguları iletilmişti.

1933-1934 yıllarında Zafer ve Tayyare Bayramının yıldönümü yine bütün memlekette şenlikler yapılarak geniş bir program dâhilinde kutlanmıştı. Basında genel olarak Başkumandanlık Muharebesinin önemi anlatılarak bu büyük zaferin nasıl kazanıldığına yönelik bilgiler, Gazi Mustafa Kemal’in tarihi nutkundan parçalara yer verilerek anlatılmıştı. Ankara’da ise yapılan merasimde önemli isimler tarafından nutuklar verilmiştir. Sadri Ertem vermiş olduğu nutkunda “ *Biz Türkler varlığımızı bugünde edindik, tutsak zincirlerini bugün kırdık. Güçlü Cumhuriyet bugün doğdu. 30 Ağustosuna kara günleri Türk tarihinden sildiren milli bayram olarak*

⁴⁶² Aslan, *Cumhuriyet’in Tör...*, s. 119.

⁴⁶³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1932, s.1.

⁴⁶⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1932, s. 1

⁴⁶⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1932, s.1.

⁴⁶⁶ *Vakit*, 31 Ağustos 1932, s. 5.

⁴⁶⁷ *Akşam*, 31 Ağustos 1932, s.1.

kutluyoruz Milli savaş tarihine göz gezdirecek olursak, bugünün nice zorlukla kazanıldığını görürüz. Bugün olmasaydı biz olmazdık. Biz Türkler varlığımızı ancak bugünde edindik. Tutsak zincirlerimizi bugün kırdık. Güçlü Türkiye Cumhuriyeti bugün doğdu” diyerek bu bayramın önemini vurgulamıştır.⁴⁶⁸ En kıdemsiz zabıt ise nutkunda Gaziye şu şekilde seslenmiştir : *“Sevgili Gazi! En kıdemsiz zabıt burada Türk milletinin en büyüğüne duyduğu şükranı sundu: Bu zafer ve sulh güneşinin altında kalbim sevginle dolu tekrar ediyorum: bütün savaşında hayat yollarının sonuna kadar yanındayız, beraberiz. Bunu bir daha işit Ulu Gazi. İstiklal Savaşında vazife uğrunda malul ve şehit düşen kahramanlarımıza, da yürekten saygılar ve minnetler...”* 30 Ağustos Zafer Bayramı aynı zamanda Tayyare Bayramıdır. Türk Tayyare Cemiyeti Reisi Rize Mebusu Fuat Bey, bayram münasebetiyle Anadolu Ajansıya görüşerek bir beyanatta bulunmuştur. Rıza Bey Beyanatında : *“ ... Büyük Türk milleti bu sene kahraman ordusuna 36 tayyare hediye etti. Cemiyet, ileriye gören cömert milletinin kıymetli yardımlarıyla tayyareciliğimizi ileri götürmek ve bunun gibi, halkın mal ve canını hava tehlikesine karşı korumak işlerinde mutlak bir muvaffakiyete erişeceğine kanidir... Türk Tayyare Cemiyeti bugüne kadar on bir tayyare mühendisi ile 172 tayyare makinisti yetiştirmiş ve on makinisti de Avrupa’da okutmuştur... Memleket içinde tayyare yapmak ve bunun içinde tayyare yapacak insanları çoğaltma lazım geldiğini güzelce takdir eden cemiyet, havacılığımızın sulhte ve harpte emniyetle yaşayabilmesi için, gençler arasında havacılık sevgisi yaratmayı da bir zaruret vazifesi saymaktadır... Mekteplerde açılan tayyare derneklerinden, halkı ve gençliği aydınlatmak ve yetiştirmek yolunda cemiyetin yaptığı neşriyat ve teşebbüslerden faydalı neticeler alındığını görüyoruz... Tayyarecilik artık milli varlık ve devlet remzi olmuştur...”* diyerek Türk Tayyareciliğinin umut verici gidişatından bahsetmiştir.⁴⁶⁹

1938 yılı Zafer ve Tayyare Bayramı bütün memlekette halkın yoğun ilgisi ve tezahüratlarıyla karşılanmıştı. İstanbul’da Beyazıt Meydanında yapılacak olan resmigeçide Başvekil Celal Bayar yanlarında Milli Müdafaa Vekili Kazım Özalp ve Adliye Vekili Şükrü Saraçoğlu da katılmışlardı. Halkın şiddetli alkışları eşliğinde karşılanan vekiller resmigeçit için yapılan tribünde yerlerini almışlardı. Resmigeçit töreni meydanları ve tribünleri erkenden dolduran coşkulu ve büyük bir kalabalık

⁴⁶⁸ **Hâkimiyet-i Milliye**, 31 Ağustos 1933, s. 4.

⁴⁶⁹ **Hâkimiyet-i Milliye**, 30 Ağustos 1933, s. 3.

eşliğinde başlamıştı. Resmigeçit askeri liseliler ile başlamış, ardından tam teçhizatlı piyade, süvari ve topçu birliklerinin geçişiyle devam etmişti. Geçit sırasında bayramı tesit için tayyareler de uçuş yapmıştı. Resmigeçidin tamamlanmasıyla birlikte Taksim Meydanına gelen kıtalar ve mektepliler Taksim Abidesi önünde yerlerini aldıktan sonra abideye merasim eşliğinde birçok çelenk konulmuştur. Kutlama merasimi Selimiye Kışlasında atılan 21 pare top ile son bulmuştur. Zafer Bayramı şerefine Kız Kulesi, Sarayburnu, Galata Köprüsü resmi ve hususi müesseseler elektrik ampulleriyle tenvir edilmişti. Gece ise Anadolu ve Rumeli yakalarında fener alayı yapılmıştı.⁴⁷⁰ Bayram Ankara ve Dumlupınar'da da büyük bir merasimle kutlanmıştır. Ankara'da sabah saatlerinde Genelkurmay Başkanlığında ordu adına resmikabul ve hipodromda askeri tören yapılmıştır. Törene tümen bandosu tarafından çalınan İstiklal Marşı ile başlanmış, garnizonun en genç subayı tarafından Cumhuriyet Halk Partisi ve Hava Kurumu namına nutuklar söylenmiş ve merasim geçidi yapıldıktan sonra hipodromdaki törene son verilmişti.⁴⁷¹ Törenden sonra Ulus Meydanına gelen genç subaylar, Atatürk anıtına büyük bir çelenk koymuşlardır. Ardından 1050 genç subaya diploma dağıtımı ve ant içme törenleri yapılmıştı.⁴⁷²

30 Ağustos Zafer Bayramı günümüze kadar önemini koruyup kutlanmış olsa da Tayyare Bayramı unutulmuştur.

3. Dini Bayramlar: Ramazan ve Kurban Bayramı (1924-1938)

Türkiye'nin bağımsızlığını onaylayan Lozan Antlaşması'nın, 1923 yılında imzalanmasından kısa bir süre sonra Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından Türkiye Cumhuriyeti için İnkılaplar yapılmıştır: 13 Ekim 1923'te Ankara başkent olmasından kısa bir süre sonra Cumhuriyet ilan edilmiş ve 1922 yılında saltanatın kaldırılmasından sonra halifelik de kaldırılmıştır. Yeni rejim ile birlikte yaşanan siyasal değişimler, dini günler ve bayramlar üzerinde değişimlere de neden olmuştur. Eski Osmanlı başkentinin dini günler ve bayramlarda sahne olduğu büyük şaşalı törenler yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. Bayram kutlamaları birkaç yıl daha, şatafatsız bir şekilde başkent Ankara'da düzenlenen törenlerle yapılmıştı. Gazetelerde ise muayede merasimleri için yapılan haberler kısa bir yazıyla

⁴⁷⁰ **Akşam**, 31 Ağustos 1938, s.13.

⁴⁷¹ **Akşam**, 31 Ağustos 1938, s.8.

⁴⁷² **Ulus**, 31 Ağustos 1938, s.1.

haberleştirilmeye başlanmıştı.⁴⁷³ İslamcı gazetelerden olan Sebilürreşad dergisinin 15 Mayıs 1924 tarihli sayısında, Cumhuriyet gazetesinin ilk nüshasında yer alan bayram kutlamaları hakkındaki bir yazıya şöyle yer verilmiştir : “ *Demokraside bayramın tesidi şeklinde iki gülünç safha vardır: Birincisi demokrat bir hükümet dinle alakadar addedilmemek lazım geldiği için dini bayramları merasimle tesit edemez. Dini devletten ayırmak demek, devletin dinle alakasını kesmek demektir. Bunu sadece maarifte yapmak dini devletten ayırmak için kâfi değildir. Devlet hayatının her safhasını dinin tesirinden azade bulundurmak zaruriyetini idrak etmedikçe (cumhuriyet) manasını anlamadığımızı hükmedilebilir... Biz de hükümetin bayramlarda merasim yapması teokrasi devrinin bir yadigârıdır. Teokratik bir hükümette hükümdar ve onun hükümeti aynı zamanda dinin de mümessili ve amiri olduğu için, hükümetin dini bayramı tesit etmesi zorunlu idi. Fakat biz hükümetle milleti birbirinden ayırmayı öğrenemedik. Bayramı millete değil, hükümete gelen mukaddes bir gün gibi telakki etmekten hala kurtulamadık. İşte bu eski zihniyetin telakkisi biz de dini veya milli bayramlarda resmi merasiminde ananevi bir şekilde intihac etmiştir. Fakat demokrasi denilen bu Cumhuriyet devrinde artık bu gülünç şeylere nihayet vermek lazımdır... Millet gibi hükümetin de bayramı mukaddes bir gün telakki etmekten kurtulması için evvela (okunamadı) devletin dini din İslam olduğu ve kuvve-i icraya ve teşriyyeye haiz olan meclisin ahkâm-ı şer’iyyeye tenfiz ile mükellef bulunduğu maddeleri Kanun-i Esasiden kaldırmak icap eder... ”⁴⁷⁴*

Nitekim 1926 yılından itibaren Osmanlı geleneğinden kopmalar başlamış ve kısa süre içerisinde dini merasimler yapılmamaya başlanmıştı.⁴⁷⁵ 1928 yılıyla birlikte ise, “devletin dini İslam’dır” ifadesi 1924 Anayasasında yapılan değişikliklerle kaldırılmıştı.

Türk Kurtuluş Savaşının son bulması ile birlikte 1924 yılı Ramazan ve Kurban Bayramları, kurtarılmış ve düşmandan temizlenmiş bir şekilde kutlanmaya başlanmıştı. 7 Mayıs 1924 tarihli Cumhuriyet gazetesinde “*İstanbul’da ilk Cumhuriyet bayramı şetaret içinde geçti*” ifadesiyle bugün bayramın hakiki bir bayram olduğu, senelerden beri matem ve esaret içinde yaşayan İstanbul’a bu sene hakiki manada ilk defa gelen bayramın şehrin her tarafında tezahürat ile karşılandığı

⁴⁷³ François Georgeon, **Osmanlıdan Cumhuriyete İstanbul’da Ramazan**, Çev. Alp Tümertekin, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,2018, s.s. 164-165.

⁴⁷⁴ “Bayram ve Hükümet”, **Sebilürreşad**, 15 Mayıs 1340, S.24, C. 600., s.s. 31-32.

⁴⁷⁵ François Georgeon, **a.g.e.**, s. 165.

belirtildi. ⁴⁷⁶ 13 Temmuz 1924 tarihli Anadolu’da Yenigün gazetesinde ise, “Cumhuriyetin saadet ve refah güneşi içinde doğan Kurban Bayramı” başlığı altında büyük bir inkılap ve zafer yaratıldığı, sulh içinde gelen bayram gününde genç Cumhuriyetin, yoksulların yüzlerinde bahtiyarlık, topraklarımızda taze ve kudretli bolluk getirdiği ifadelerine yer verilmişti. ⁴⁷⁷

1924 yılı Ramazan Bayramının birinci günü, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal bayram namazını Hacı Bayram Camisinde kılmıştır. Sabahtan itibaren geçiş güzergâhında süvari kıtasının çiftler atlıları ile Hacı Bayram Caddesinde Riyaset-i Cumhur ve meclis bandoları mevki almaya başlamıştır. Gazi, sabah namazını kıldıktan sonra vaaz esnasında camiye teşrif etmiştir. Her iki bando tarafından selam havası çalındığı gibi, muhafız bölükleri tarafından da resmi selam ifa edilmişti. Namazdan sonra Gazi Paşa, yanındaki heyet ile birlikte caminin dış kapısına gelerek kapıdan kendisini bekleyen otomobile binmek istemeyerek güzergâhtaki askerin önünden yaya olarak yürümüştü. Askeri selamlayan Gazi Mustafa Kemal daha sonra otomobiline binerek köşküne geçmiştir. Bayramlaşma merasimi Cumhurbaşkanı’nın Çankaya’daki köşkünde gerçekleşmiştir. Merasim esnasında Zeki Beyin riyasetindeki Riyaset-i Cumhur Bاندosu güzel ve hoş parçalar çalmıştı. Sefirlerin tebriklerini ise bayramın birinci günü olduktan sonra Gazi Mustafa Kemal ve Latife Hanımefendi birlikte kabul buyurmuşlardı. ⁴⁷⁸ Merasimden sonra halk arasında Reisi Cumhur hazretlerinin hizmetkârlarından birçok kişi tebrike iştirak etmişlerdi. Bu arada üç işçi murahhas da bulunuyordu. Gazi, işçi temsilcilerine iltifat ederek selamlarının tebliğ edilmesini söylemiş ve işçi hasta sandığına yüz lira hediye etmişti. işçi arasında bu iltifat ve hediye büyük bir sevinç ile karşılanmıştı. ⁴⁷⁹

Ramazan Bayramı halk arasında da sevinçli tezahüratlarla karşılanmıştır. Al bayrakların süslediği caddeler; gezmeye giden, eğlenmeye çıkan kadın, erkek ve çocuklarla dolmuştu. ⁴⁸⁰ 7 Mayıs 1924 tarihli Cumhuriyet gazetesinde, İstanbul’un kenar semtlerinde bayram otuz sene evvel nasılsa şimdi yine öyle olduğu, çocukların çoğunun neşesiz ve parasız oldukları, bayramdan ziyade mecburi bir eğlenceye iştirak etmişe benzedikleri ifade edilmişti. ⁴⁸¹

⁴⁷⁶ Cumhuriyet, 7 Mayıs 1340, s.3

⁴⁷⁷ Anadolu’da Yeni Gün, 13 Temmuz 1340, s.1.

⁴⁷⁸ Anadolu’da Yeni Gün, 8 Mayıs 1340, s. 1.

⁴⁷⁹ Hâkimiyet-i Milliye, 8 Mayıs 1340, s. 2.

⁴⁸⁰ Cumhuriyet, 7 Mayıs 1340, s.3.

⁴⁸¹ Cumhuriyet, 7 Mayıs 1340, s. 3.

Ati gazetesinin 17 Temmuz 1924 tarihli nüshasında yer alan habere göre, İstanbul'da Kurban Bayramı oldukça neşesiz geçirmişti. Şehrin Türk Müslüman tabakası, fakir olduğundan kurban kesememiş ve parasızlık nedeniyle de herkes yeterince eğlenememişti. Hali vakti iyi olanlar ise adalara, boğaz içine ve Florya'ya giderek bayram günlerini geçirmişlerdi.⁴⁸² Tanin gazetesinin 12 Temmuz 1924 tarihli nüshasında “*İstanbul'da Bayram Hazırlığı*” başlığı altında, bayramın sessiz sedasız geldiği ve bayram için yapılan alışverişin, geçen bayramlara nispeten düştüğü belirtilerek, bayramın genel manzarası şu sözlerle ifade edilmiştir : “ ... *Bayram geliyor. Her sene bayramdan on beş gün evvel Beyoğlu ve İstanbul tarafında mağazalar hınca hınç dolardı... Ellerinde renk renk ufaklı büyüklü paketler taşıyan insanlar mağazaların camekânları önünde dolaşır dururdu. Fakat bu sene Kurban Bayramı, İstanbul'un gördüğü bayramların en fakiri, en öksüzü denilebilir. Mağazalar boştu; sokaklar da geçen senelere kıyasla pek az bir kalabalık vardı. İlk nazarda göze çarpan bu hal, muhtelif tüccar ve zanaatkârlarla görüşünce daha bariz bir şekilde tezahür etmektedir. Filhakika hangi ticarethane ve mağazayı görseniz, halkın rağbetsizliğinden şikâyet olunur... Kurban alışverişi bu sene pek azdır. Beyazıt'ta üç sürüden, bir günde alınan koyun miktarı otuzu geçmemiştir. Fatih'te bir koyun sürüsü akşama kadar beklemiş, birinin koyunu bile satılmamıştır. Bunun üzerine çoban sürüsünü bir kenara çekerek uyumaktan başka çare kalmamıştır...*”

483

Kurban Bayramı olması nedeniyle arife günü ikinci ezanında İstanbul'un muhtelif noktalarında toplar atılmış, Dolmabahçe önündeki Şirket-i Hayriye, Seyrisefain, Haliç vapurları ve yangın kuleleri bayraklarla donatılmıştı.⁴⁸⁴ Ankara'da bayram namazı yine Hacı Bayram Camisinde kılınmıştır. Meclisin önünden Hacı Bayrama kadar olan geniş cadde, Gazinin yolunu gözleyen kalabalık halk kitlesi tarafından doldurulmuştu.⁴⁸⁵ İstanbul'da yapılan resmi muayede ise, sabah saatlerinde gerçekleşmişti. Muayede merasiminde tebrikler Vali Raşit Bey tarafından Vilayet dairesinde kabul edilmişti.⁴⁸⁶ Muayede merasimine şehirde bulunan mebuslar, vekiller, Halk Fırkası erkânı gibi birçok zevat iştirak etmişti. Tebrikata gelen Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa ise İstiklal Marşıyla

⁴⁸² **Ati**, 17 Temmuz 1340, s. 3.

⁴⁸³ **Tanin**, 12 Temmuz 1340, s.1.

⁴⁸⁴ **İkdam**, 13 Temmuz 1340, s. 2.

⁴⁸⁵ **Cumhuriyet**, 17 Temmuz 1340, s. 1.

⁴⁸⁶ **Hilal-i Ahmer**, 13 Temmuz 1340, s.1.

karşılanmıştı. Tebrike gelenler için vilayet salonunda mükellef bir büfe hazırlanmıştı. Vilayet dairesindeki tebrik merasiminin hitamından sonra bayram tebrikleri kumandanlıkta da devam etmişti. Şükrü Naili Paşa burada Erkan-ı Harbiye ve zabitanın bayram tebriklerini kabul etmişti. İade-i ziyaret yapan Vali Raşit Bey ise aynı şekilde İstiklal Marşıyla Karşılanmış ve Şükrü Naili Paşaya tebriklerini sunmuştur. Şükrü Naili Paşa, buradan ayrıldıktan sonra bayram tebriki merasimi için Fatih Belediyesine gitmiştir. Tebrikatın hitamından sonra belediye salonunda çay ziyafeti verilmiş ve merasime nihayet verilmiştir.⁴⁸⁷

1925 yılı Ramazan ve Kurban Bayramları Doğu Anadolu'da yönetime karşı girişilen Şeyh Said İsyanından sonraya denk gelir. Yönetim bu isyanı dini yobazlık ve gericilik hareketi olarak sayar.⁴⁸⁸ Ramazan Bayramı münasebetiyle Gazi Mustafa Kemal, büyük bir irtica hareketinin bastırıldığını vurgulayarak, tüm Türk halkının Ramazan Bayramını şu sözlerle kutlar: “ *Ramazan Bayramını aziz vatandaşlarıma hararet ve muhabbet ile tebrik ederim. Bugünlerde Cumhuriyet, şanlı ordusunun kahramanlığı ve bütün evlad-ı vatanın muzaheret ve muaveneti ile büyük bir irtica tehlikesini bastırmiş olmakla bir defa daha parlak bir muzafferiyet ihraz etmiştir. Bu suretle Türklerin aile-i beynelmilelde en temiz ve en yeni medeniyet ile cidden şayan-ı itibar ve şayan-ı hürmet bir mevcudiyet olduğunu bir daha ispat etmiş bulunuyoruz. Şüphesiz ki Cumhuriyet düşmanlarına karşı milletimizde bu basiret mevcut oldukça iktisadi ve medeni inkişafımız feyizli neticelerini neşir ve tevzi edecektir. Aziz vatandaşları ve bu anda Cumhuriyeti silah elinde, düşman karşısında müdafaa eden evlatlarımızı tekrar tebrik ve cümlemize muvaffakiyet ve saadet temenni ederim...* ”⁴⁸⁹ Bu seneki Ramazan Bayramı Meclisin açılışının yıl dönümü olan 23 Nisan tarihi ile aynı günlere denk gelmiştir. Vakit gazetesinin “*Bir Günde İki Bayram*” başlıklı yazısında bu durumun çoğu kişiyi sevindirmediği şu sözlerle ifade edilmiştir : “ *Bu sene Ramazan ansızın baskın şeklinde gelmişti. Ramazan Bayramı da öyle oldu... Milli bayram ile dini bayram birbirine karıştı. İki bayram birbirine karışınca bittabi tebrikler de birbirine karıştı. Bayram çifte olunca tebrikler de çifte oldu. Bayram demek sevinç ve sürur demektir. Onun için hem milli, hem dini bayram herkese tabii bir sevinç verir... Bu nokta-i nazardan bakınca iki bayramın bir araya gelmesinde herkesin sevinmesi gerekir, değil mi? Hâlbuki öyle olmadı. Bayramın çift*

⁴⁸⁷ Hilal-i Ahmer, 13 Temmuz 1340, s.1.

⁴⁸⁸ Georgeon, a.g.e., s. 169.

⁴⁸⁹ İkdâm, 27 Nisan 1341, s. 1.

olması pek çok kimseleri hiçte sevindirmedi. Bayramlar teker teker gelseydi, herkes daha ziyade memnun olacaktı. Çünkü tatil günleri bir gün fazla sürecekti... Herkes bu sene bir gün fazla bayram yapmak için daha evvelden hazırlanmıştı. Tatil esnasında eğlenceleri, ziyaretleri için ona göre program yapmıştı. Bayram bir gün evvel gelince bittabi bütün hazırlanmalar, programlar altüst oldu... ”⁴⁹⁰

1924 yılına kadar resmi kutlama için yapılan bayram tebrikleri Hacı Bayram Camisinde bayram namazı kılındıktan sonra, Çankaya'daki Cumhurbaşkanlığı Köşk'ünde yapılmıştı. 1925 yılından itibaren ise tebrik merasimi Mecliste “*hususî mahiyette*” yapılmaya başlanmıştır.⁴⁹¹ Bu suretle, 1925 yılı Kurban Bayramı, vilayette resmi ve hususî olmak üzere hiçbir surette merasim icra edilmeyeceği bildirilmişti.⁴⁹² Reisicumhur, Kurban Bayramının birinci günü Meclisin merasim salonunda bayram tebriklerini kabul etmiştir. Alay heyeti vekili azası ve Mebusan-ı Kiram tarafından tebrikatlar gerçekleştirildikten sonra salonda samimî surette hasbihallerde bulunmuşlardır. Çankaya Köşk'ünde ise Latife Hanımefendi, pek çok hürmetkârlarını kabul etmiştir. Bayramın dört günü de gerek vekiller gerek halk arasında samimî ziyaretler vuku bulmuş ve bayram neşeli bir surette geçmiştir.⁴⁹³

Kurban Bayramının birinci günü hava oldukça yağmurlu geçmesine rağmen halk bayram yerlerini terk etmemiştir. Türk halkının bayramını tebrik eden Türk Tayyare Cemiyeti, saat ondan itibaren İstanbul afakında şehri selamlayarak, bayram tebrikini havaya rengârenk kâğıtlar atarak kutlamıştır. Kâğıtta şunlar yazılıdır : “ *Türk Tayyare Cemiyeti bayramı tebrik eder ve muhterem halkımızı Müdafaa-i Havaiye yardıma davet eder.* ” Bayramın ikinci günü, İzmir'den İstanbul'a gelen misafirler şerefine, belediye tarafından yeni açılan park gazinosunda mükellef bir ziyafet verilmiştir. Misafirlere evvela dondurmalar ve limonatalar ikram edilmiştir. Bayramın üçüncü günü İzmir, Edirne ve Bursalı misafirler şerefine Türk Ocağında çay ziyafeti verilmiştir. Bu ziyafette İstanbul Türk Ocağı reisi Selahaddin Bey ve İzmir Mebusu Necati Bey birer konuşma yapmış ve samimî görüşmelerde bulunmuşlardı.⁴⁹⁴ Bu seneki kurban piyasasının ise geçen seneye nazaran oldukça pahalı olduğu belirtilmişti.⁴⁹⁵ 2 Temmuz 1925 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde, Kurban derilenin, babaları vatan uğruna can veren yetim yavruların

⁴⁹⁰ **Vakit**, 27 Nisan 1341, s. 2.

⁴⁹¹ **Georgeon**, a.g.e., s.199.

⁴⁹² **Cumhuriyet**, 1 Temmuz 1341, s. 1.

⁴⁹³ **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Temmuz 1341, s.1.

⁴⁹⁴ **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1341, s. 2.

⁴⁹⁵ **Cumhuriyet**, 1 Temmuz 1341, s. 1

temin-i hayatı için Himaye-i Etfal Cemiyetine verilmesinin vatani ve milli bir borç olduğu ifadelerine yer verilmişti.⁴⁹⁶

1926 yılından itibaren Osmanlı geleneklerinden kopmalar hız kazanmaya başlamıştır. Eskiden çıplak gözle, iki şahit huzurunda hilalin gözükmesiyle belirlenen ramazan ve bayram günleri, 1926 yılından itibaren Kandilli Rasathanesinin astronomik hesapları ile tespit edilmeye başlanmış ve böylece bayram günleri bilimsel yollarla halka duyurulmaya başlanmıştı.⁴⁹⁷

1926 yılının Ramazan ayında, İstanbul'da yaşanan bir olayda, Cemaleddin Efendi adında bir imam, Türkçe namaz kıldırınca halktan gelen tepkiler üzerine Diyanet işlerince görevden alınmıştır. Ramazan Bayramında aynı tepkilere mahal verilmemesi için Kuran-ı Kerimin resmi heyet-i ilmiye tarafından tercüme edilmeden evvel imamların bayram namazını Türkçe kıldırılmalarının mümkün olmadığı belirtilmiştir.⁴⁹⁸ 1926 yılı Ramazan Bayramı, gazete manşetlerinde daha çok “*Şeker Bayramı*” olarak ifade edilmeye başlanmıştı. Arife günü, İstanbul sokakları ve şekerçi dükkânları bayram hazırlığı yapan insanlarla dolup taşmıştı.⁴⁹⁹ Kurban Bayramında ise meydanlara, satılmak üzere koyun sürüleri getirilmişti. Cumhuriyet gazetesinin 20 Haziran 1926 tarihli nüshasında, mümkünse kurban kesilmemesi ve kurban paralarının Tayyare Cemiyetine verilmesi istenmişti. Eğer bu da mümkün değilse kesilen kurban derilerinin bağırsaklarının ve boynuzlarının cemiyete hediye olarak verilmesi ricasında bulunulmuştu.⁵⁰⁰ Başvekil İsmet Paşa bayram tatilini geçirmek üzere İzmir'e geçmişti. İsmet Paşa tren istasyonunda merasim yapılmasını istememiş ve buldukları arzuya binaen askeri merasim yapılmamıştı.⁵⁰¹

3 Nisan 1927 yılı Ramazan Bayramının birinci günü olması münasebetiyle, arife günü ikindi ezanıyla birlikte şehrin muhtelif kısımlarında toplar atılarak halka bayramın ilanı duyurulmuştur. Bayram olması nedeniyle resmi ve hususi binalar, mektepler bayraklarla donatılmıştı.⁵⁰² Bayramın birinci günü Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in, hususi ziyaret ve tebrikleri Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edeceği, ziyaretçilerin redingot ve ceketli olmaları gerektiği bildirilmişti,⁵⁰³

⁴⁹⁶ **Hâkimiyet-i Milliye**, 2 Temmuz 1341, s. 1.

⁴⁹⁷ Georgeon, **a.g.e.**, s. 166.

⁴⁹⁸ **Milliyet**, 14 Nisan 1926, s. 1.

⁴⁹⁹ **Yeni Ses**, 14 Nisan 1926, s. 1.

⁵⁰⁰ **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1926, s. 1.

⁵⁰¹ **Hâkimiyet-i Milliye**, 21 Haziran 1926, s.1.

⁵⁰² **İkdam**, 3 Nisan 1927, s.1.

⁵⁰³ **Hâkimiyet-i Milliye**, 3 Nisan 1927, s. 1.

Bayramın ikinci günü ise, Türk Ocağında merasim yapılmış ve ocaklar birbirleriyle bayramlaşmışlardı.

1927 yılı Ramazan Bayramı oldukça soğuk, yağmurlu ve sisli bir havada geçmişti. Cumhuriyet gazetesinin 6 Nisan 1927 tarihli nüshasında bu bayramın oldukça eğlencesiz ve sıkıntılı geçtiği, çocukların kötü hava şartlarından dolayı gezip eğlenemediği ifadelerine yer verilmiştir.⁵⁰⁴ Özellikle bayram günlerinin en büyük eğlencelerinden birini teşkil eden atlıkarınca ile diğer tehlikeli bulunan salıncakların kullanımının yasaklanması çocukları büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştır.⁵⁰⁵

Arife gününde atılan toplanlarla halka duyurulan 1927 yılı Kurban Bayramı, zevk ve neşe içerisinde karşılanmış, halkın büyük bir kısmı bayramı mesire yerlerinde geçirmiştir.⁵⁰⁶ Dini bayramların yaklaşmasıyla birlikte gazetelerde eski bayramlara duyulan özlem daha çok dile getirilmiştir. 9 Haziran 1927 tarihli Akbaba gazetesinde bu özlem şöyle ifade edilmiştir: *“Eskiden bayram geliyor dedikleri zaman, pürneşe bir düğün evine dönen küçücük kelimedede, emsalsiz bir sevinç başlardır... Bayram yerlerine salıncakların kuruluşunu telaşla, lezzetle seyrederek, öbek öbek toplanan sürüleri dolaşır, çiftler çiftler kurbanlıklar seçerdik. Şimdi bayram geldi dedikleri zaman, içime bir gariplik çöküyor. Elinden oyuncağı alınmış yetim çocuklar gibi adeta dudağını büze büze ağlamak istiyorum...”*⁵⁰⁷

Kurban Bayramının arifesinde kurbanlık koyunlar, satılmak üzere İstanbul’un muhtelif meydanlarına getirilmeye başlanmıştır. Milliyet gazetesinde kurban alışverişinin birdenbire hareketlendiği ve kurban satılan yerlerde birçok satışın yapıldığı belirtilmiştir.⁵⁰⁸ Bu hararetli talep karşısında kurban fiyatlarının yükseltildiği görülmüştü. Cumhuriyet gazetesinde ise kurbanlık koyunların fiyatlarının geçen seneye nispetle daha pahalı olduğu belirtilmiştir.⁵⁰⁹

1928 yılında, Ramazan Bayramının yaklaşmasıyla birlikte her tarafta bayram hazırlıkları yapılmaya başlanmıştı. Fakat havaların oldukça soğuk olması nedeniyle çarşı ve mağazalar boş kalmış, kimse bayram tedarikine lüzum görmemiştir. Arife gününde havaların beklenmedik bir şekilde ısınması, bilhassa bayramı dört gözle bekleyen çocukları oldukça memnun etmiştir. Havaların karlı geçeceğini zannederek salıncak kurmak istemeyen salıncakçılar ise eğlence alanlarını bayram gününe

⁵⁰⁴ Cumhuriyet, 6 Nisan 1927, s. 2

⁵⁰⁵ İdam, 3 Nisan 1927, s. 2

⁵⁰⁶ Milliyet, 14 Haziran 1927, s. 1.

⁵⁰⁷ Akbaba, 9 Haziran 1927, s.1.

⁵⁰⁸ Cumhuriyet, 9 Haziran 1927, s. 1.

⁵⁰⁹ Cumhuriyet, 9 Haziran 1927, s.1.

yetiştirmek için hummalı bir şekilde çalışmışlardı. ⁵¹⁰ Arife gününde Himaye-i Etfal Cemiyetine bağlı olan “Süt Damlası Müessesesinde” fakir çocuklara elbise ve ayakkabı dağıtılmıştır. Ayrıca küçük çocuklara külahla şeker de dağıtılmıştı. ⁵¹¹

Bayramın birinci günü Gazi Mustafa Kemal, hususi tebriklerini meclis binasında kabul etmiştir. Başbakan İsmet İnönü ve Meclis Başkanı Kazım Özalp de tebrikleri meclis binasında kabul etmişti. ⁵¹² 1928 yılının Kurban Bayramında, Afgan Kralı ve Kraliçesi bayramın  gününü İstanbul’da geçirmişti. Gelen misafirlere bayramın devamı müddetince birçok merasim yapılmış, ziyafetler verilmiş ve muazzam bir resmigeçit icra edilmişti. Bayram boyunca misafirler için düzenlenen etkinlikler, Tanin gazetesinin okuyucularına şöyle hülasa edilmişti : “ *Bayramın birinci günü kral ve kraliçe hazretleri oğleye kadar istirahat ile geçirdiler. Oğleden sonra şehremaneti, hkmdaran hazretleri şerefine Summer Palas Otelinde muazzam bir ziyafet verdi. Ziyafete müteakip Emanullah Han hazretleri Tarabya ve civarını gezdiler. İstanbul namına hazırlanan hediyeler takdim edildi. Kral ve kraliçe hazretleri bayramın birinci günü geç vakit saraya buyurdular. Bayramın ikinci günü Moda koyunda büyük bir deniz yarışı tertip edildi. Türk ve Rus filoları Kalamış koyunda iki sıra halinde dizilmişlerdi. Hkmdaran hazreti oğleden sonra maiyetleri erkânı ile beraber Skutlu yatına bindiler. Yat saat üç buçukta Kalamış koyuna geldi, Rus donanması ve Türk filoları toplarla Kral ve Kraliçe hazretlerini selamladılar... Afgan Kralı Emanullah ve Kraliçe Süreyya hazreti bayramın ikinci Perşembe günü akşamı, saat dokuz buçukta Cumhuriyet sarayının muhteşem salonlarında, çok mükellef bir balo verdiler... Baloya, şehrimizin birçok yüksek ve kibar ailelerini ve tanınmış, maarif çehrelerini davet etmişlerdir... Saat dokuz buçuktan itibaren davetliler, otomobilleriyle Riyaset-i Cumhuriyet Sarayına gelerek, kapıda davetnamelerini göstermekte ve zabıta-i belediye memurları tarafından verilen numaraları alarak vestiyerden geçmekte ve muazzam salona dâhil olmakta idiler. Salonun ortasında Afgan kralı ve kraliçesi davetlilerini istikbal buyurmakta ve davetliler teşrifat müdürü Ziya Bey tarafından kral ve kraliçe hazretlerine takdim olunmakta idi ... Saat on da, evvela Afgan kralı ve Kraliçesi müteakiben davetliler tarafından dansa ibtidar edildi ve bu suretle saat bire kadar çok kibar ve güzel bir gece geçirildi... nc gün, Hürriyet-i Ebediye tepesinde muazzam bir resmigeçit yapıldı ve o gün*

⁵¹⁰ Akşam, 23 Mart 1928, s.1.

⁵¹¹ Cumhuriyet, 23 Mart 1928, s. 1.

⁵¹² Akşam, 23 Mart 1928, s.1.

*saat on dörtte Afgan kralı ve kraliçesi memleketimizi terk etmişlerdir.”*⁵¹³ Kral ve kraliçe günün sonunda, Türkiye’den unutulmaz güzel hatıralarla ayrıldıklarını ifade ederek memnuniyetlerini dile getirmişlerdi.

1929 yılından itibaren gazetelerde dini bayramlara dair çıkan haberlere daha az yer verilmeye başlanmıştı. 1929 yılı Ramazan ve Kurban Bayramı oldukça neşeli geçmişti. Bayramın yaklaşmasıyla birlikte memleketin her tarafında bayram hazırlıkları başlamıştır. Akşam Gazetesinin “*Bayram Hazırlığı*” başlıklı haberinde, Ramazan Bayramı öncesinde her tarafta büyük hazırlıkların yapıldığı ve şekerçi dükkânlarının dolduğu belirtilmiştir. Bayram münasebetiyle şehrin muhtelif yerlerinde şeker sergileri de açılmıştı.⁵¹⁴

Özellikle Ankara, 1929 yılı Kurban Bayramını daha neşeli bir şekilde karşılamıştı. Havanın da güzel olmasının etkisiyle Hamamönü başta olmak üzere bayram yerleri ve sokaklar hıncahınç dolmuştu. Bayramın birinci ve üçüncü günü spor maçları olduğu için bir kısım halk vaktini stadyumda geçirmişti. Bayram münasebeti ile sinemalarda izdiham yaşanmıştı.⁵¹⁵ Bayramın ikinci günü Matbuat Cemiyeti, her sene olduğu gibi bu sene de gezinti yapmıştı. Saat birde “*Heybeliada*” vapuru ile bütün basından ileri gelenler denizde hoş bir sefer yapmıştı.⁵¹⁶ Birkaç bayramdır havaların kötü olmasından dolayı epeyce zarar eden esnaf bu iki gün içerisinde, zararlarını telafi etmişlerdi. Bayramın üçüncü gününde fasıllı yağmurlar başlamıştı. Sokaklara dökülen, bayram yerinde oynayan, otobüslerde cıvıl cıvıl şarkı söyleyen sevimli yavrular ise yağın yağmura rağmen, bir kat daha coşmuşlar, adeta ayrı bir yağmur bayramı yapmışlardı.⁵¹⁷ Her iki bayramda da Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, hususi ziyaret ve tebrikatlarını Millet Meclisi’ndeki makamında kabul etmişti.

3 Mart 1930 tarihli Hilal-i Ahmer gazetesinin “*Şeker Bayramı*” başlığı altında bu sene çok güzel bir bayram günü geçirildiği ifade edilmişti.⁵¹⁸ İstanbul’da arife günü yapılan hazırlık ve faaliyetlere yönelik izlenimler, Vakit gazetesinde şöyle anlatılmıştır:

“...Bu sabah çocuklarımız sevinçli bir bayram havası içinde uyanacaklar, alelacele yeni elbiselerini giyip bayramımızı tebrik edecekler, sonra eğlenmek için bayram

⁵¹³ **İkdam**, 3 Haziran 1928, s. 1.

⁵¹⁴ **Akşam**, 13 Mart 1929, s.1.

⁵¹⁵ **Akşam**, 24 Mayıs 1929, s.1.

⁵¹⁶ **Vakit**, 24 Mayıs 1929, s.1

⁵¹⁷ **Hilal-i Ahmer**, 22 Mayıs 1929, s. 1.

⁵¹⁸ **Hilal-i Ahmer**, 3 Mart 1930, s. 1.

yerlerine gideceklerdir. Her sene olduğu gibi bu sene de bayram yerlerinde salıncaklar, atlıkarıncalar kurulmuş, daha bin bir eğlenceler tertip edilmiştir. Şeker Bayramının birinci günü Hilal-i Ahmer günüdür. Bu sabah mektepli çocuklar göğsünüze Hilal-i Ahmer rozeti takacaklardır. Dünden itibaren de mektuplara postanede Hilal-i Ahmer yardım pulu yapıştırılmaya başlanmıştır. Arife olmasından dolayı din sakat ve sağlam birçok kimseler cami kapılarını, alışveriş yerlerini doldurmuşlar halkı tacize başlamışlardır...”⁵¹⁹

Ramazan Bayramının ilk günü şehrin her tarafı tramvaylar, müesseseler ve dükkânlar, bayraklarla donatılmış; havanın da güzel olmasıyla birlikte halk erkenden sokaklara dökülmüştü. Bayram yerlerine bilhassa çok rağbet gösterilmişti.⁵²⁰ Ankara’da ise bayramlaşma usulünün giderek değiştiği görülür. Akşam gazetesinde “Bayramda her eve giderek bayramlaşmak usulü yavaş yavaş kalkıyor, birçok yerde mahalle halkı bir yerde toplanarak bayramlaşıyor. Keçiören halkı da fırka binasında toplanarak bayramlaşmıştır.” İfadelerine yer verilmişti.⁵²¹ Ramazan Bayramı vesilesiyle Himaye-i Etfal tarafından süt damlasında⁵²² iki yüz kadar çocuğa elbise, iç çamaşırı, patik dağıtılmıştır. Civardaki pek çok kadın, çocuklarını alarak süt damlasına gelmişler ve elbise istemişlerdi.⁵²³ 1930 yılı Kurban Bayramının arifesinde İstanbul halkının, özellikle çocukların bayramı neşe ile geçirmeleri için şehrin muhtelif semtlerinde eğlence yerleri hazırlanmış, meydanlara salıncaklar, atlıkarıncalar, hokkabaz çadırları kurulmuştur. Aynı zamanda muhtelif deniz gezintileri de tertip edilmişti.⁵²⁴ Bayramın ilk günü Darüşşafaka, ikinci gününde de Kadın Birliği menfaatine rozetler dağıtılmıştır. Kesilen kurban derileri Tayyare Cemiyeti menfaatine toplattırılmıştır.⁵²⁵

1932 yılında ibadetin Türkçeleşmesine yönelik önemli adımlar atılmıştı. İbadetin Türkçeleşmesine yönelik ilk uygulama ise Cumhuriyetin ilanından hemen sonra Kur’an-ı Kerimin Türkçeye çevrilmesi olmuştu. 1932 yılında ezan, tekbir,

⁵¹⁹ **Vakit**, 2 Mart 1930, s. 3.

⁵²⁰ **Akşam**, 4 Mart 1930, s.1.

⁵²¹ **Akşam**, 3 Mart 1930, s. 2

⁵²² 1921 yılında Fransız Kızılhaçı Kadınlar Cemiyeti tarafından yoksul ve yardıma muhtaç Türk çocuklarının süt ihtiyacını ve bakımını karşılamak için “Süt Damlası-Küçük Çocuklar Muayehanesi” adıyla kurulmuştur. 1924 yılında Fransızlar Süt Damlasını Himaye- Etfal Cemiyetine bağışlamıştır. Süt Damlasının amacı önce sütü gelmeyen annelerin bebeklerine veya anneleri ölmüş fakir çocuklara daha sonrada tüm ihtiyacı olan çocuklara süt vermektir. <https://www.sozcu.com.tr/2020/yazarlar/sinan-meydan/bir-cumhuriyet-kurumu-sut-damlasi-5589715/> (Erişim 08.12.2021)

⁵²³ **Vakit**, 2 Mart 1930, s. 1

⁵²⁴ **Milliyet**, 9 Mayıs 1930, s.1.

⁵²⁵ **Milliyet**, 13 Mayıs 1930, s.1.

hutbe, kamet ve sala Türkçe şekilleriyle camilere girmiş ve bu yıl ile birlikte Türkçe ezan ve Türkçe Kur'an birdenbire yayılmaya başlamış ve halk arasında büyük bir ilgi ile karşılanmıştı.⁵²⁶ 10 Şubat 1932 tarihli Akşam gazetesinde yer alan haberde, Ramazan Bayramında camilerde Türkçe hutbe ve tekbirler getirildiği, bayram namazında hutbenin ve tekbirlerin Türkçe olarak ilk defa okunmasının halk üzerinde derin tesirler yarattığı belirtilmişti.⁵²⁷ 1935 yılında “*Ulusal Günler ve Genel Tatiller Hakkında Kanun*” un ilan edilmesiyle birlikte Kurban Bayramı için dört gün, Ramazan Bayramı için ise üç gün tatil olmasına karar verilmişti. En son verilen karar ile birlikte dini bayramlar Cumhuriyetin önemli günleri arasında yer almıştı. Fakat dini kanunlardaki “*İd-i fitr*” ya da “*Ramazan Bayramı*” adıyla değil, halk arasında daha yaygın söyleyiş olan, “*Şeker Bayramı*” ismiyle anılır. Böylece mevcut isim Türkçeleştirilmiş olur.⁵²⁸

1936-1937 yıllarında, gazetelerde daha çok dini bayramlarda yaşanan değişimler ile bayramların eski mahiyetini koruyup korumadığına yönelik yazılar kaleme alınmıştı. Akşam gazetesinde Vâla Nureddin “*Bayramdaki değişiklikler*” başlıklı yazısında bayramların maddiden maneviye doğru değiştiğini ve artık dini bayramların her türlü zihniyetteki mezhep ve meşrepteki insanın kutlayacağı bir şekle girdiğini dile getirmiş ve yazısına şu sözlerle devam etmiştir:

“ Bu bayram eskiden sade dini zannedilirdi. Artık milliği de kanunileşmiştir. Fakat doğrusunu isterseniz, Türkiye’deki tesit şekilleri başka yerlerdeki benzemediğinden-öteden beri de milliydi ya... Milliydi ama şimdi büsbütün o hususiyetini kaybetmiş bulunuyor. Eski bayramlarda Müslüman Türklere yalnız manevi bir sevinç hissi kalırdı. Maddi sebeplerle sevinç ekseriya ecnebilerindi yahut Türk tebaasında gayri Müslimlerin... Zira ticaret onlardaydı... Neticede Müslüman bayramından Müslüman olmayanlar büyük ölçüde istifade ederdi. Şimdi bu vaziyet değişmiştir. Değişmesi de iki noktadan: Dâhili sanayi ve Türk tüccarlar zuhur etti. Müslüman olmayan Türkler için de, bu bayram, milliği cihetinden bayram oldu. Yani maddi ve manevi sevinçlere artık hem Müslüman, hem de gayri Müslim Türkler iştirak ediyor. Uzun zaman aç kalan vücutlar tathiyi sevdikleri için Ramazan Bayramında şeker yemek adet olmuştur. Sanayi mahsulü olan eski asırlarda mevcut bulunmadığından bu bayramın “Şeker Bayramı” oluşu nispeten yenidir. Evvelleri

⁵²⁶ Başak Ocak Gez, “İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Aşamalarından Biri: Türkçe Ezan ve Uygulamaları”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.2, S. 6, (1996), s. 158.

⁵²⁷ *Akşam*, 10 Şubat 1932, s.2.

⁵²⁸ Georgeon, *a.g.e.*, s. s. 200-201.

başka tatlı maddeler ikram edilirdi. Yerli malı kullanmak fikri bizde uyandıktan sonra: Bayramda şeker yemeyin, kuruyemiş ikram edin! Propagandası alıp yürümüştü. Fakat şimdi şeker millileştiği için, buna hacet kalmadı... Demek ki, bayramın maddiden maneviye doğru iyi tarafları pek çok: Giyecekten yiyeceğe ve nakliyata kadar nice nice iktisat şubeleri ondan istifade ediyor. Memleketteki pek çok insanlara temiz ve yeni kılık nasip oluyor. Kalpler yumuşuyor: fakirlere, çocuklara, hayır müesseselerine yardım hisleri uyanıyor. En uzak hısım akraba birbirinin ziyaretine gidiyor... Fakat bir zamanlar, “Ultralaiklik” yüzünden bazı münevverler, Ramazan Bayramında yan çizerlerdi; eski anane üzere ziyaretlere gitmezler, ziyaret kabul etmemek için de küçük bir inziva seyahatine çıkarlardı. Dini bayram bu derece şümüllü bir milli hal aldıktan sonra her türlü zihniyetteki mezhep ve meşrepteki insanın kutlayacağı bir şekle girdi. Bir esaslı değişiklikte bu sene davulun kalkmasıdır. Türlü türlü ilan ve tebliğ vasıtalarının zuhur ettiği bu asırda, davulun artık rolü kalmadığı anlaşıldı. Bu sene, davulun ilk kalktığı Ramazan Bayramıdır...⁵²⁹

4. Geleneksel Bayramlar: Nevruz (Ergenekon) ve Hıdırellez Bayramı

Tarihin eski devirlerine kadar uzanan ve milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında önemli bir unsur olan Nevruz ve Hıdırellez Bayramları sadece Türkiye’de değil, Türk dünyasında baharın habercisi olarak kutlanan geleneksel bayramlardı. Bir önceki bölümde de bahsedildiği üzere Nevruz Bayramı (Ergenekon Bayramı), Birinci Dünya Savaş’ında ve Milli Mücadele dönemlerinde, Mustafa Kemal Atatürk’ün de teşvikleriyle resmi mahiyette törenlerle kutlanmıştı. 1925 yılında yapılan kutlamalara askeri birlikler başlarında “Göksancaklar-Alsancaklar” olduğu halde katılmışlardı.⁵³⁰ Nevruz Bayramı Cumhuriyetin ilanından 1926 yılına kadar resmi olarak kutlanmaya devam etmişti. 1926 yılından itibaren sadece halk arasında kutlanmaya başlanmıştı. Resmi kutlamalar ise sadece İran sefarethanesinde yapılmıştı. Milli Mücadele döneminde Nevruz Bayramının sadece İranlılara ait olmadığı vurgusu yapılırken, Cumhuriyetin İlanından sonra bu ifade değişmiş ve gazetelerde Nevruz Bayramının eski İranlıların milli bayramı olduğu vurgusu yapılmıştı. Milliyet gazetesinde bu bayramın eski ateşperest İranlılardan kalma bir

⁵²⁹ Vâlâ Nureddin, “ Akşamdan Akşama-Bayramdaki Değişiklikler”, **Akşam**, 6 Aralık 1937, s. 3.

⁵³⁰ Tan, **a.g.m.**, s. 40.

inaniş olduğu ve bu bayramda yapılan adetlerin Türkiye’de artık devam ettirilmediği vurgusu yapılmıştır:

“ Bugün Nevruzdur. Eski ateşperest İranlılardan kalma bir itikat ile Nevruz ilkbaharın ilk günü, yeryüzünün ısınmaya başladığı zamandır. Eski İranlılar bu münasebetle birtakım merasimler yaparlarmış. Nevruz merasimi İran’da İslamiyet’in kabulünden sonra da, şimdi bile devam etmektedir. İran’dan intikal eden birtakım adetler arasında Nevruz âdeti de bizim aramıza girmiş olduğundan Nevruz günü birtakım...(okunmadı) adetler tesit edilirdi. Artık bu adetlerin hiç biri kalmadığını söylemeye lüzum yoktur. İran’da Nevruz münasebetiyle her sene olduğu gibi bugün de merasim yapılacağı cihetle şehrimizdeki İran Sefarethanesinde merasim icra edilecektir.”⁵³¹

Hayat dergisinin 31 Mart 1927 tarihli sayısında ise Nevruz Bayramından şöyle bahsedilmektedir.: “ Nevruz’un milli bayram addedilerek tesidi şüphesiz eski İran an’anelerindedir. İslamiyet’in İran’da intişar ve takririnden sonra bu an’anenin devamı ise, galiba “ Şiilik” sayesinde olmuştur. Bugün yalnız İran değil, Şii mezhebindeki Türklerde Nevruzu bayram addetmişlerdir.”⁵³²

1928 yılı Nevruz Bayramı, baharın başlangıcı gibi değil de kışın başlangıcı gibi soğuk hava ve kar ile karşılanmıştı. Akşam gazetesinde yer alan yazıya göre Nevruz Bayramında yapılan adet ve gelenekler artık Türkiye’de hatta İran’da bile eskisi gibi tesit edilmediği belirtilmişti.⁵³³ 1930 yılında halk, baharın habercisi olan Nevruz Bayramını ılık ve güneşli bir hava ile karşılamıştır. İstanbullular baharın ilk günü şerefine sabahın erken saatlerinde Kâğıthane, İhlamur, Çırpıcı gibi bağlık bahçelik mesire yerlerine giderek baharı kırlarda geçirmiştir. Nevruz münasebetiyle İran sefarethanesinde resmikel kabul yapılmıştı.⁵³⁴ 1931 yılında, Nevruz Bayramı olduğu için İranlılar dükkânlarını açmamışlardı.⁵³⁵ 1932 tarihli Vakit gazetesinde “İranlıların Nevruz Bayramı” başlığı altında bu yılda adet olunduğu üzere İran başkonsolosunda merasim yapıldığı belirtilmişti. Saat ondan on ikiye kadar İran tebaası ile İran mektebinin tebrikatı kabul edilmiş ve ardından çay ve şeker ikram edilmiştir.

⁵³¹ Milliyet, 21 Mart 1926, s. 2.

⁵³² Hayat, 31 Mart 1927, s. 2.

⁵³³ Akşam, 22 Mart 1928, s. 1.

⁵³⁴ Vakit, 22 Mart 1930, s. 3.

⁵³⁵ Vakit, 23 Mart 1931, s.1.

Müteakiben İran şahına bir tebrik telgrafı çekilmişti.⁵³⁶1932 yılında ziraat enstitüsünce alınan karar ile Mart ayının 21'inci günü aynı zamanda Toprak Bayramı olarak kabul edilmişti.⁵³⁷ Bu tarihten itibaren Toprak Bayramı Nevruz Bayramının önüne geçmiş ve gazetelerde daha çok Toprak Bayramına yer verilmiştir. 1936 yılı Nevruz Bayramı Cağaloğlu'ndaki İran Konsoloshanesinde sabah saat onda merasimle kutlanmıştı. İstanbul'da bulunan İranlılar, konsoloshaneye giderek tebrikatta bulunmuşlardı. Gelenlere Nevruziye şekerlemesi dağıtılmış ve merasim öğleye kadar sürmüştü.⁵³⁸ Nevruz Bayramı sonraki yıllarda da İranlıların Bayramı olarak gazetelerde yer almış ve resmi olarak İran konsoloshanesinde kutlanmıştır. Yazı karşılamak için kutlanan Hıdırellez Bayramına ise bu tarihler arasında gazetelerde pek fazla yer verilmediği görülür. Milli ve dini bayramların çoğalması karşısında Nevruz ve Hıdırellez gibi günlerle ilgili kutlamalar resmi mahiyette kutlanmayıp, halk arasında kutlamalara devam edilmişti.⁵³⁹

⁵³⁶ **Vakit**, 22 Mart 1932, s.2.

⁵³⁷ **Akşam**, 21 Mart 1932, s. 1.

⁵³⁸ **Akşam**, 21 Mart 1936, s. 5.

⁵³⁹ Karaman, **a.g.e.**, s. 104.

SONUÇ

Törenlerle kutlanan her bayramın arkasında bıraktığı önemli bir hikâyesi olmuştur. Bu hikâyeler, milli ve dini duyguların ön plana çıkmasını, halkı bir araya getirerek birliktelik duygusunun oluşmasını sağlamışlardır. Birlik ve beraberlik duygusunun oluşmasını sağlayan bayram kutlamaları devlet için siyasi gücünü ve meşruiyetini kazanmada araç olarak kullanılırken halk için manevi duygularının oluşmasını sağlayan önemli değerlerimizden olmuşlardır.

Türklerin, Hunlardan ve Göktürklerden itibaren kutlamış oldukları birçok bayramları, şenlikleri ve törenleri vardı. Eski çağlardan itibaren geleneksel yapısını koruyan ve günümüze kadar ulaşan en önemli bayramlar ise mevsimlik bayram olan Nevruz ve Hıdırellez Bayramları olmuştur. Uzun süren kış döneminin ardından ilkbahar ve yaz mevsiminin gelmesi ile birlikte toprakların bereketlenmesi şerefine, bu aylar, bayramlar ve törenler yapılarak kutlanmıştır. İslamiyet’i kabul eden Türkler, Nevruz ve Hıdırellez bayramlarını İslami kurallar içerisinde kutlamaya devam etmişlerdir. Osmanlı Devlet’inde bu iki bayram Osmanlı Sarayında ve halk arasında oldukça yaygın bir şekilde kutlanmıştır. Meşrutiyet devrinde Türkçülük akımının etkisiyle birlikte Nevruz Bayramının, Türklerin milli bayramı olduğu vurgusu yapılmıştır. İttihat ve Terakki cemiyetinin destekleriyle birlikte Nevruz Bayramı, devlet erkânının da katıldığı resmi bir bayram haline gelmiştir. Bu gün aynı zamanda “*Ergenekon Günü*” olarak adlandırılmıştır. Milli birlik ve beraberliği sağladığından dolayı Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemlerinde dahi Nevruz bayramı resmi olarak kutlanmaya devam etmişti. Cumhuriyet devriyle birlikte Nevruz Bayramı halk arasında kutlansa da resmi bayram olma özelliğini kaybetmiş ve özellikle gazetelerde bu bayramın, Meşrutiyet devrinde Nevruzun Türklere ait bir bayram olduğu vurgusunun tam tersine Nevruz gününün İran’a ait bir bayram olduğu vurgusu yapılmaya başlanmış ve giderek önemini kaybetmeye başlamıştır.

Türkler İslam dinini kabul ettikten sonra Ramazan ve Kurban Bayramlarına oldukça önem vermiştir. Önem verilerek kutlanan bu iki dini bayram, Osmanlı Devleti döneminde oldukça şaşalı bir şekilde kutlanırken, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde bu şaşalı kutlamalar, yerini sadeliğe bırakmıştı. Meşrutiyet’ten önce bayram için yapılacak hazırlıklar günler öncesinden başlar ve

belirli bir teşrifat usulüne göre yapılırdı. Bayram tebrikleri ise dört gün boyunca devam ederdi. Bayram tebrikinin ardından Bayram Alayı düzenlenir, halkın selamlanması eşliğinde bayram namazı için camiye gidilirdi. Özellikle büyük devletlerin elçileri de dâhil olmak üzere tüm halkın katılabildiği bayram alayları Osmanlı Devletinin yaptığı bir gövde gösterisi haline gelmişti. 19. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devletinin yüzünü batıya dönmesinin ardından bayram muayedelerinde yaşanan değişimlerinde etkisiyle şaşalı ve gösterişli bayram törenleri, yerini daha sade kutlamalara bırakmıştı.

II. Meşrutiyet'in ilanının ardından 1908-1909 yılları arasında kutlanan Ramazan ve Kurban Bayramları hürriyet coşkusunun vermiş olduğu sevinç gösterileri arasında kutlanmıştı. Padişah II. Abdülhamit'in 27 Nisan 1909'da tahttan indirilmesiyle yerine geçen Mehmet Reşat'ın ardından hem istenilen bir hükümdarın tahta çıkması hem de meşruti yönetimin varlığı, bayramlara olan ilgiyi daha da arttırmış ve bayram sevincini ikiye katlamıştı. Meşrutiyet'in ilk yıllarında hürriyet manzarası eşliğinde karşılanan Ramazan ve Kurban Bayramları 1911-1922 yılları arasında yaşanan savaşlar nedeniyle oldukça neşesiz ve yoksulluk içerisinde karşılanmıştı. 1912 yılında yaşanan Balkan Savaşlarından dolayı, Kurban Bayramında kurban kesmek yerine kurban için ayrılan paraların orduya sadaka ve yardım olarak verilmesi kararı verilmişti. Halk tarafından bağışlanan etler ise yardım komisyonu tarafından toplanarak pişirildikten sonra askerlere dağıtılmıştı.

Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşı içerisine girdiği harp yıllarında, muayede törenleri aynı teşrifat düzeni içerisinde normal işleyişiyle kutlanmaya devam etmiş olsa da halk için bayramlar, harp ve siyasetten ibaret olmuş ve bayramlar için fazla hazırlık yapılmayarak dini bayram günlerinde ailelerinden uzak memleketlere savaşa giden askerler için dualar edilmişti. Türk halkı 1923 yılı Ramazan ve Kurban Bayramlarını savaşın vermiş olduğu huzursuzluk içerisinde değil, sulh ve sevinç içerisinde karşılamıştı. Senelerden beri beklenen sulh Kurban Bayramı ile aynı güne tesadüf etmiş ve o gün Lozan Barış Antlaşması ile Kurban Bayramının sevinci birbirine karışmıştı.

Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından yaşanan rejim değişikliği dini bayramlar üzerinde de değişimlere neden olmuş ve eski Osmanlı başkentinde dini günler ve bayramlarda yapılan büyük şaşalı törenler yavaş yavaş ortadan kalkmıştı.

1924 yılına kadar resmi kutlama için yapılan bayram tebrikleri Hacı Bayram Camisinde bayram namazı kılındıktan sonra, Çankaya'daki Cumhurbaşkanlığı Köşk'ünde yapılmıştı. 1925 yılından itibaren ise tebrik merasimi Mecliste “*hususî mahiyette*” yapılmaya başlanmıştı. Özellikle 1926 yılı eski Osmanlı geleneklerinden kopmanın hızlandığı bir yıl olmuş ve 1927 yılında ise gazete manşetlerinde eski bayramlara duyulan özlem dile getirilmeye başlanmıştı. 1936-1937 yıllarında, gazetelerde daha çok dini bayramlarda yaşanan değişimler ile bayramların eski mahiyetini koruyup korumadığına yönelik yazılar kaleme alınmıştı.

II. Meşrutiyet devrine kadar Osmanlı Devlet'inde en kapsamlı ve en çok önem verilen bayramlar Ramazan ve Kurban Bayramları olmuştu. Fakat II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından bayram algısının da değiştiği görülür. İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından, dini bayramların yanında Türkçülük fikirlerinin etkisiyle milli bayram kavramı ortaya atılmıştı. Meşrutiyet devrinde oluşan Milli Bayramlar ile milli bilincin uyandırılması ve böylece halk arasındaki birlik ve beraberlik duygusunun oluşturulması amaçlanmıştı. Bu amaca yönelik oluşturulan bayramlardan ilki II. Meşrutiyet'in ilan tarihi olan 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324) günü olmuştur. 10 Temmuz İyd-i Milli Bayramı olarak adlandırılan bu bayram halk arasında “*10 Temmuz Bayramı*” ya da “*Hürriyet Bayramı*” olarak da anılmıştı. İyd-i Milli Bayramı her 10 Temmuz'da (23 Temmuz) hem halk nezdinde hem de devlet nezdinde birlik ve beraberlik içinde sevinç gösterileriyle 1935 yılına kadar kutlanmıştır.

Diğer bir önemli bayram ise, yeni Türk Devletinin ilk milli bayramı olarak kabul edilen ve Atatürk'ün en büyük eserim dediği Millet Meclisinin açılış tarihi olan 23 Nisan Milli Bayramı olmuştur. 1 Kasım 1922 yılında saltanatın kaldırılması ile insanın milli iradesini eline aldığı gün olarak görülmesi sebebiyle, “*Millî Hâkimiyet Bayramı*” olarak ilan edilmiştir. Fakat 1 Kasım Hâkimiyet Bayramı daha sonra meclisin açılış tarihi olan 23 Nisanda kutlanmaya başlanmıştır. Zamanla 1 Kasım tarihi unutulmuş ve 23 Nisan tarihi Milli Hâkimiyet Bayramı olarak kutlanmıştır. 1927 yılında Himaye-i Etfal Cemiyetinin aldığı bir kararla 23 Nisan aynı zamanda Çocuk Bayramı olmuştu. Bundan sonra aynı tarihler içerisinde büyükler tarafından 23 Nisan Hâkimiyet-i Milliye Bayramı kutlanırken aynı zamanda 23 Nisan Çocuk Günü/Bayramı çocuklar tarafından kutlanmıştır. 1981 yılında “*Ulusal Günler ve Genel Tatil Günleri Hakkında Kanun*” ile bu iki bayramın adı

“Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” olarak değiştirilerek resmi olarak ilk kez birleştirilmiştir.

29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyetin ilan edilişi top atışları ile tüm yurda duyurularak sevinç gösterileri ile karşılanmıştı. Cumhuriyet rejimini halka benimsetmek ve rejimin değerlerini ortaya koyabilmek adına cumhuriyetin ilanı 1925 yılında milli bayram olarak ilan edilmiş ve bu tarihten itibaren resmi olarak kutlanmaya başlanmıştı. 1933 yılı cumhuriyetin onuncu yıl dönümü için yapılan hazırlıklar, inkılap hareketlerinin olumlu anlamda aşama kaydetmesi ve Cumhuriyet fikrinin halk tarafından benimsenmeye başlaması nedeniyle diğer yıllara nazaran daha çok önem verilmiş ve özel programlarla kutlanmıştı. Sonraki yıllarda Cumhuriyet Bayramı için hazırlanan programlar Cumhuriyetin onuncu yılında yapılan program örnek alınarak yapılmaya başlanmıştı.

Mustafa Kemal Atatürk tarafından gençlere armağan edilen 19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramının ilk kökleri II. Meşrutiyet dönemine kadar gider. II. Meşrutiyet döneminde genç ve dinamik bir nesil yaratmak için gençleri spora özendirmek amaçlanmıştı. İttihat ve Terakki tarafından ders programlarına Terbiye-i Bedeniye, Talim-i Askeriye gibi dersler eklenmiş ardından gençleri seferber etmek için çeşitli genç dernekleri kurulmuştu. Aynı amaçla Selim Sırrı Tarcan Bey tarafından İdman Bayramı kutlamaları yapılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet rejimi ile birlikte sporun sadece eğlenceden ibaret olmadığı, sağlıklı ve dinç olmanın vatani bir görev olduğu vurgusu yapılmaya başlanmıştır. 1928 yılında Cumhuriyet döneminin ilk İdman Bayramı, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in de katılımıyla Ankara'daki İstiklal Spor sahasında kutlanmıştır. 1935 yılına kadar İdman Bayramı olarak kutlanan bu bayram daha sonra 19 Mayıs günüyle birlikte anılmaya başlanır. Milli Mücadelenin başlangıcı olan 19 Mayıs günü ise Samsun halkı tarafından “Gazi Günü” olarak kutlanmıştır. 19 Mayıs, 1935 tarihinden itibaren “19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı” adı altında kutlanmaya başlamış ve günümüze kadar da kutlanmaya devam etmiştir.

Milli Mücadelenin son safhası olan 30 Ağustos Dumlupınar savaşında düşman kuvvetleri imha edilerek büyük bir zafer kazanılmıştı. Düşman işgalinden temizlenen Türkiye bu tarihten itibaren bağımsızlığını elde ederek cumhuriyetin temellerini güçlendirmişti. 30 Ağustos günü henüz milli bir bayram kabul edilmeden önce 1924 yılında, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in de katılımıyla bir

merasim yapılarak kutlanmıştı. 1 Nisan 1926 yılında çıkarılan kanun ile 30 Ağustos'un milli bir bayram olduğu kabul edilmişti. 30 Ağustos günü aynı zamanda Türk Tayyare Cemiyeti tarafından Bakanlar Kurulunun 25 Ağustos 1926 tarihli kararı ile “*Zafer ve Tayyare Bayramı*” olarak kutlanmaya başlanmıştı, fakat Tayyare Bayramı günümüze kadar varlığını koruyamamıştır.

KAYNAKÇA

1- ARŞİV BELGELERİ:

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, ZB, 600, 147, 12.08.1324.

BOA, BEO, 3465, 259853, 22.12.1910.

BOA, ZB, 383, 32, 19.02.1324.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30-18-1-2;85 94 7, 28.10.1938

2- RESMÎ YAYINLAR:

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Cilt: 1, Devre: 1, İçtima: 1, 8 Kânunusani 1324.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Cilt: 1, Devre: 1, İçtima: 1, 13 Kânunusani 1324.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Cilt: 4, Devre: 1, 19 Mayıs 1324.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, C. 5, Devre, 1, 22 Haziran 1325.

T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Cilt: 10, Devre: 1, 23 Nisan 1337.

T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Cilt: 24, Devre: 2, 1 Nisan 1926,

3- SÜRELİ YAYINLAR

a- Gazeteler

Açıksöz

Akşam

Alemdar

Anadoluda Yeni Gün

Atı

Cumhuriyet

İkdam

Hâkimiyet-i Milliye

İleri

Karagöz

Milliyet

Sabah

Ulus

Tanin

Vakit

b- Dergiler

Hilal-i Ahmer

Servet-i Fünun

Tedrisat Mecmuası

Türk Yurdu

4- KİTAPLAR ve TEZLER

Ahmet Bedevi Kuran, **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000,. tarih yok.

Akın, Yiğit. **Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018.

Akşin, Sina. **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2017.

Alikılıç, Dündar. **Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler – İmparatorluk Seremonisi**, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul, 2004.

Aslan, Demo Ahmet. **Cumhuriyet'in Törenselleşmesi: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)**, Doktora Tezi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü , Ankara Üniversitesi , Ankara, 2011.

Atatürk, Mustafa Kemal. **Nutuk**. Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2019.

Atay, Falih Rıfkı. **Batış Yılları**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2012,.

- Baykal, Ebru. **Osmanlılarda Törenler**, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2008.
- Bey, Ali Seydi. **Teşrifat ve Teşkilatımız**, Tercüman 101 Temel Eser, İstanbul, 1973.
- Boratav, Pertev Naili. **100 Soruda Türk Folkloru Bütün Eserleri-2**, Bilge Su Yayınları, Ankara, 2016.
- Bolat, Bengül Salman. **Milli Bayram Olgusu ve Türkiye’de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923- 1960)**. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2012.
- Celal, Musahipzade. **Eski İstanbul Yaşayışı**, Tiyatroları Yayınları, Ankara, 1968.
- Çay, Abdulhaluk M. **Nevruz - Türk Ergenekon Bayramı**, İleri Yayınları, İstanbul, 2012.
- Çolak, Filiz. **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e 10 Temmuz Hürriyet Bayramı**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2013.
- Çoruk, Ali Şükrü. **Osmanlı’nın Son Yılları**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2017.
- Dereli, İskender. **II. Meşrutiyet Yıldönümlerinin Milli Bayram Olarak Kutlanması-Hürriyet Bayramı**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü , Dokuz Eylül Üniversitesi , İzmir, 2012.
- Deringil, Selim. **İktidarın Sembolleri ve İdeoloji-II. Abdülhamit Dönemi (1876-1909)**. İstanbul: Doğan Kitap Yayınları, 2014.
- Döğüş, Necati. **Arşiv Belgeleri Işığında XIX. Yüzyılda Dini Bayramlar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı , Marmara Üniversitesi , İstanbul, 2001.
- Efendi, Esad. **Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifat-ı Kadime)**, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1979.
- Ertuğ, Zeynep Tarım. **Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu’na Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Georgeon, François. **Osmanlıdan Cumhuriyete İstanbul’da Ramazan**, Çev. Alp Tümertekin. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

- Gürlek, Dursun. **Dersaadet'te Bayram Sabahları**, Timaş Yayınları, 2019.
- Karaman, Ramazan. **Türk Dünyasının Bayramı - Yeni Gün (Nevruz)**, Bilge Kültür Sanat yayınları, İstanbul, 2014.
- Karateke, Hakan T. **Padişahım Çok Yaşa! – Osmanlı Devletinin Son Yüzyılında Merasimler**, Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.
- Koca, Salim. **Türk Kültürünün Temelleri II**, Kültür Yayınları, Ankara, 2010.
- Kuran, Ahmet Bedevi. **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000.
- Nerval, Gerard de. **Doğu'da Seyahat, Doğuda Seyahat**, Çeviren Çev. Selahattin Hilav., Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2004.
- Ocak, Ahmet Yaşar. **İslam Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**. Timaş Yayınları, İstanbul, 2019.
- Ozansoy, Halit Fahri. **Eski İstanbul Ramazanları**, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul, 1968.
- Ögel, Bahaeddin. **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.
- Önal, Ahmet. Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi III**, ed. Coşkun Yılmaz., İsam Yayınları, İstanbul, 2015.
- Said, Ali. **Saray Hatıraları Sultan Abdülhamid Han'ın Hayatı**. Çeviren Ahmet Seymen, Volga Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Saz, Leyla. **Haremin İç Yüzü**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1974.
- Schweigger, Salomon. **Sultanlar Kentine Yolculuk**, Çev. S. Türkis Noyan. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.
- Simavi, Lütfi. **Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim-Sultan Mehmet Reşad ve Halifenin Sarayında Gördüklerim**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004.

- Şakir, Ziya. **Osmanlı Döneminde İstanbul Ramazanları.**, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2013.
- Türkkahraman, Mimar. **Siyasal İktidarların Meşrulaşmasında Sembollerin Rolü**, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 1997.
- Uslubaş, Tolga. *Böyleydi Osmanlı'nın Ramazanı*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2006.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. **Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.
- Ünüvar, Safiye. **Bir Muallimin Gözünden Sultan Reşad Sarayı**. Babıali Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- Yılmaz, Ömer Faruk, **Osmanlı Sarayında Bayram Merasimleri, Nerede O Eski Ramazanlar içinde**, yazan Osman Doğan ve Soner Demirsoy (Ed.), Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2018.
- Zürcher, Erik Jan. **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi.**, Çev. Yasemin Saner. İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

5- MAKALELER

- Acıpayamlı, Orhan; "Türkiye'de Bahar Bayramı: Hıdırellez" **Antropoloji Dergisi**, Sayı: 8, 1973-1974.
- Ada, Serhan; "Fotoğraflarla II. Meşrutiyet – Hürriyet Günleri", **Tarih ve Toplum Dergisi**, Sayı: 7, 1984.
- Akbayrak, Hasan; "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Milli Bayramlar", **Tarih ve Toplum Dergisi**, Sayı: 8, Cilt: 43, 1987.
- Akbulut, Dursun Ali; "Samsun'un Gazi Günü ya da 19 Mayıs Bayramı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 11 , Sayı: 33, 1995.

- Akın, Veysi; "23 Nisan Milli Hâkimiyet Ve Çocuk Bayramı'nın tarihçesi",
Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı: 3, 1997.
- Alkan, Mehmet Ö; "En Doğru Bildiğimizden Kuşkulanmak 6-Osmanlı İdman Bayramından Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramına", **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı: 211, 2011.
- Arslan, Ferhat; "İstanbul'da Hıdrellez Geleneğinin Geçmişi, Bugünü ve Yarını: Ahırkapı Örneği", **Folklor Edebiyat Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 71,2012.
- Artuç, Nevzat; "II. Meşrutiyet'in İlanı", **Doğu Batı Dergisi**, Sayı: 45, 2008.
- Aslan, Demo Ahmet; "Tayyare Cemiyeti'nin Propaganda Faaliyetleri ve Tayyare Bayramları", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 3, 2014.
- Bal, Hüseyin; "Kültürlerin Ortak Bayramı-Nevruz", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 3, 1998.
- Baykara, Tuncer; "Türklerde Şenlikler, Kutlamalar, Toylar ve Eğlenceler", **Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi** , Cilt: 12, Sayı: 36, 2000.
- Bayraktar, İbrahim; "Bayram", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 5, 1992.
- Bozkurt, Nebi; "Bayram", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 5,1992.
- Buzpınar, Ş.Tufan; "Nakibüleşraf", **İslam Ansiklopedisi** , Cilt: 32, 2006.
- Çetin, Emrah; "Türk Dünyasının Ortak Kültür Mirası: Nevruz", **The Journal Of Academic Social Science Studies International Journal Of Sosial Science** Cilt: 2, Sayı: 1, 2009.
- Çobanoğlu, Özkul; "Yapısal ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hıdrellez", **Türkbilig**, Sayı: 1, 2000.
- Çolak, Filiz; "II. Meşrutiyet'in Bayram İlan Edilmesi-Osmanlı Başkentinde Hürriyet Bayramı Kutlamaları", **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı: 151, 2006.
- Demirhan, Nezahat; "Türkiye Cumhuriyeti'nin Onuncu Yıl Kutlamaları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 37, 1997.

- Doğaner, Yasemin; "Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamaları", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 9, 2007.
- Erkan, Necmettin; "1908 Jön Türk İhtilalinin Başlamasında Reval Buluşmasının Önemi", **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı: 175, 2008.
- Ertuğ, Zeynep Tarım; "Osmanlı İstanbul'unda Merasim ve Teşrifata Dair Kaynaklar" **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 16, 2016.
- Eyice, Semavi; "Abide-i Hürriyet", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 1, 1988.
- Gez, Başak Ocak; "İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Aşamalarından Biri: Türkçe Ezan ve Uygulamaları", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6, 1996.
- Gökçeer, Fikri; "Ulusal Günler Ve Mustafa Kemal Atatürk", **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 414, 1996.
- İşpirli, Mehmet; "Cuma Selamlığı", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 8, 1993.
- İşpirli, Mehmet; "Duagü", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 9, 1994.
- Kafkasyalı, Ali; "Türk Dünyasında Nevruz Geleneğine Toplu Bakış", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 2, 2005.
- Kapağan, Enver; " Karabük'te Hıdırellez İle İlgili İnanış Ve Kutlamalar" **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 13, 2019.
- Karaca, Filiz; "Teşrifat", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 40, 2011.
- Kocatürk, Utkan; "Cumhuriyetin Anlamı, Önemi ve Milletimize Kazandırdıkları" **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, 1998.
- Köse, Fatih; "Osmanlılarda Nevruziyye Geleneklerine Tarihsel Açıdan Bakış" **Ekev Akademi Dergisi**, Sayı: 51, 2012.
- Muzaffer Tepekaya, "Nevruz ve Osmanlıda Yaşatıldığına Dair", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 4, 2000.
- Ö.Alkan, Mehmet; "En Doğru Bildiğimizden Kuşkulanmak-5-23 Nisan'ın Gayri Resmi Tarihi", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 211, 2011.

- Özcan, Abdülkadir; "Alkış" **İslam Ansiklopedisi**, Sayı: 2, 1989.
- Özcan, Abdülkadir; "Kılıç Alayı", **İslam Ansiklopedisi** , Sayı: 25, 2002.
- Özçelik, İsmail; "Geçmişten Günümüze Bozkır Kültürü Çerçevesinde Nevruz Geleneği", **Bilge Dergisi**, Sayı: 20, 1999.
- Özçelik, Mücahit; "23 Nisan Çocuk Bayramının Ortaya Çıkışı ve 1922-1929 Yılları arasında 23 Nisan Kutlamaları", **Gazi Akademik Bakış**, Cilt: 5, Sayı: 9, 2011.
- Pakalın, Mehmet Zeki; "Eski Bayramlarda Bayram Tebriki", **Selamet Dergisi**, Cilt: 62, Sayı: 3, 1948.
- Sakaoğlu, Necdet; "Bayramda gelenek Farkı", **Popüler Tarih**, Sayı: 7, 2000.
- Sarali, Naziye; "19 Mayıs Milli Bayram Olarak Kabulü ve Atatürk Döneminde Yapılan 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlamaları", **Türk Yurdu**, Sayı: 388, 2019.
- Sarıkaya, Makbule; "Cumhuriyet Türkiye'nin İlk Çocuk Haftası", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 25 , Sayı: 75, 2009.
- Semiz, Yaşar; "İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 35, 2014.
- Sezen, Lütfi; İlkyaz Bayramları (Nevruz-Hıdırellez)" **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 12, 1999.
- Sezen, Lütfi; "Türk Folklorunda Hıdırellez", **Milli Folklor**, Cilt 2, Sayı: 14, 1992.
- Sönmez, Tuğba Gönel; "Geleneksel Bayramların Halk Hayatındaki Rolü", **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 7, 2016.
- Sürmeli, Serpil; " Nuri (Killigil) Paşa'nın Trablusgarp Savaşı Hatıraları", **Atatürk Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2012.
- Şahingöz, Mehmet; " Osmanlı'dan Milli Mücadeleye İstiklal-i Osmani Günü Kutlamaları", **Yeni Türkiye Dergisi**, Cilt: 1, 1999.
- Tan, Nail; "Atatürk ve Nevruz.", **Bilge Dergisi**, Sayı: 40, 2004.

Tanfer, M. Vehbi; "Atatürk'ün Türk Milletine Armağan Ettiği Bayramlar", **Atfatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 13 , Sayı: 39, 1997.

Tepekaya, Muzaffer; "Nevruz ve Osmanlıda Yaşatıldığına Dair", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 4, 2000.

Turan, Ahmet; "Hıdırellez: Kültür ve Bahar Bayramı", **Milli Folklor**, Cilt: 1, Sayı: 6 1990.

Uzun, Hakan; "Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanması", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 24, 2010.

Uzun, Mustafa İsmet; "Ali Kemal", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 2, 1989.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne Suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar", **Bellekten**, Cilt: 20, Sayı: 77, 1956.

Üçüncü, Hasan Babacan ve Uğur; "Türk Basınına Göre Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Meşrutiyet Kutlamaları", **History Studies International Journal Of History**, Cilt: 2, Sayı: 2, 2010..

Yamak, Sanem; "Meşrutiyet'in Bayramı: 10 Temmuz İd-i Millisi", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 38, 2008.

Yılmaz, M. Serhat; " Kastamonu'da Ergenekon Bayramı-Nevruz", **Bilge Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 40, 2004.

Yılmaz, Mehmet Serhat; "Kastamonu'da 10 Temmuz Milli Bayram Kutlamaları", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 8, 2008.

6- İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.altayli.net/turklerde-yilbasi-ve-bahar-gelenegi.html>,

<https://www.hurriyet.com.tr/murat-bardakci-osmanli-kurban-derisini-demiryoluna-verirdi-39070202>

<https://www.sozcu.com.tr/2019/yazarlar/sinan-meydan/unutturulan-tayyare-bayrami-5311470/>

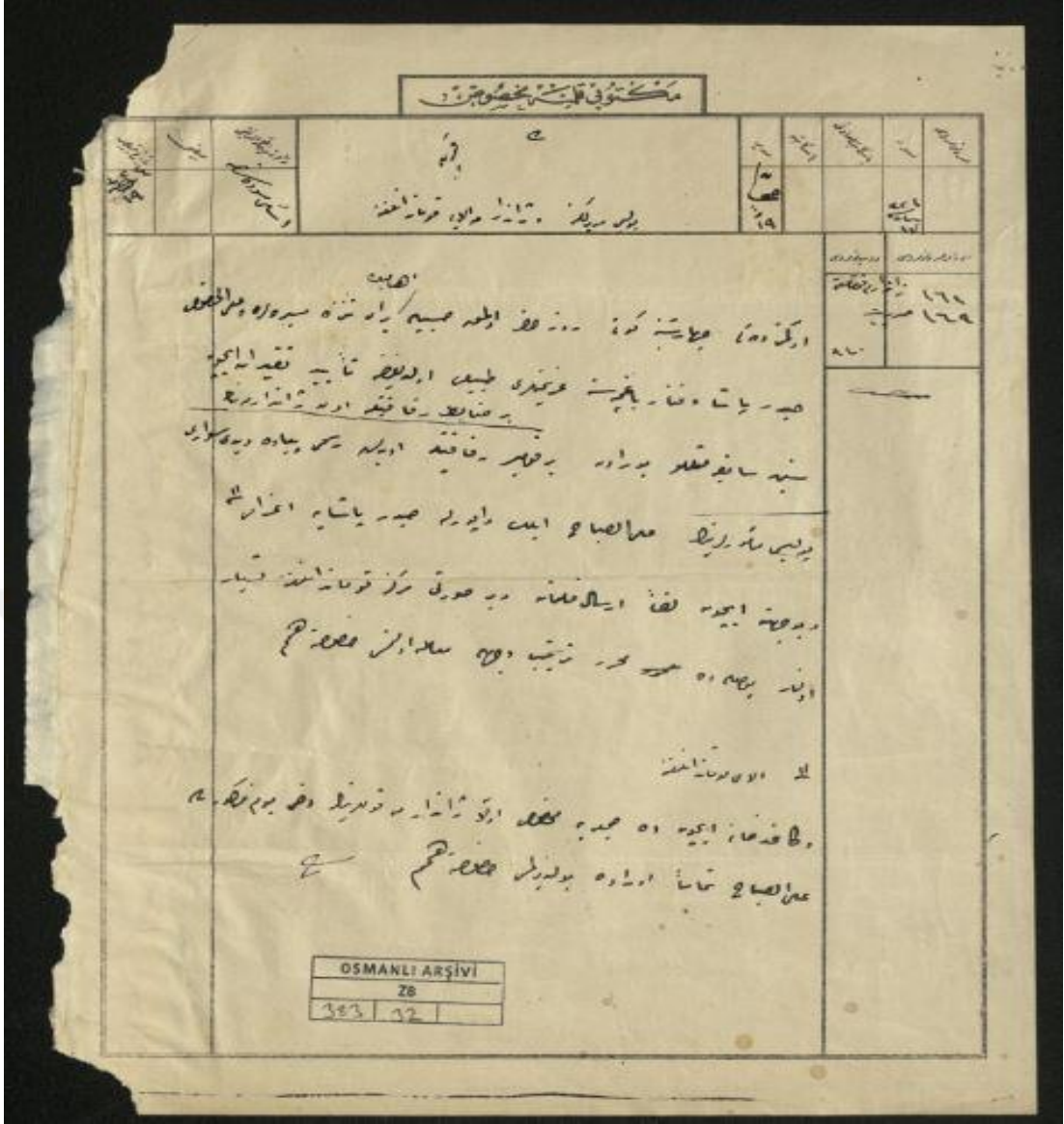

EKLER

Geçen Bayram sabahı Fatih camii kapısında cemaat
Husasi Foto muhabirimizin çektiği bu resim Bayram namazından çıkan kalkı ne iyi gösteriyor

EK – 1: 20 Mart 1929 “Köroğlu”

EK - 2 Ruz-ı Hızır (Hıdırellez) münasebetiyle Fenerbahçe, Haydarpaşa ve Kâğıthane'de toplanacak ahalinin güvenliği için zaptiye kolları çıkarılması BOA, ZB, 383/32, (19.02.1324).

Le maître de la prière officielle pendant que les victimes sont préparées pour le sacrifice.

Le salin verse le contenu du sacrifice.

Le sacrifice.

Les sacrifices effectués devant le portail de Dolma Haghena.

LES SACRIFICES RITUELS DU KOURBAN BAÏRAM AU PALAIS IMPÉRIAL DE CONSTANTINOPLE
Photographie: Brödel. — Voir l'article page 486.

EK – 3: Kurban Bayramında Dolmabahçe Sarayı bahçesinde kurban kesilirken.

EK – 4: 9 Mayıs 1930 “Milliyet”